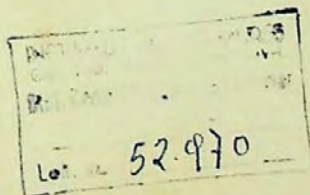
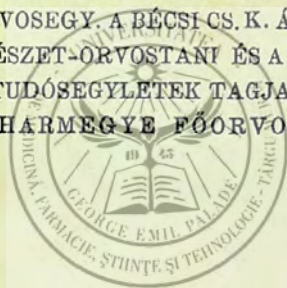

ORVOSI RENDŐRSÉG.

IRTA

GROSZ LAJOS,

ORVOS- SEBÉSZTUDOR, A SZÜLÉSZET ÉS SZEMÉSZET MESTERE
A BUDAPESTI K. ORVOSEGY. A BÉCSI CS. K. ÁLLAT-NÖVÉNYTANI,
A POROSZ K. TERMÉSZET-ORVOSTANI ÉS A NÉMET LÉLEKTANI
TUDÓSEGYLETEK TAGJA;
BIHÁRMEGYE FŐORVOSA.

PEST, 1863.

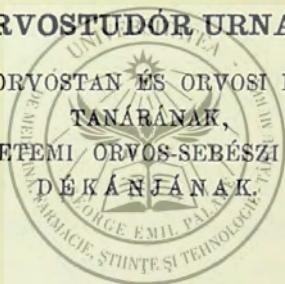
NYOMATOTT ENGEL & MANDELLONÁL.

02 JUL 2004

TEKINTETES
RUPP JÁNOS

ORVOSTUDÓR URNAK,

A TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSTAN ÉS ORVOSI RENDŐRSÉG RENDES
TANÁRÁNAK,
A MAGYAR K. EGYETEMI ORVOS-SEBÉSZI TANÁRI TESTÜLET
DÉKÁNJÁNAK

ELŐSZÓ.

Az államorvostannak egyik részét a „törvényszéki orvostant“ tárgyaló munkám ez előtt négy évvel megjelenvén, kötelességet vélek teljesíteni, midőn jelen igénytelen művem az olvasó közönségnek bemutatom.

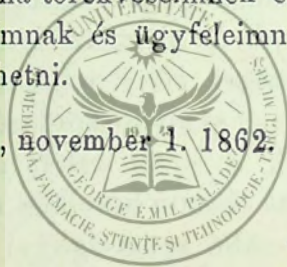
Igénytelenek e lapok azért, mert eredetiségre számot nem tartva őszinte bevallom, miszerint azoknak egy részét a fennálló egészségügyi rendeletekből és jeles külhoni dolgozatokból meritettem; igénytelenek azért, mert munkámat csak pótszernek tekintem, mellynek hivatása szeretett hazám orvosi irodalmának terén létező hézagot addig betölteni, míg az jelesebb és tökéletesebb munkával fog betöltetni.

Reménylem hogy az egészségügy, melynek helyes jkezelése megmérhetlen horderővel bir az általános ólétre nézve, honunkban is végre azon méltánylatraz találand, melynek a külhomb an örvend, és hogy a egészségügyi személyzet az állam által azon pártolást élvezendi, melyet magasztos hivatásánál fogva megérdemel.

ELŐSZÓ

Ezek körül munkálódni, életemnek egyik feladata, és boldog leszek ha törekvéseimnek csak kis részét is elérve honfitársaimnak és ügyfeleimnek méltánylását fogom kiérdemelhetni.

Nagy-Várad, november 1. 1862.

A szerző.

§. 1.

Belbiztosság és rend azon tényezők, melyek nélkül a társadalom magát fen nem tarthatja; ezekről gondoskodnak minden jól szervezett államban a rendőri hatóságok; azon elveknek és rendszabályoknak tartalma, melyeket e hivatások teljesítésében használnak, képezi azon tant, melyet rendőrtannak nevezünk, ez tanítja, miként kelljen azon káros befolyásokat eltávolítani, melyek a polgári jogoknak, becsületnek, vagyonnak és egészségnek biztosságát veszélyeztetik, e tan ösmerteti azon rendszabályokat, melyek a társadalomban óvólag és megőrzőleg használandók.

Azon része az egyetemes rendőrtannak, mely a lakosság egészségének megőrzését és megóvását tárgyalja, orvosrendőrségnek neveztetik.

Az orvosrendőrség tehát rendszeres tartalma mind azon rendszabályoknak, melyek orvosi és természettani elveken alapulva az egyeseknek úgy a társada-

lomnak egészségét a káros behatásoktól megóvják és elővigyázólag megőrzik.

§. 2.

Az orvosrendőrség három főirányban működik:

1. Mint az egészségnek nyilvános megőrzője.
2. Mint nyilvános betegápoló.
3. Mint az orvosi rendnek szervezője és fentartója

A közegészségi rend az egyetemes egészségi állapotnak fentartását és javítását, tehát legelőbb is a kórokozatoknak eltávolítását célozza.

A nyilvános betegápolásnak legközelebbi feladata: a megzavart egyetemes egészségi állapotnak helyreállítása, tehát a létrejött betegségeknek gyógyítása. Az orvosrendőrség gondoskodik ugyan arról, hogy az államnak lakói a szükséges orvosi személyzettel és gyógyszerekkel elláttassanak, de ez sokszor nem elegendő, és az állam ekkor köteleztetik, közvetlenül gondoskodni a szegények és olyanok egészségének helyreállításáról, kik erre személyes és helyi viszonyoknál fogva képtelenek; ugy szinte köteles az állam mind azon oktató rendszabályokat közzé tenni, melyek bizonyos népkórok kiütését hátráltatják és melyek ezeknek orvoslását elősegítik.

Végre mint szervezője az orvosi rendnek gondoskodik az orvosrendőrség mind azokról, melyek az orvosi személyzetnek szükségestudományos és gyakorlati kiképezésére, valamint annak czélirányos elhelyezésére szolgálnak.

§. 3.

Az ember természeti szükségeinek fedezését a legkülönbözőbb módokon gyakorolja, és ezek nem ritkán válnak a betegségek kútforrásaivá; e természeti szükségek: a lakás, táplálék, közösülés és ruházat; ezeknek elégtalansága számlálhatlan kórnemekre ad okot.

A lakhely.

§. 4.

E szó lakhely itt legtágabb értelemben vétetik; egészségügyi tekintetben ugyanis nem csak az épületek és maradandó tartózkodásra szolgáló helyiségek, hanem azoknak közelebb és távolabb fekvő környékeik és csak rövid időre tartózkodásul szolgáló helyek is vétetnek a lakhely elnevezése alatt tekintetbe.

A lakhely különféle helyiségi és éghajlati viszonyok, avagy az abban tartózkodók általi czélszerűtlen használat miatt válhatik egészségtelenné.

A szorosabb értelemben vett lakhelynek rendeltetése az embert a légmérsékletnek és időjárásnak káros behatásaitól megóvni, és a mennyiben e czélnak nem felel meg, az egészségre is ártalmassá válhatik, ugyanazért mindenjól szervezett állam bir építészeti törvényekkel, melyek főleg orvosrendőrségi elveken alapulnak.

Mielőtt az egyesek valamint többek által lakott helyiségeket tárgyalnánk orvosrendőrségi szempontból, vessünk egy futólagos pillantást a nagy városoknak kellékeire; ezek mint számos lakhelyek tartalmi, biztos épületekkel, fris léggel, nagy mennyiségű és könnyen kapható jó vízzel és világitással legyenek ellátva; a tisztaságra valamint az utcák kellő kövezetére a legnagyobb gondot szükséges fordítani; a nagy város alkalmat nyújtson minden lakójának élelmét rendszeren keresni, el legyen látva mindazokkal, melyek az élet szükségéire megkívántatók, és azokkal, melyek az aggságból vagy betegségekből eredő nyomortól óvnak; azokat, kik vagy zsenge koruk miatt vagy más okokból nem képesek magokat fentartani, lássa el az élet szükségleteivel; minden

rendszabályok, melyek a betegségek kifejlődését és ezeknek kiütésénél öregbedésöket gátolják a nagy városban, mint hol számosan laknak együtt, a legszigorúbban fentartandók; mi az épületeket illeti, ezeknek a jól épült városban következő kellékekkel kell birniok:

Az alap erős szilárd és az épület magasságához mért arányu legyen; a pinczék oly módon helyezendők, hogy azokba a víz soha ne juthasson; az építésnél jól kiégetett téglák vagy kövek használ-tassanak, a fa a nedvesség és tűz ellen kovaoldat — silicat — avagy réz- és vassavak oldataiba történt áztatás által biztosítsák, a mennyre pedig lehet, a fa helyett vas használtassék; a fedél es erép ből s nem pedig ásvány anyagokból készítettessék, melyek égés alkalmával olvadnak és ezt terjesztik; a szel-lőztetés mind a pinczékben mind az épületek egyéb részeiben egymással ellenkező irányban alkalmazott nyilások által tartassék fenn; a világosság főleg a déli oldalról és elegendő mennyiségben bocsájtassék az épületbe; a földalatti helyiségek, melyek a népesség elaljasodásának és számtalan betegségek származásának okai, meg nem türendők; a kályhák és kemenczékben a léghuzamot előmozdító nyilások alkalmaztassanak, melyek nem csak a meleget terjesztik, hanem egyszersmind a lakrészek légkörét tisztítják.

Az árnyékszékek a konyháktól messze eső helyeken, és valamint azokban ugy ezekben is marandandó szelelő nyilások legyenek; a ganajgödörök

összeköttetésbe hozandók a legközelebbi csatornával és mint a legtöbb kórgerjek rejtői különösen tisztán tartandók; a légszuszvilitásra szolgáló csövek és légmérőkre, melyek szétpattanások és repedések által az egészséget veszélyeztetik és nagy tűzveszélyeket okoznak, különös figyelem fordítandó; minden épületnek legyen kútja, és ezzel összeköttetésben vízmedenczéje, mely tűzveszélykor a legjobb szolgálatot tesz és a háznak tisztaságát fentartja; a falak kovaoldattal vagy vízellenes mészszel legyenek bevonva, hogy így az épületektől az annyira egészségtelen nedvesség eltávolíttassék és azok egyszerű mosás által tisztán tartathassanak; az épületek nagyságához arányzott tágu dváro k kövezve és elegendő kifolyási csatornákkal ellátva legyenek, azokon semmi rothadó anyagok vagy más tisztátalanság meg ne türessenek; a háztetőkön alkalmas fogantyúk szerkesztessenek, melyekre tűzveszély alkalmával a létrákat lehessen támasztani; a raktárak és pincéknek az utcákra néző nyílásaik érczlemezekkel láttassanak el, hogy az azokban netalán támadó tűz ezek által tovább terjedésében gátoltassék.

§. 6.

Az ujonépült házakba nem szabad igen hamar költözödni, várni kell addig, míg a falak tökéletesen kiszáradnak, mert az ezekből gőzölgő nedvesség által a lakók egészsége veszélyeztetik, és va-

lamint a görvélykór ugy különféle szembajok támadnak.

Az időt meghatározni, melynek elteltével valamely ujonépült ház az egészségre nézve ártalom nélkül lakható, nem lehet, mert ez sokféle körülményektől függ: téglafalak hamarabb száradnak mint más anyagból épültek, a hévmérsék, léghezam és időjárás a száradást majd elősegítik majd hátráltatják; ez okokból legcélszerűsőbb, a hatásának minden külön esetben meghatározni az időt, melyben a házba költözöködni megengedtetik; ennek meghatározására egy igen észletes és czélszerű eszközzel birunk: ugyanis a vizsgálandó épületbe zárt ajtók és ablakok mellett egy bizonyos mennyiségű tömény kénsavany helyeztetik és tizenkét órányi időre ott hagyatják; a nedveség fokozatához képest a kénsavany több vagy kevesebb vizet fog felvenni, és megmérétvén, súlya ezen arányban növekedik; ugyanazon időben és hasonló légköri viszonyok között valamely czélszerűségéről már ismert szomszéd épületben ugyanazon mennyiségű kénsavany helyeztetik a mondott idő folyamára, ha ekkor az ujonépült háznak kénsavanya nem vett fel több nedvességet mint a tapasztalás szerint száraz épületbe helyezett, és így súlya az utóbbihoz hasonló mértékben növekedett: joggal föl lehet tételezni, hogy a vizsgált új épület a lakásra alkalmas.

§. 7.

Vízáradásoknak kitett épületek még sok ideig az áradás után megtartják nedvességöket, miért is az azokba költözés előtt kellőleg tisztítandók és szárítandók, úgy szinte azoknak lakói több ideig tartó elővigyázatra figyelmeztetendők.

Mindenekelőtt a falakról az iszap eltávolítandó; a padlazati deszkákat ki kell emelni és megszáritani, az alattok levő nedves homokot szárazzal felváltani, ezután a helyiségeket nyitott ajtók és ablakoknál történendő huzamos fűtés által kell a nedvességtől megmenteni, a falak újra meszelendők vagy festendők, és csak azután lehet ily lakokba költözni, miután az említett kénsavanypróba biztos eredményre vezetett.

Különös gond fordítandó az ily helyiségeken létező kutakra, melyek több napon át az áradási tisztátalan víztől megszabadítandók és csak akkor használандók, midőn a bennök levő víz a szokott tisztaságu és izü.

Miután bármily gondos szárítás mellett is több idő lefolytával mutatkoznak az ily lakokban a nedvesség tünetényei, szükséges a lakókat némely elővigyázati rendszabályokra figyelmeztetni, ugyanis arra: hogy eleinte mennél kevesebbé tartózkodjanak honn,

ruhákat, bútoraikat, s kivált ágyneműiket mennél gyakrabban tegyék a szabad légre, könnyen penészedő étnemeket, mint kenyeret a szobában ne tartsanak, ágyaikat a faltól távol helyezték és a helyiségeket naponta többször szellőztessék; éjjel jól betakarózzanak, és tápláló eledelokkal, valamint mértékletes mennyiségű szeszes italokkal éljenek.

§. 8.

A szobák festései azon tekintetben veendő figyelembe, minthogy ezek között a zöld színűek legtöbbször mireny-vegyületekből állanak; ilyenek az úgy nevezett: Scheel, Schweinfurti, Mitis és hegyzöld, melyekből a tökéletesen el nem távolítható nedvesség közremunkálódásával, habár csekély mennyiségű, de zárt helyeken ártalmas könmireny fejlődik ki, ugyszinte a munkások, kik az ily festékek lekaparásával foglalkoznak, a mérgezés veszélyének vannak kitéve; az ily mirenytartalmu festanyagoknak használata eltiltandó.

Az épületeknek külseje mindenkor barna és nem a vakító fehér színnel festendő, mely az átellenben lakók szemére káros befolyást gyakorol.

§. 9.

Régi lakatlan épületeknek belsejében, kivált ha azok bezárva állottak, a levegő annyira tisztátalan, hogy azokba költözni veszélyes. Az épületnek fából készült alkatrészei ugyanis korhadnak, és e vegyész felbomlás eredményei légnemek és por alakjában töltik el a helyiségeket; a régi farészekben ezeken kívül egy gomba — *merulius destruens* — fejlődik, mely azokat megemésztvén nem csak az épületnek szilárdságát, hanem mérges kigőzölgése által az egészséget is veszélyezteti; oly helyiségeken, melyekben ily lopvanőszők — *kryptogam* — teremnek, a lég büzhödt dohos szagu és a bennök tartózkodók csakhamar fejfájástól és szédüléstől lepetnek meg, későbbben ökröndés és hányás következnek, sőt a huzamos ideig tartózkodás halált is okozhat.

Az ily régi épületekből ugyanazért a fából készült részek, különösen a padlázat és alatta létező homok eltávolítandók, a munkások, kik ezzel foglalkoznak, gyakran használják a szabad levegőt és szeszes italokat; a kitakarítás után pedig az ily épület több napon át szellőztetendő.

§. 10.

A lakóknak czéliránytalan tetteik által oly épületek is egészségtelenekké válnak, melyek különben minden kellékekkel ellátvák. Semmi sem rontja meg úgy a lakóknak légkörét, mint az embereknek és állatoknak szűk helyre szorítása és összezsufolása; hol kisebb helyiségeken számosan laknak, a légnemű, folyékony és szilárd kiürítési anyagoknak nagy mennyisége minden egyesre károsan hat, és nem csak egyesek vesztik el egészségüket, hanem veszélyes járványok kiütése idéztetik elő; annak meghatározása, hogy mily köbmennyiségű légre van az egyesnek szüksége, sokféle körülményektől függ, melyek közül a következők megemlítésre méltók:

a) déli éghajlat alatt lakók kigőzölgései nagyobb mértékűek, mint az éjszakaiaké, ugyanazért azoknak tágabb térre van szükségök mint ezeknek.

b) A lakóknak életmódja, mely szerint több vagy kevesebb ideig tartózkodnak lakhelyeiken.

c) Mértékletes életmódu emberek kevésbé fogják a levegőt tisztátalanítani, mint azok, kik nagy mennyiségű táplálékkal élnek.

d) Az állatoknak lehető legkisebb száma, és csak úgy, ha e célra tágas épületrészek léteznek, tartassék a házakban; a disznók, melyek különösen meleg időben a légkört kiállhatlan büzzel töltik el, csak folyók közelében és a városoktól messze eső helyeken tartassanak.

Mind ezeknek tekintetbe vételével az egyes embernek megkívántató légmennyiség a közönséges esetekben ötven köblábra itélendő.

A szobákban ruhákat tisztítani, mosni vagy főzni felette ártalmas, mert ezek által a levegő porral, gőzzel és nedvességgel vegyítetik, ugyszinte egészségtelen azokba oly anyagokat helyezni, melyek nagy szagot vagy büzt terjesztenek, milyenek a sajt, fokhagyma, hordókáposzta s több effélék.

Miután pedig mindemellett sem érhető el a légnak tökéletes tisztasága, szükséges a lakrészeket szorgalmasan szellőztetni, mi vagy az ablakok kinyitása, vagy pedig állandó czélszerűen készült szelelők által történik; a belől fülő kandallóknak szabad lángja a legalkalmasabb légújító eszköz. Számos emberektől lakott helyeken, mint hajókon, szélfogókat használnak, melyeknek belső nyílása a nehezen szellőzhető hajórészekbe tölcseralaku, külnyílása pedig a szélnek van irányozva.

A lakosságnak szegényebb osztálya különösen figyelmeztetendő a szellőztetésnek nagy szükségére és hasznára, mert ennek tagjai közönségesen kis he-

lyeken vannak összeszorítva és a zordon időhöz hozzá- szokván, ez által sokkal kevésbbé szenvednek, mint a bűzhödt levegő által.

§. 11.

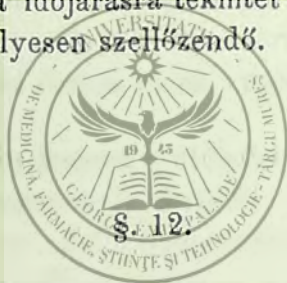
A hálóhely, az ágy az embernek mintegy legszo- rosabb értelemben vett lakhelye, melyben az életnek legalább harmadrésze töltetik el, nem lehet tehát kö- zönyös az egészségre nézve annak szervezete.

Az ágnak feladata a testnek pihenését lehetővé tenni, és azt az időjárás viszontagságai ellen oltal- mazni; minden elhárítandó tehát, mi a nyugodalmat megzavarja vagy a nyugvót az időjárás ellen nem biz- tosítja. Az utóbbi tekintetben ártalmasabb a takarók- nak tulságos mennyisége, mint hiánya. Az ágynemű ne legyen tulságos meleg, mert ez nagy izzadság elő- idézése által a testet gyengíti és meghűléssel veszé- lyezteti. Többeknek együttválása kárhoztatandó, mert egyik a másiknak kigőzölgése által szenved és a ra- gadványok tovább terjesztésére hatalmas ok szolgálta- tik, sőt érzékeny egyének hálósomszéd mellett nem is alhatnak.

A hálószoza tágas és friss levegővel legyen el- látva, és miután a legalább hét órai benntartózkodás alatt a levegő meg nem ujittatik, és a test kigőzölgé- sei jelentékeny mennyiségben történnek, a hálószozá-

ban sokaknak együtt hálni az egészségre káros; ugy szinte ártalmas az ágyaknak egymásra helyezése, mert részint a felszállás alkalmával, kivált gyermekeknél veszélyes esések fordulhatnak elő, részint pedig az egyesre jutó légmennyiség nem elegendő; az ágyneműek, valamint az ágynak minden részei a legtisztábban tartandók, és az azokban létező bogárnemek kiirtandók; a szalma, mely a kigőzölgés által csakhamar rothadásnak indul, sokszor változtatandó.

A hálószoba időjárásra tekintet nélkül reggel elhagyandó és erélyesen szellőzendő.

A levegőnek hőmérséke a közegészségre tetemes befolyást gyakorolván, szükséges a fűtést, mint ennek eszközlőjét, orvosrendőrségi szempontból tárgyalnunk.

A fűtés kályhákban és kandallókban, avagy hővezetők — calorifére — által eszközöltetik; magánépületek közönségesen kályhák és kandallók által fűtetnek, melyekben fa, szén, kőszén és egyéb anyagok égettetnek; füstölés által és célirányos szelelő nyílások hiányában az egészség veszélyeztetik.

A hővezetők oly tűzhelyek, melyek vastag és szilárd burokkal elláttatván és csövekkel összekötte-

tésbe hozatván a körülöttök megmelegedett levegőt ennek csekélyebb fajsúlyánál fogva a laknak fűtendő részeibe vezetik; ugyane célra a levegő víz és gőz által is helyettesítettik; legujabb időkben a légszeszt is használják fűtésre, mind ezek a biztosságra szigoru felügyelet mellett legjobb eredménnyel használhatók, de a kellő vigyázat nélkül az életet és egészséget veszélyeztetik. A szénnek zárt helyeken égetése a kifejlődő fulasztó légnemek által életveszélyt idéz elő, minélfogva a hatóságok kötelességében áll e körülményre a lakosságot figyelmeztetni.

Az árnyékszékek és csatornák, melyek nagy mennyiségű állati kiürítési anyagokat és mindennemű hulladékot tartalmaznak, czélszerűtlen fekvésök vagy elhanyagolás által egész épületek és városrészeknek egészségét veszélyeztethetik.

Az árnyékszékek, melyek a legnagyobb tisztaság mellett is több ideai használat után büzt terjesztenek, a lakszobáktól mérsékelt távolságba helyeztetesnek és bejárásaik az időjárás ellen oltalmazva legyenek; az ajtók könnyen és tökéletesen becsukhatók, maga a helyiség pedig mindenkor tiszta legyen és a kiürítési anyagok minél mélyebbre szállittassanak; miután pedig mind ezek mellett is ártalmas kigőzöl-gések és büzös légnemek fejlődnek, ezeknek kivezeté-

séről vagy megsemmisítéséről kell gondoskodni; az újabb időkben használt légmentes dugaszok és fedelek nem sokat érnek, mert nem tökéletesen áthatlanok és rövid idei használat után a légnemek által vegyészileg felbontatnak és ezután többé nem légmentesek,

Az árnyékszékekben alkalmazott légcsatornák, melyek folytonos léghuzamot árasztanak, azoknak látogatóit a megfűlés veszélyének teszik ki.

A legcélszerűbb fertőtlenítés állandó vizsugár által történik, mely az árnyékszékekhez tapadó anyagokat azonnal lemossa és a mélységben levőket higitván hamarabb tovaszállítja.

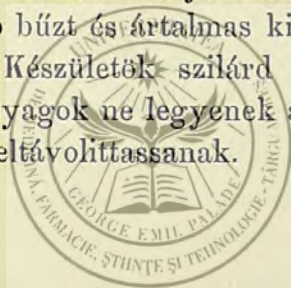
Hol pedig mind az említett fertőtlenítési szerek nem használnak, az ártalmas gőzöket vegyészeti úton kell eltávolítani; e célból a csatornákba: darabos porrá tört faszén, vagy kén-savas vaséleg, mészs és több effélék töltetnek.

Jelenleg legtöbbször csatornák szolgálnak a kiürítési anyagok fölvételére, melyek folyókba vezettetnek; de ezek által részint sok oly anyag vész el, mely trágyaként használtatva a gazdaságban alkalmazást találna, részint pedig a levegő és folyóvíz tisztátalannokká lesznek, ez okokból célszerűbbek az emésztő gödrök, melyek minden egyes épületben földalatti falazott helyiségek és a kiürítési anyagoknak, valamint egyéb hulladékoknak az árnyékszékekből fölvételére szolgálnak; ezek, mennyire lehet, légmentesen befedendők és időnkint szorgosan kiürítendőek,

a kiürítés előtt, melynek hideg időben és éjjel kell történni, az ily emésztő gödrökbe elegendő mennyiségű vasgálic öntendő, és az abban levő anyagok vízzel higitandók.

A csatornák mindenütt elegendő eséssel birjanak, hogy tartalmok tovaszállítása előmozdittassék, végnyílásaik pedig mindenkor a városon kívül bocsájtassanak a folyókba.

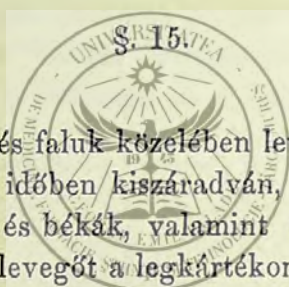
A mondottaknál fogva minden jól szervezett árnyékszéknek következő tulajdonokkal kell birni: a) mennél kevesebb bűzt és ártalmas kigőzölgéseket terjeszsenek. b) Készületek szilárd és olcsó legyen. c) A kiürítési anyagok ne legyenek a rothadásnak kitéve és mielőbb eltávolíttassanak.

§. 14.

Bár mily czélszerűen legyen építve valamely magán vagy nyilvános épület, tökéletlen, ha a szükséges légujítás szellőztetés hiányzik, valamint a víz úgy a levegő is fertőtlenítő és tisztító eszközök; a légujítás különféleképen eszközölthetik s különösen szükséges oly helyeken, hol számos egyének jönnek össze, és a levegőt vagy tulajdon kigőzölgések, vagy azon anyagok által tisztátalanítják, melyekkel dolgoznak, továbbá a kórházakban és az állati hulladékok rejtésére szolgáló lakrészekben; a szellőztetés természetes

vagy mesterséges uton eszközölthetik; amaz egymással ellenkező oldalakon alkalmazott és a lakrészek nagyságához arányzott nyílások szelelő lyukak által, emez pedig oly gépezetek által éretik el, melyek légtüres térek előidézése avagy gőzerőnek alkalmazása következtében nagy léghuzamot és szellőztetést eszközölnek, már említettük, hogy ezeken kívül a jól szervezett kandallók a legcélszerűbben szolgálnak a szellőztetésre.

A városok és faluk közelében levő posványok, melyek a meleg időben kiszáradván, és lakóik mint halak, bogarak és békák, valamint egyéb kétéltűek elrothadván, a levegőt a legkártékonyabb légnekkel töltik el, kiszáritandók, vagy célszerűen készített csatornák által a legközelebbi folyóba vezetendők. Oly árkokat, melyekben a víz lassan folyik és sok iszapot hagy, valamint a halastókat szorgalmasan kell tisztítani és általában álló vizeket csak úgy kell megtürni, ha tartalmok gyakran megújítatik, és tiszta; tisztátalanságoknak ily álló vizekbe vezetése szigorúan tiltandó, a felette lassu folyásu és a vidéket posványnyal eltöltő, valamint a gyakran áradó folyamok szabályoztassanak.

Hazánkban, hol a posványok a legjobb földnek több százezer holdnyi mennyiségét teszik haszonve-

hetlenné. s ezenkívül a legveszélyesebb váltó lázokat s más a magyar faj szaporodását gátló betegségeket idéznek elő, az említett orvosrendőrségi szabályoknak életbeléptetése és szigorú fentartása a közigazgatás különös figyelmébe ajánlandó.

Az utcáknak tisztasága a lakosok egészségének fentartására elkerülhetlenül szükséges, ez főleg jó kövezet által éretik el, mely gondosan tisztítandó, nyári időben pedig napjában többször öntözendő; télen a jeges helyek homokkal vagy hamuval behintendők s a kövezetről, mennyire lehet, a jég eltávolítandó. A városok vagy faluk közelében létező faültetvények, a mennyiben a levegőnek szabad huzamát nem gátolják, a közegészségre jótékonyan hatnak, mert a növények légenyt vesznek fel a légkörből és élenyt lehelnek, mi által a levegőt tetemesen tisztítják.

A posványos vidéken lakónak, mennyire lehet, védeni kell magát a poslég kártékony behatása ellen; mindenekelőtt szükséges tápláló és elegendő mértékben fűszerezett ételekkel és mérsékelt mennyiségű szeszes italokkal élni; reggel és alkonyatkor melegen kell öltözni és valamint az iszapos szürke víznek ivását, úgy a pusztá földön hálást kerülni kell.

§. 16.

Az embernek utolsó lakhelye a temető, szükséges tehát erről is megemlékeznünk, annyival inkább, minthogy rossz fekvése és szerkezete által a lakosság egészséget veszélyeztetheti.

A temetkezési helyek, melyek bűzös kigőzölgéseket terjesztenek; az imaházakban, városok vagy faluk belterületén meg ne türessenek; alakításoknál következők vétessenek figyelembe:

1. A lakházaktól legalább ezer lépésnyi távolságban s nem az országutak mellett legyenek.

2. Éjszaka vagy éjszaka felé feküdjenek.

3. A város vagy falu határa és a temető közötti helyen új épületeknek építése meg ne engedessék.

4. A temetőnek az áradások és valamint eső- vagy hóviznek megállapodása ellen védve és a szabad lég-huzamnak kitéve szükséges lenni.

5. A legalkalmasabb föld temetkezési helyekre a száraz homokos; nedves és posványos helyeknek használata kerülendő, és a temetőhöz közel, kutak ne ásattassanak.

6. Elegendő nagyságuak és tágíthatók, valamint négy—öt lábnyi magasságu falakkal bekerítve legyenek.

Füvek és alacsony cserjék a temetők légkörét javítják, de sűrű lombozatu nagy fák a léghezamnak gátlása miatt nem czélszerűek.

Minden temetőben legyen egy halottkamara, melyben a ragadványos kórokban elhaltak, különösen járványok idején helyet találjanak.

A temetkezési rend következőkben álljon: a) minden sir legalább negyven—negyszöglábnyi tért foglaljon el, mélysége pedig megnöttek számára hat, gyermekek számára pedig négy—öt lábnyi legyen. b) A megnöttek tetemei husz—huszonöt, a gyermekeké pedig tizenkét—tizennégy év múlva korhadván el, csak ezen időnek lefolyta után használhatók ismét a már egyszer használt sirok. c) A halottak azon rendben temetendők, a melyben a temetőbe érkeznek és minden új év kezdete maradandó jelekkel mint kő- vagy faoszloppal megjegyzendő. d) Több hullák egy sirba ne helyeztessenek. e) Csontházak szükségtelenek és a földszinre jövő csontok mélyebbre elásandók.

§. 17.

A nyilvános épületekről.

A nyilvános épületek, melyek közönségesen nagyobb számú lakókat tartalmaznak és melyeknek építése felett az állam szigoruan örködhetik, annyira birjanak mindazon czélszerű tulajdonokkal, melyek orvosrendőrségi elveken alapulnak, hogy azokat mintául lehessen használni; szükségesnek látom a folytonosság érdekében e helyen szólni mindazokról, melyek a nyilvános épületek és illetőleg intézetek felől tudandók.

§. 18.

A kórházakról.

A kórházak oly intézetek, melyek betegek fölvételére szolgálnak s melyekben ezek, általok különben nélkülözött egészséges lakást, czélszerű nyughelyet, ápolást és orvoslást találnak.

Kórházak építésénél mindenekelőtt azoknak fekvésére és így a helyre kell ügyelni, melyen építtetnek;

ennek, ha lehet ugyan közel a városhoz, de ezen kívül kell lenni, minthogy ez által a szükségtelen és a betegnek káros gyakori látogatások elkerültetnek, tiszta és szabad levegő és csendesség élveztetik, a városnak lakói pedig a ragadványoktól nem félhetnek.

Ha azonban a kórháznak a város belterületén kell lenni, szabadon fekvő s nagyobb épületektől nem környezett helyet szükséges választani, távol a zajos és a léget tisztátalanító iparintézetektől, álló vizektől, posványoktól és a temetőktől. Tiszta folyamnak közele, mind az egészségre, mind a kórházi gazdálkodásra nézve czélszerű.

Kövecses és homokos föld legalkalmasabb az alap letételére, kevesb kigőzölgést és nedvességet terjesztvén, mint a zsiros vagy talán posványos földnemek.

Az építkezési hely mérsékelt magasan fekdjék, hol a léghezam szabadabb és a kutak tisztább, hűsebb vizet szolgáltatnak, mint a mélyedésekben fekvő helyek.

A kórházak tágas tért foglaljanak el, melyeken sétányok és kertek alkalm aztassanak, ezek mind a levegő tisztaságát előmozditják, mind pedig a lábadozóknak kellemes sétahelyül szolgálnak.

§. 19.

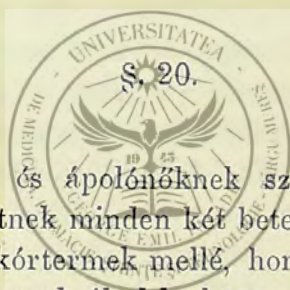
Nagyobb kórházak építésére legcélszerűbb alak: az egyik oldalon nyitott négyszeg, úgy, hogy az épület egy fő homlokzati részből és két szárnyból áll. Kisebb intézeteknél a szárnyépületek elmaradhatnak; a nyíltan maradt oldal fa- vagy vaskerítéssel ellátandó. Az épület csak egy emeletes legyen, mert az ártalmas kigőzölgéseknek nagy része a magasba szálván, a fentebb lakó betegekre károsan hat. A szobák ablakai mennyre lehet, dél felé fektüdjenek és elegendő világosságot, valamint szabad levegőt vezethessenek a termék belsejébe, az ajtók pedig egy, az egész épületet körülfogó tág és világos a légáram ellen megőrzött folyosóra nyiljanak, ennek azonban egyik oldala szabadon álljon, mert az oly folyosók, melyeknek mindkét oldalán betegszobák vannak építve, sem elegendő világosságot, sem tiszta levegőt nem nyújtanak.

A szobák ajtain létező billentyük kinyitvatván, azok a folyosóból friss léggel láttathatnak el.

Az árnyékszékek oda helyeztessenek, hol a fő épület a szárnyakkal egyesül, mi által azok nem igen távol esnek a betegszobáktól és a folyosók a látogatót óvják a meghűléstől.

Az építésre használandó anyag különösen száraz legyen; a háztetőről a víz ereszek által kövezett csa-

tornán az épületből kifelé utat találjon; az ablakok nagyok, télen kettősök legyenek, rostélyzatok szükségtelenek és czélszerűtlenek; az ablakoknak zárjai oly készítményűek legyenek, hogy azok a betegek által ki ne nyittathassanak. A falak olajfestékkel festendők vagy fénymázolandók; ilynemű festvények legtartósabbak és egyszerű mosás által tisztíthatók. A padlázat kemény fából és szorgosan egybeállítva legyen, hogy így a pornak és tisztátalanságnak a hézagokba gyűlése megátoltassék.

Az ápolók és ápolónőknek szobáik legczélszerűbben helyeztetnek minden két betegszoba közé vagy pedig nagyobb kórtermek mellé, honnan az ápoló közel a betegekhez ezek által legkönnyebben előhivathatik; a betegszobából egy ajtó az ápolónak szobájába, a másik pedig a folyosóra nyílik, ezeknek jól kell záródni és könnyen, valamint zaj nélkül forogni.

Hol a kórházzal kórodák mint az orvosi tanintézeteknek kiegészítő részei vannak kapcsolatban, ezek tágas termekbe helyezendők, az ágyaknak fejtégek a fal felé és ezek úgy helyeztessenek, hogy minden felől könnyen hozzáférhetőek legyenek; e termek mellett egy felülről világított czélszerű műtőterem foglaljon helyet.

Minden kórháznak meglegyen saját hulla-csarnoka, mely elválasztva a főépülettől és csinosan építve, elegendő helyiséget nyújtson a hullák megőrzésére és a szükséges bonczolatok eszközlésére.

Ezekon kívül minden kórház jégveremmel legyen ellátva.

A fűtésnek sokféle nemei közül nagyobb gyógyintézetek számára az ugynevezett Meissner-féle fűtés legalkalmasabb; ez által hamar terjedő és egyenlő melegség eszközöltetik, általa egyszersmind a nagy és hosszú folyosók is fűtethetnek, míg a kályhák sok helyet foglalnak el, nagyobb termekben és folyosókban csak lassan terjesztik a meleget és gyakori kijavítást szükségelvén a kórháznak helyiségeit több időre használhatlanokká teszik. A légfűtés által a levegő is tisztittatik és a vezető csövek nyílásai nyáron szellőztetésre szolgálnak; a csövek billentyűi által a meleg levegő oly helyiségektől, melyeket fűteni nem szükséges, elzárathatik; az ily légfűtésnél azon elővigyázattal kell élni, hogy a betegszobák használatok előtt többször fűtessenek, minthogy az első izben, a fűtésnél kellemetlen szag terjed.

Ha a fűtés kályhák vagy kandallók által történik, ugy ezeknek főleg erős és szabad léghezammal kell ellátva lenni, hogy a szobákban ne füstöljenek, és a meleget gyorsan terjesztvén, a léget tisztítsák, nagy termekben egy nagyobb kályha helyett inkább két kisebb használandó a terem ellenkező végpontjain.

Tiszta levegő minden kórháznak fő kelléke; az egész építkezésnek erre tekintettel kell lenni; a szobák és termek ugyanazért legalább két ölnyi magasságúak legyenek; minden egyes betegre pedig legalább ötven köbláb légtér számittatik; a légujítás nem füstölések által éretik el, hanem e célra jól rendezett és szorgalmasan használt szelelő nyílások szolgáljanak.

Jól rendezett fürdők szinte nélkülözhetlen kellékei a kórházaknak; ezek könnyen hozzáférhetőek és egymástól elkülönítve legyenek; a gőzfürdők láttasanak el mindennemű zuhany készletekkel, a fürdők tulajdonképeni helyiségén porcellán kádak használtasanak, a tovaszállítandók pedig ércből legyenek készítve; a fürdőszobák padlázatán a víz sem rejthelyet, sem megállapodást ne találjon, és a fürdői helyiségek jól fűthetők, valamint a léghuzam ellen oltalmazottak legyenek.

§. 21.

A kórházak a legujabb időkig a betegségek és nemnek különfélesége szerint különböző osztályokat tartalmaznak ugyanis:

1. Orvosi osztályt a belső betegségekben szenvedők számára.

2. Sebészi osztályt.

3. Szemészi osztályt,
4. A rühesek,
5. A bujakórosok,
6. A heveny bőrkütegekben szenvedők,
7. A viselősök és gyermekágyasok,
8. A beteg gyermekek számára szolgáló osztályt.

Azonban mindez osztályoknak ugyanegy kórházi épületben fölvétele felette káros, és a jövőben alakítandó kórházaknál kerülendő; nem czélszerű ugyanis, hogy egyetlen kórházi épületben nagy számú betegek tartózkodjanak; minden egyes beteg maga körül ártalmas befolyású légkört képez, mely némileg szűk helyiségben a betegségnek természetes lefolyását és a kórtünetek rosszabbulása által a gyógykísérletnek eredményét megghusítja, sőt kedvezőtlen körülmények között ragályt gerjesztvén, a beteget és környezetét veszélyezteti; hogy tehát a kórház rendeltetésének megfeleljen, főleg a szükséges térrel kell birnia, ez elértik, ha minden lakójára legalább harmincz köb-lábnyi légtér esik. Figyelemre méltó továbbá azon körülmény, hogy valamely épületnek hosszú időközön át kórházi czélokra alkalmazása után, abban minden elővigyázat mellett is ártalmas kórványok halmozódnak és nem ritkán megfoghatlan kórtüneteket idéznek elő.

Ez okokból a különben gazdagon kimért légtérrel és minden kellékekkel ellátott kórház, ötszáznál több beteget soha se tartalmazzon.

A sebészi, szülészeti és szemészeti osztályok minde-
nike külön épületet igényel. A kórházi üszök, a gyer-
mekági genyláz azon rettentő kórnek, melyek min-
den ügyességet és szorgalmat meghiusítanak, a bete-
geknek egy épületben összezsúfolásának köszönik leg-
többnyire eredetüket; mi pedig a szembetegeket illeti,
nem ritkán fordul elő, hogy a csekély szembeteg-
séggel kórházba jött egyén, az ottan uralgó hagymáz-
nak lőn áldozata, azokat tehát, tér vagy pénzkimélet-
ből a ragadványok veszélyének tudva kitenni, bűn.

Ragályok uralgásának idején a betegnek még
nagyobb tér engedendő, és végre a betegek elhelyezé-
séről következők megjegyzendők:

1. Mint már mondtam, egy kórházi épületbe öt-
száznál több beteg soha se helyeztessék; ragályok al-
kalmával pedig e szám is kevesítették.

2. A külbetegek, különösen sebészi műtételek ál-
tal gyógyíthatók, a viselősek és szülőnök, a gyerme-
kek és szembetegek számára külön, egymással semmi
összeköttetésben nem levő kórházak szolgáljanak.

3. Ott, hol jelenleg is a betegek összezsúfolásának
gyászos következményei mutatkoznak, a betegeknek
kisebb térekre elszélesztése mielőbb alkalmaztassék.

§. 22.

A betegek nyughelye.

A szenvedő a szükség által kicsiny térre van szorítva, melyet súlyosabb betegsége alatt el nem hagyhat; e kis tért oly kényelmessé tenni, mennyire lehet, az emberiség parancsa. Az ágyak vasból készíttessenek, mely olajfestékekkel bevonattassék, a lábvégnél jól gyalult deszka legyen alkalmazva, mely a betegnek támaszkodását lehetővé teszi és a lecsuszást gátolja. Minden ágy legalább három lábnyi szélességű és hét lábnyi hosszúságú legyen, feleke pedig a padlazattól harmadfél láb távolságban álljon, hogy a légnak szabad mozgása és a padlázatnak könnyen eszközhető tisztítása ne gátoltassék; a derék-aljak és párnák lószőrrel tömve, a takarók pamukból, a fehérnemű pedig elegendő finomságú vászonból legyen; az ágyat a léghuzamtól elrekesztő, állandó függönyök használata ártalmas, és ott, hol a betegnek elszigetelése kívántatik, ez olasz falak által is elérhető.

§. 23.

A betegek tápláléka rendes osztályozás szerint szolgáltatik, melyet egy megállapított kórházi étrend határoz. A legegészségesebb s minden betegnek célirányos ital a nem felette hideg forrásviz, a hasztalan főzetek, melyek némely elavult intézményü kórházban divatoznak, kiküszöbölendők, egyébiránt valamint a szükséges ételeknek, ugy italoknak rendelése a gyógyító orvost illeti.

Nagy befolyással vannak a sikeres orvoslásra minden kórházban a betegápolók és ápolónők, ezeknek választására szorgos gond fordítandó, olyanok alkalmaztassanak, kik ez életpályát önmagok választották, és elegendő fizetéssel láttassanak el.

Minden kórház oly alapszabályokkal legyen ellátva, hogy a betegnek felvétele semmi akadályra ne találjon, ezeknek egyik helyről a másikra küldözgetése, számtalan felesleges okmányok kutatása az emberszeretnek magasztos művét kisebbitik.

§. 24.

A kórházi betegeknek élelmezése: közönségesen árlejtés útján bizatik a legkevesebbet ígérőre, a mindennapi tapasztalás azonban tanítja, hogy ezen intézmény czélhoz nem vezet, mert az ily árlejtések alkalmával vállalkozók legtöbb esetekben önérdéktől és nyereszkesedési vágytól vezettetve, a legszorosabb ellenőrködés mellett is ritkán élelmezik a beteget a megkivántató mód szerint, mi a gyógy folyamatra felette káros behatást gyakorol; hogy tehát a jótékony intézmény czélszerűtlen fillérkedés által üdvös hatásában ne gátoltassék, minden kórháznak legyen saját konyhája, melyben elkülönítve az épületnek egyéb részeitől a betegek számára szükséges étnemek készíttessenek, igen természetes, hogy az orvosi felügyelet e mellett is szigoruan gyakoroltatik.

A tébolydákrol.

§. 25.

Az órültek orvoslásával foglalkozó orvosoknak egyhangu véleménye szerint, a betegnek elkülönzése

és szokott környezetétől eltávolítása, a leghathatósabb gyógyeszköznek tekintetik; ez elválasztja a beteget azon személyektől és tárgyaktól, melyek gyakran tébolyodásának okai, és a veszélyes őrültek közintézetekbe vagy magántébolydákhelyezettétvén, a társadalmat nem veszélyeztetik. Az őrültek orvoslása a magángyakorlatban sokszor elháríthatlan akadályokra talál, s különösen a szegényebb osztály nem képes mindazt megszerezni, mi az orvoslásra szükséges.

Ezekből kitűnik, miszerint az államnak kötelessége oly nyilvános intézetekről gondoskodni, melyek az elmebetegeknek orvoslására és a gyógyíthatlanoknak megőrzésére szolgálnak.

E nyilvános tébolydák mellett magánintézetek is fennállhatnak, a hatóságnak azonban jogában áll, azok, valamint más gyógyintézetek felett őrködni.

§. 26.

Orvosrendőrségi tekintetből következők veendőik a tébolydák iránt figyelembe:

1. Különbséget kell tenni a gyógyítható és gyógyíthatlan elmebetegek között; amazok számára gyógyintézet alakítandó, ezek pedig a gyógyintézettől

tökéletesen elkülönzött helyen az emberiség szent elveinek szerint ápolandók.

2. A tébolyda soha se legyen nagyobb, mint melyet egy igazgató vezethet, és nagyobb államokban inkább több kisebb, mint egy felette nagy örüldé alakítandó.

3. A tébolydának fekvése, épülete és belszerkezete a céljának megfelelően, miért is az ily intézet szervezésénél szakavatott elmeorvosok is alkalmaztassanak.

4. Az intézetnek fővezetése és felügyelete mindenkor az igazgató orvosra bízattassék, kinek rendelkezése alá a szükséges orvosi személyzet mellett gazdasági hivatalnokok is helyeztetnek; az állam és legfelsőbb orvosi hivatalszékek viszik a tébolydák, valamint egyéb gyógyintézetek feletti örökösödést.

5. Az intézetnek szolgálati rendje, valamint a betegek fölvétele és elbocsájtása alapszabályok által legyen meghatározva.

6. A tébolydák szellemgyógyászok kiképezésére is szolgáljanak, mely tekintetből segédi és másodorvosi állomásokra időről időre változtatandó orvosi személyzet alkalmaztassék, azonban a valódi kórodai oktatás, melyben nagy számú hallgatók vesznek részt, tekintettel azon káros befolyásra, melyet ez az elmebetegekre gyakorol, nem célszerű és meg nem engedendő.

§. 27.

A tébolydák osztályozása Roller után következő: nő- és férfi-osztály; gyógy- és ápoló-intézet. A gyógyintézet úgy a férfiaké mint a nőké alosztályokra oszlik: a nyugodt és tiszta, a kevesse nyugtalan, a dühösök és a lábadozók osztályára. Az ápoló intézet szinte azon alosztályokkal bir, és az egész tébolyda ezeken felül három oly nagy osztályt tartalmaz, melyben a betegek szokott életmódjok szerinti bánásmódban részesülnek.

Ezen osztályoknak mindenike elzárt egészet képezzen, külön bejárással, folyósóval és hálóhelylyel ellátva, és mindenik külön kerttel legyen kapcsolatban. A gyógyítható nyugodt örültek tehetségökhöz mért külön szobával láttatnak el, de közös ét- s mulató teremet, valamint a szegényebbek közös hálóhelyiséget használhatnak; de a dühösök és tisztátalanok mindenkor különszobákba helyezendők.

A térnek czélszerű elosztása fontos; az intézet közepét foglalják el: a kápolna, a hivatalnoki iroda és a konyha. Az igazgatói, orvosi és hivatalnoki lakások az intézet épületében legyenek. A férfiak és nők számára külön fürdőhelyek szolgáljanak, és úgy helyeztessenek, hogy azokba a léghuzamtól ment folyósókon lehessen jutni; a dolgozótermek a férfiak, a mosás és főzésre szolgáló helyiségek pedig a nők osz-

tályában legyenek. Istálók, vágószékek, raktárak és egyéb gazdasági épületek az intézeten kívül találjanak helyet.

Minden egyes osztálynak külön kertje legyen, melyben a beteg minden időben és alkalmatlan őrízet nélkül használhassa a szabad léget és hajlama szerint kerti munkával foglalkozhassék.

Mi az intézetek kiterjedését illeti, a tébolydákról épen az áll, mit már a kórházakról mondtam; nagy számú betegeknek egy helyre szoritása ezeknél is czélszerűtlen, ugyanazért egy tébolyda ötszáz betegnél többre ne szolgáljon, ezek közül kétszáz a gyógy-, háromszáz pedig az ápoló-intézetben láttatik el a szükséges kellékekkel.

A tébolydának épülete semmi tömlöczalakat és sötét jelleget ne mutasson, a kilátás a szabadba és nem elszigetelt udvarokra nyíljon; valamint más kórházak, ugy a tébolydák is egy emeletre építtessenek, és minden osztályok a középponttal tökéletesen elzárható kapcsolatban legyenek.

§. 28.

A koldusápoldákról.

A koldusápoldáknak célja, mindazokat az élet szükségeivel ellátni, kik szegények és munkatehetetlenek; kivételesen oly szegények is vétethetnek föl, kik ugyan nem dologtehetlenek, de minden segélyforrástól megfosztvák. A koldusápoldák épületei el legyenek látva mindazon tulajdonokkal, melyek oly épületekben, hol számosan laknak együtt, megkivántatnak és melyekről már szólottunk. Az ily intézetekbe csak valódi elnyomorodott szegények vétessenek fel a legszigorubb megelőző orvosi vizsgálat után. Az intézet lakói — mennyiben ezt testi alkatuk megengedi — könnyü házi munkával foglalkoztassanak, azonban minden erre használt kényszer nélkül.

§. 29.

A lelenczházakról.

Elhagyott szegény s törvénytelen ágyból született gyermekekről az államnak kell gondoskodni addig, míg saját szorgalmok által képesek élelmüket keresni.

A gyermekgyilkosság és kitevés büntetteit megelőzendő, minden művelt állam létesített oly intézeteket, melyekbe a szüleiktől elhagyott kisdedek minden további fürkészet nélkül fölvetetvén, ápoltatnak, ezen intézetek *lelenczházaknak* neveztetnek.

Az ily intézetek tágas épülettel, magas szobákkal és a kisdedek különböző korához képest több osztályokkal legyenek ellátva. A légtér a legnagyobb mértékre határozottassék, hogy így a kisdedeknek kigőzől-gései ártalmasakká ne váljanak. Egy tágas szobában legfeljebb négy gyermek és két dajka találjanak helyet; ez utóbbiak, úgy az ápolónók a legszigorubb rendben tartandók; a gyermekek nyolcz hónapos korukig szoptatandók és a dajkáknak ez idő alatti gyakori változtatása kerülendő.

A kisdedek fölvétele maradandó vagy ideiglenes; a maradandó fölvetel vagy az illető szülőknek kérelmére, vagy pedig kitett és talált gyermekeknél hivatalból történik.

Minden a lelenczházba bevett gyermekről az anyának vagy a hivatalból működő hatóságnak vevény adatik, melyben a gyermeknél maradó jelvény leírása foglaltatik, hogy így a netalán szükségessé váló esetben annak származása felismertethessék; e vevény egyedül a gyermek anyjának kézbesítettik.

A lelenczházakból elbocsájtott gyermekek szüleiknek, vagy nevelésökre vállalkozó egyéneknek adatnak át bizonyos kötelező föltételek mellett, avagy nyilvános tanintézetekbe helyeztetnek.

§. 30.

A bölcsődékről és kisdedovó intézete-
tekről.

A bölcsődék oly intézetek, melyekben a lakásai-
kon kívül dolgozó avagy dolgaikkal szerfelett terhelt
szülőknek gyermekeik két éves korukig a szülők dolog-
idejük alatt ápoltatnak és kellő felvigyázattal elláttat-
nak; kivételképen s különösen oly helyeken, hol kis-
dedovó intézetek nem léteznek, három és négyéves
gyermekek is fölvetethetnek.

Minden felveendő kisdednek tökéletesen egészsé-
gesnek kell lenni, ellenkező esetben a felvétel megta-
gadandó, az orvosi vizsgálat vagy a hatósági, vagy pe-
dig az intézetnek más megválasztott orvosa által eszkö-
zlendő.

A kisdedovó intézetek oly gyermekek ápolására
és tanítására szolgálnak, kik szüleiknek elfoglaltatása
miatt ezektől a szükséges felvigyázattal el nem láttat-
hatnak, s kik éltök második évét már betöltötték, de a
hetedik évet még meg nem haladták.

Ez intézetek helyiségei a már kifejtett orvosren-
dőri szabályok értelmében építendőek, és a netalán mu-
tatkozó járvány — vagy egyéb kórok elkerülése szí-
goru orvosi felügyelet által eszközendő.

§. 31.

A fogházakról.

A pallérozódás és művelődés előhaladásával azon intézetekre, melyekben gyarló embertársaink javítása eszközöltetik, mindinkább több gond fordított; s valóban a fogházak mind emberiségi mind államgazdászati tekintetből nagy figyelmet érdemlenek.

A fogházak épületeinek szervezése sok oly tekintet vesz igénybe, melyek egyéb nyilvános épületeknél nem szükségesek; a helyiségek tökéletes biztonságot nyújtsanak a bűnhődők szokási kísérletei ellen; a költség, mennyire az emberiség elvei engedik, kiméltessék, mindazáltal soha sem kell feledni, hogy a fegyencz csak szabadságától, nem pedig egészségétől fosztandó; veszélyesek erre nézve a fogházakban a fris légnek hiánya és a szabadban mozgásnak eltiltása; s miután a fogoly legtöbbnyire zárt helyen tartatik, ennek minden kártékony tulajdontól mentnek kell lenni. A foglyoknak egy helyre összezsufolása, miután ezek lakhelyeiket csak ritkán hagyhatják el, a legveszélyesebb, s tömegesen kiütő kórnemekre ad okot.

A légtér bővebben legyen minden egyesre kimérve, mint az más közintézetekben történik, melyekben a benlakók szabadságok teljes élvezetében vannak; a falak és padolat szárazak és felette tiszták legye-

nek; a dolgozó-termek hálólhelyekül sohase használtassanak.

Valamint a javítási czél, ugy az egészségnek fenntartása is a dolgozó magány rendszer mellett legkönnyebben éretik el, minden fogolynak külön elegendő légtérrel ellátott szobácskája van, melyben az éjet tölti, nappal pedig nem felette nagy dolgozó-termekben köteles munkája által azon költséget az államnak megtéríteni, melyet büntetésre méltó cselekvénye által okozott.

Az étrend egyszerű és táplálékony legyen, az élelmezési vállalkozók szigorú felügyelet alatt álljanak.

A beteg foglyok jól rendezett kórházakba szállítandók, a szinlőkkel pedig, kik itt nagy mennyiségben vannak képviselve, a legnagyobb szigor használandó.

§. 32.

Az egyházakról és tanodákról.

Az egyházakban, melyek nagy mennyiségű gyermekektől és aggoktól látogattatnak, nagy tisztaság tartandó és alkalmas szelelő nyílások által a levegő megújítandó; a látogatók kigőzölgései, a vizes öl-

tözetek nedvessége, töményfüst és korhadó anyagok által a lég tisztátalanná válik, miért is gyakori tisztogatás szükséges. Télen a kőpadolat deszkákkal borítandó, hogy így a lábak a meghűléstől óvassanak.

A tanodákról, melyekben a fiatal koruk sok óráát töltenek, megjegyzendő: miszerint ablakaik a tanórák bevégeztével a szellőztetés tekintetéből kinyitassanak, és a tanosztályok túlságosan megtelve ne legyenek. Az építésnél ügyelettel kell arra lenni, hogy a tanulók az ablakkal szembe ne essenek, minthogy ez a láttehetséget veszélyezteti; a világosság felülről vagy oldalt találjon utat a tanterembe.

Ragadványos kórokban, mint bőrkiütésekben aegyptomi szemlobban szenvedők a tanteremekbe be ne bocsájtassanak, nehogy az ily betegségek a hallgatók között elterjedjenek.

§. 33.

A fürdőházakról.

A fürdőházak czélszerűtlen rendezése és vezénylete az egészséget különféle képen veszélyeztetheti, miért is azok orvosrendőri felügyelet alatt tartandók.

A víz, fehérnemű és fürdőkészletek a legtisztábbak legyenek; a fürdőszobák minden egyes használat

után kiszellőztessenek, hogy így a kellemetlen gőz eltávolíttassék.

A fürdőszobák ajtain alkalmazott zárok úgy legyenek készítve, hogy azokat a fürdőszolga kívülről kinyithatván, szükség esetében segínyt nyujthasson, mely tekintetből egyszersmind minden fürdőszobából egy a fürdő kádhoz közel eső zsineg által meghuzható csengetyü szolgáljon a folyosóra; a fürdők közelében mindenkor tartózkodják egy a szolgálatra és segítségadásra kész szolga.

A laktanyákról.

A katonaság számára szolgáló lakhelyek minden tekintetben megérdemlik az orvosrendőri felügyeletet és figyelmet, nem csak azok tulajdonképeni lakóinak, hanem az összes polgári rendű lakosságnak érdekében is.

Legczélszerűbben laktanyákba helyeztetik el a katonaság, melyekben a tisztaság és orvosrendőri szabályok a legszigorubban fentartatnak, és a ragadványok elterjedése valamint a katonaság által a polgári rendűekre átszállítása gátoltatik.

A katonáknak a lakosság közötti magánházakba szállásolása minden tekintetben ártalmas; a katonának életmódja nem vétethetik a kellő figyelembe; a lakhely nem mindenkor tiszta, a sokszor szűk szállásokon a ragadványos kórok hamar elharapódnak és a lakhelyek nem mindig óvják a katonát az idő viszonyosságai ellen.

§. 35.

Az embernek egészsége nagy mértékben veszélyeztethetik azon tájéknak éghajlati tulajdonai által, melyben lakik.

A nagy hőség vagy hideg a hőmérséknek gyakori rögtön változása, nagy szárazság és nyomasztó köd, ártalmas befolyást gyakorolnak arra, ki ezekhez ifjusága óta nem szokott.

Ugyanazért az idegen helyre érkező legcélszerűbben cselekszik, ha magát életmódjában a bensülöttekhez alkalmazza, ruházkodjék úgy, mit ezek, a tápszerekben úgy az időnek felosztásában is kövesse szokásaikat.

Meleg éghajlatra jövő éjszak lakóinak ételben és italban nagy mértékletesség tanácslandó, úgy szinte elővigyázat a ruházatban és ennek a gyakori hőmérsékleti változatokhoz alkalmazása.

Posványos, álló vagy lassan folyó folyamok közelében fekvő tájékok, mennyire lehet, kerülendőek, a levegőezekben mindenkor felette nedves, a hőmérsék gyakran változik s míg nappal rekkenő hőség uralkodik, az esti szürkület a légnek nagy meghülésével köszönt be.

A posványok kiszáradása és az azokban élő állatoknak s növényeknek megrothadása oly légnemeket terjesztenek, melyek az egészséget tartós megromlással fenyegetik és melyek a poszlég nevezete alatt ösmereteseek.

Minden orvoslásnak ellenálló váltólázak és veszélyes utóbajaik által kiroztatik az ily éghajlatban meg nem honosodott jövevény, melyektől vagy a halál, vagy ha ezt be nem várja, a lakhelyváltoztatás szabadítja meg.

Ki ily egészségtelen tájékon kénytelen lakni: táplálékony fűszeres ételekkel és mérsékelt mennyiségű borral éljen; főleg pedig naponta két—három izben erős fekete kávéat igyék; Olaszhon posványos vidékeinek, különösen a velencei lagunáknak lakói naponta 8—10 findzsa fekete kávéat fogyasztanak el, mint leg-hathatósabb óvszert a váltólázak ellen.

Kerülendő mindaz, mi a testet gyengíti; a rozshadt víz helyett bor használandó; az éretlen gyümölcsnemek, mint ugorka s effélék a váltólázakat leg-hamarabb előidéznek.

Ha pedig minden elővigyázat daczára makacs lázaktól gyötörtetik az idegen; keressen magának még idejében egészségesebb lakhelyet, mert a légváltoztatás különösen pedig inkább éjszak felé fekvő lakhely választása által a poslégnek minden veszélyes következményei azonnal megszűnnek.

§. 36.

A városok és faluk közelében faültetvények és sétányok helyeztessenek, úgy azonban, hogy általok a szabad léghez nem gátoltassék; ezek a légből a légenyt fölvevén és élenyt lehelvén, a légkört tisztítják; a nagyobb város lakóinak valódi szükség oly sétánnyal birniok, melyben a nap fáradaimai után szabad léget élvezhessenek.

A t á p l á l é k.

§. 37.

A tápszerek mennyiségök vagy minőségök által árthatnak az egészségnek; az orvosi rendőrségnek azonban nem lehet föladata, a netalán túlságos mennyiségben élvezett tápszereket figyelemmel kíséreni, legfeljebb járványkórok idejében figyelmezteti a közönséget a mértékletes életmódra.

Miután a tápszerek általános hiánya az egészséget sokkal inkább veszélyezteti, mint azoknak bősége, a társadalom egyes tagjait haszonvehetlenkévé tevén és közönségesen népkórokat idézvén elő: kötelessége az orvosrendőrségnek arról gondoskodni, hogy a lakosság a legszükségesebb tápszerekben hiányt ne szenvedjen; e czél közönségesen az államnak segítségével is eléretik a termelők által, kik szükségüket fedezni akarják, elegendő mennyiségű tápszerek adatván el a piaczon. Felette rossz termés és ebből eredt éhség alkalmával tartoznak a hatóságok a lakosságnak a legszükségesebb tápczikkekkel történő ellátásáról gondoskodni, arra ügyelni, hogy a túlságos nyereszkesedési vágy az étnemeket szerfelett meg ne drágítsa, és hogy a szegény államsegélyben részesüljön; ezekre fordítja figyelmét a hatóság har-

ezias események, mint városok ostromzárólása idejében, ugy egyszermind ügyel arra, hogy hosszabb tengeri utra induló és utasokat szállító hajók a szükséges élelemmel elláttassanak.

§. 38.

Sokkal gyakrabban előforduló tárgya az orvosi rendőrség éber felügyeletének: a tápszer minősége; ezek ugyanis hamisítás, megromlás, a táplálásra alkalmatlan anyagokkali vegyítés és nem ritkán mérges tulajdonaik által majd esetlegesen, majd pedig nyereszkedési vágyból meghamisítva veszélyeztetik az egészséget.

Ugyanazért a közforgalomban előforduló minden tápszer orvosi felügyelet alatt vannak, mely számos orvosi és természettani ösmereteket föltételezván, az orvosnak működését veszi igénybe.

§. 39.

A gabonanemek.

Már a kalász rejthet magában az egészségre káros romlást, ilyenek a var — carbunculus —, a rozsa, az üszök és az anyarozs.

A magnak ezen elkorcsosodásai az említett lopvanószők — kryptogam — kifejlődése által okozatnak, melyek a kem et — amyllum — megrontván a magtokot haszonvehetlen és az egészségnek ártalmas anyaggal töltik meg, azt elfedik, vagy a magot alakjában, nagyságában, színében és vegyészit tulajdonaiban megváltoztatják.

Rozsda alatt értetik azon rozsdaveres szinti finom por, mely a magnak hüvelyét befedi és a górcső alatt látható lopvanószökből áll; ily hüvelyben a mag kisebb és a kem fonnyadt.

Üszökben szenvedő gabonának magva fekete poralaku gombanemmel van megtelve és a kem hiányzik.

Az anyarozs nedves években rontja meg sajátságos módon a rozsnak magvát, ez ugyanis 7—12 vonalnyi hosszú, kevéssé görbe, felületén ránczos barnaviolaszin, belől pedig sötétszürke anyaggá változik, mely a lisztbe kevertetvén, azt megmérgezi. Az oly kenyér, mely efféle lisztből készült, a gyomorba vezetvén, sajátságos kórtüneteket idéz elő, melyek bizserkór — ergotismus — nevezet alatt ösmeretesek, és némely tájakon járványilag lép fel.

Az első kórtünet a végtagoknak bizsergésében mutatkozik, később a lábujjakban heves fájdalmak támadnak, melyek fokonkint terjedve a czombokig hatnak; az alsó végtagok meghülnek, halvány zöldes szinezetűek lesznek, a fájdalom megszűnik, és nagy

bágyadtság, valamint szomjuság mellett a lábujjak megüszkösölvén, az üszök a térdig vagy czombokig hat, hol kedvező körülmények között megállapodik. E mellett a testnek egyéb részeiben változó körjelekkint: gyomorfájás, émelygés, fejszédülés, az ujjak görbülése, a kezekben égető fájdalmak, hátgerinczgörcsök és nehéz lélekzet mutatkoznak; legtöbbször az erőtlenedés szülte halál vet véget a kinos betegségnek.

A kórboncztnai tünetek, melyek a bizserkórban kimultak hulláin tapasztaltatnak, következők:

A hullák rövid idő alatt rothadnak; az agykérek véredényeik vérteljesek, a szívfalzat fonnyadt, a szívcsarnokok vérüresék, a vizerek nagy mennyiségű fekete vért tartalmaznak, úgy szinte a sötétbarna és kemény máj; az epe — és hüdholýag tágultak és a lép duzzadt.

A bizserkór orvoslása több feladatok teljesítését veszi igénybe:

Mindenekelőtt óvni kell a beteget a mérgezett tápszerek további használatától; a testben rejlő mérges anyagot szükséges továbbá eltávolítani és végre a felmerülő kórtüneteket, mennyire lehet, leküzdeni.

A betegnek táplálékát: husfélék, tej, zöldségek képezzék; a betegség kezdetén erős hánytatók és hasajtók, később pedig izzasztók és vizellethajtók alkalmaztassanak; vértorlódások, nadályok és érvágás által elosztatandók; heves fájdalmak és görcsök ellen

a mákony és készítményei nyujtatnak; az üszök beálltával pedig bensőleg: halványoldat vagy kinalfőzet savanyokkal, és az idegrendszer felizgatását eszközöző orvosi szerek használtatnak. Az üszök a közönséges rendszabályok szerint orvoslandó.

A mondottak után kitűnően az anyarozsszal kevert lisztnek rendkívüli veszélyessége, az orvosi rendőrségnek fő figyelmét kell az azzal kevert és áruba bocsájtott gabonára avagy lisztre fordítani; a rozsz több-szöri rostálás által e veszélyes keveréktől tökéletesen megszabadíthatatik, minthogy szemei sokkal nagyobbak levén a rozsmagnál, azok a rostában fognak visszamaradni.

Az anyarozsszal kevert liszt sohasem a rendes fehérszinü, hanem kékes szürke és kellemetlen szagu, mely szinezet és szag az ily lisztből süített kenyérben is tapasztalható.

§. 40.

A gabonának egy másik mérges vegyitéke a szédítő vadóc — *lolium temulentum*. — melynek magvai a zabhoz hasonlítanak, csak valamivel keskenyebbek és hegyesebbek, színök pedig szürke. Az ily gabonából készült liszt táplálékul használtatván, a bódító mérgek által előhozott kórjelekre ad okot.

Vannak még egyéb növények is, melyek a csépelés alkalmával a gabonába keverődven, ennek értékét és a lisztnek minőségét csökkentik, úgy a kenyérnek rendes ízét és szagát megrontják.

Leggyakrabban találatnak: a földdepefű — *centaurea cyanus* — mely a kenyérnek kékes szinezetet és keserű ízt kölcsönöz, a csormolya fintor — *melampyrum arvense* — a repcsén retek — *raphanus raphanistrum* — melyek a kenyeret vöröses violaszinre festik, mely szín már a lisztben előtűnik, ha ez kevés eczettel vegyítettik; a csörgő lapór — *rhinanthus crista galli* — melytől a kenyér barnafeketévé, nedvessé, ragacsossá válik; a mezei vidrafű — *trifolium arvense* — mely a kenyeret veresre festi.

Homok és föld szinte találatnak a gabona között, melyek által a suly növeltetik és az érték csökken; ezeknek a suly egy százalékánál többet tenni nem szabad.

Ha e mondott vegyítékek a gabonában nagyobb mennyiségben találatnak, azt csak kellő tisztítás után lehet a forgalomba hozatni, ellenkező esetben az áruba bocsájtás megtiltandó.

§. 41.

A magtáarak.

A legjobb minőségű gabona megromolhatik és tápbecsét elvesztheti az által, hogy czéltalanul helyeztetik el.

A magtáarak ugyanazért tiszta, száraz, szellős és elegendő térrel ellátott épületek legyenek, a léghuzamnak kitett magas és száraz helyen építve; ne helyeztessenek közel a poros országutakhoz, ugy szinte a mocsároktól és posványoktól is kellő távolságban legyenek, minthogy ezek a levegőt nedvesítik.

A legalsó padlás legalább két lábnyira emelkedjék a föld felett, a padlázat fenyőfából készítettessék és minden emeletben egymástól két ölnyi távolságban legalább hat négyszöghüvelyknyi szelelő nyílások alkalmaztassanak, melyeket nedves időben be lehessen zárni.

A magtár belsejében a legnagyobb tisztaság uralkodjék; a gabona nem felette nagy halmazokba rakassék, ugy, hogy egy négyszögölnyi téren tiz köbölnél többnek hely ne adassék; a gabona gyakran és elegendőleg forgattassék, és vigyázni kell arra, hogy vererek, egerek s más efféle magpusztító állatok a magtárba ne juthassanak.

Sokkal nehezebb a magtárakban elhelyezett gabonát a bogarak pusztításától megóvni, melyek a lisztanyagot fölemésztvén, a gabonát hulladékaik által tisztátalanítják, és nagy károkat okozhatnak.

A veres és fekete rozsféreg — *curculio granarius* et *frumentarius* — és egy molyfajta — *tinea granella* — pusztítják ily módon pondrókorukban a gabonát úgy, hogy csak a kiüritett magtokok maradnak; ha egy marok gabonát összenyomunk, az üres szemek összetörnek, és a moly jelenlétét már egyelőre is elárulja azon fehéres fénylő hálózat, mely a felületen látható, és az egyes szemeket apró csomókba egyesíti.

E rovarok kiirtására többféle eszközök használatnak; némelyek a gabonát rézélég vagy mirenyoldattal befecskendik, mely mérges anyagok azután a lisztbe és kenyérbe áthatván, az egészséget veszélyeztetik, és ezért alkalmazások eltiltandó, annyival inkább, minthogy a kártékony férgeseket sem képesek kiirtani, ezek a mérgezett magszemeket kikerülvén, csak az épeket pusztítják el.

Czél szerűbb a padolatra erős szagu növényeket, mint bodzát, fodormintát, levendulát helyezettetni, s ezeknek nedvével a deszkákat bekenni.

Legtöbb sikerre vezet, ha a férgek ártalmának kitett gabonahalmaztól nem nagy távolságban egy mérő fiatal nedvteljes gabona helyeztetik, melynek szaga a férgeseket magához csalja, mely ezekkel megtelvéen eltávolittatik, és ez mindaddig ismételtetik, míg az új gabonába több féreg nem vándorol.

§. 42.

A nedvesség által kétféleképen romolhatik a gabona, ugyanis vagy kicsirázik, vagy megrothad.

Az első esetben csira és gyök fejlődnek a lisztanyag rovására; az ily gabona tökéletes megszáritás után a malomban durván megőröltetik, miáltal a csirák és gyököcskék szétduhatván, a maradék tápértékére nézve becsültetik.

Nagy nedvességben a gabona vegyészeti változást szenvedvén, megrothad, undorító dohos szagot terjeszt, a szemek felfuvódnak és a felületen penészesek.

Az így elváltozott gabona csak állatoknak szolgálhat tápszerűl és egyedül a még kevéssé dohos gabona bocsáttathatik szorgalmas szellőztetés és száritás után forgalomba.

§. 43.

A liszt.

A liszt a gabonanemeknek porrá törése által állittatik elő, mely készítés alkalmával a magtokoknak maradványai korpá gyanánt elhullnak.

A lisztnek különféle finomsági fokozata a korpának többé vagy kevésbé történt elválasztásától függ.

Az őrlésnél nagy tisztasággal kell eljárni, különös figyelemmel arra, hogy igen lágy malomkövek ne használtassanak, melyek által sok kőpor jut a lisztbe; nem szabad továbbá a gabonát oly malomban őrleni, melyben gyps vagy más ásványfélék őrlötettek.

A jó lisztnek színe egyarántfehér, szaga csekély, vegyületektől ment és száraz, mint nedvhuzó anyag tökéletesen vízmentes nem lehet, de a víztartalom tíz száztólinál több ne legyen. Eléggé száraz a liszt, ha annak egy része marokba szorittatván, a kéznek felnyitása után azonnal és könnyen szétporlik. Nyállal kevertetvén a liszt a szájban, egyszerű lisztizü gyurmát képezzen, kemény testecskék maradványa nélkül; vízzel kevertetve, üledéket ne hagyjon.

§. 44.

A liszt ártalmassá válhatik megromlás és idegen anyagokkali szándékos vagy esetleges vegyítés által.

Valamint a gabonát, úgy a lisztet is különféle moly- és rovarnemek pusztitják, s nem csak mennyiségét kevesbitik, hanem hulladékaik által izét és szagát is undorítóvá teszik; a fentemlitett rovarokon ki-

vül még az őrlő sötétencz — tenebrio molitor — rontja a lisztet, s ha ez sokáig áll, a léghuzamtól elzárt helyen, roppant mennyiségű atkák támadnak.

Nedves helyen a liszt megrothad, eleinte dohos szagu lesz, mely mindinkább növekedik, a különben fehér színű liszt sötét-sárgás színt ölt s végre büzös barna vagy zöldes csomókba ragadt keserű ízű tömeggé válik.

Csak oly liszt szolgálhat az embernek tápszerül, mely rendes színét meg nem változtatta, ha csekély mértékben dohos is, azonban az ilyet is csak szükség esetében, hosszas szellőztetés után lehet használni.

Ily dohos liszt a következő módon javíthatatik:

Fél font kovász, egy evőkanál ecet, két lat só és fél font lisztből tészta gyúratik, mely megszárittatik, szétdőrgöltetik, e vegyülettel a dohos liszt vegyítettén, azonnal kisüttetik.

A lisztet legczélszerűbb légellenesen elzárt hordókban száraz, hűvös és léghuzamos helyen tartani; ha pedig a liszt halmazokban van, úgy azokat többször szükséges megforgatni és a lég nedvességtől megóvni.

§. 45.

A liszt meghamisittatik vagy azért, hogy sulya és tömege növeltesék, vagy pedig, hogy tökéletesebb szint s kultulajdonokat nyerjen.

Homok minden lisztben taláztatik és a malomkövektől ered, azonban fél százaléknál nagyobb mennyiségű már vegyítés által jut a lisztbe, hogy sulya növekedjék, ugyane czélból a liszt gyakran megnedvesittetik, harmincz rész vizet különös változás nélkül vesz fel, de tiz résznél többet tartalmaznia nem szabad.

Gipsz és kréta azon czélból vegyítettnek a lisztbe, hogy annak tömegét és színének fehérségét növeljék. E hamisítás kiderül, ha a gyanus liszt nagyobb mennyiségű vízzel főzetik, a gipsz mint szervtelen üledék tűnik elő, mely ismét vízzel főzetvén, ez által részleg feloldatik és valamint sóskasav — acidum oxalicum — sulyhalvány és sulyéleg — barium chloratum et oxydatum — ezen oldékban üledéket támasztanak.

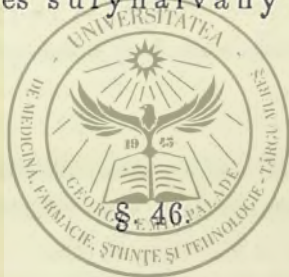
Ha pedig a hamisítás kréta által eszközöltetett, az oldékban só — vagy tömény eczetsavany — acidum muriaticum, aceticum — a kréta szénsavanyának kihajtása által pezsgést okoznak.

Haméleg — potassa — és egyéb szénsavas égvények azon czélból kevertetnek a lisztbe, hogy a

tésztának kelését előmozdítsák ; ha az ily liszt vízzel főzetik, ennek lugos izt és égvényes visszahatási tulajdonságot kölcsönöz, savanyok hozzátétele után pedig fölpezseg.

Timsó azért kevertetik csekély mennyiségben a lisztbe, hogy az abból készült süteménynek különös fehér színt kölcsönözzön.

Az ily liszt vízzel főzetvén, ennek sajátlagos összehúzó timsóizt ad, s lepároltatván, nyolczalju jegeczek maradnak az edény fenekén; legkönege — ammoniak — és sulyhalvány fehér üledékeket támasztanak.

Az említett ásványanyagokon kívül, melyeknek ki-
puhatolása nem nagy nehézséggel jár, még más liszt
nemekkel és keményítővel is hamisítatik a ga-
bonaliszt.

A burgonyalisztnek jelenlétét a görcső
árulja el, mert annak kemtestecskéi — corpus-
cula amylicea — sokkal nagyobbak mint a gaba-
nemekéi, s a köldökfolt hosszú átmérőjének valame-
lyik végén találhatik.

E testecskék másfél vagy két rész haméleget tar-
talmazó vízben nagy átlátszó korongokká — discus —

válnak, melyek már a görcsőnek huszszoros nagyítása alatt láthatók, kivált ha a folyadékba néhány csepp iblany cseppentetik, míg a gabonaneműek kemtesteckéi ily csekély mennyiségű hamélegoldat által változást nem szenvednek.

A bükköny — és tengeriliszt vizzel történt gyúrás után sajátlagos soklapu — polyedrum — kemtesteckéket mutat.

A lenmagliszt vizzel kevertetve nagy mennyiségű nyákot ad; eczetsavas óloméleg nagy üledéket, a bóriss — borax — pedig kocsonyát támaszt az oly vízben, melyben lenmaglizzttal vegyített gabonaliszt főzetett.

Az ily liszt tizenegyszázalék tartalmu lúgoldatban a görcső alatt kicsiny veres magtokmaradékokat mutat: ha pedig a hamisított liszt égenynyel — aether — kivonatik és a maradékra füstölgő légsav cseppentetik, megkeményedvén, veres színt ölt.

A hüvelyesek — leguminosa — lisztjével kevert gabonalisztben a görcső alatt nagy mennyiségű idegennemű sejtmaradványok látszanak.

Babliszt vasgáliczoldat által puhatoltatik, mely tiszta lisztnek vizkeverékét sárgára, ha pedig babliszt van benne, palaczkzöldre festi.

A tapasztalás tanítja, hogy buzalisztnek hamumaradványa 0, 8, a rozsliszté 1, 0, bab- és borsóliszté

13, lenmagliszté pedig 10 százalékot tesz: a hamisítások e hamukisérletből is kitűnnek.

A szédítő vadóczzal kevert liszt léllet kivonatván, ebben sötétzöld gyanta marad, melynek ize összehúzó és émelygést, valamint hányást idéz elő.

§. 47.

A kenyérnek jósága a készítés helyességétől és a használt liszt minőségétől függ. A kenyérsütésnél a lisztnek következő alkatrészei jönnek főleg tekintetbe: a buzacsirpép, keménye és cukor. Ezeknek mennyiségi arányától függ a kenyérnek minősége.

A sütésnél a buzacsirpép mennyisége változatlanul marad, a keménye kevesbedik, a cukortartalom pedig növekedik; a cukornak egy része a kelés alkalmával léllé és szénsavanyyná válik.

Valamint a gabona és liszt, úgy a kenyér is ugyanazon vegyítékek miatt lehet ártalmas az egészségnek, melyeket az előbbi szakaszokban előadtunk; homoktartalmu lisztből sült kenyér a fogak között ropog; burgonyaliszt a kenyeret nedvessé, lágygyá és szalonnássá teszi, az ily kenyér kevéssé ruganyos és hamar penészedik; bab-, borsóliszt a kenyérnek nagy törékenységet s durvaságot, keser-

nyés kellemetlen ízt kölcsönöz, s az ily kenyér igen hamar szárad.

Szervtelen anyagok is találtnak a kenyérben, ha ez ilyekkel hamisított lisztből készült; ezeket a következő módon lehet kipuhatolni:

Tiszta üvegcsészében a kenyér vékony péppé szétdörgöltetik és vízzel vegyítettik; az oldhatlan szervtelen anyagok az üledéknek legalsóbb rétegében vannak, az oldhatókat pedig a leszűrt vízben lehet fölfedezni.

A kenyér mérges tulajdonokat nyerhet azon ásványoldatok által, melyeket némelyek a gabonának a romlás elleni megőrzésére használnak, vagy pedig melyek a lisztbe kevertetvén, ennek fehérségét és súlyát növelik; ilyenek: a réz- és horganygálicz, timsó és haméleg, mely által a kenyér több ideig nedves marad és így súlyából kevesb idő alatt veszít.

Mind ezek a közönséges vegyészti uton fedeztetnek fel.

§. 48.

Nagyobb mennyiségű kenyér megítélésénél a halmazokból több darab kiválasztatik azon megjegyzéssel, hogy nem a felül levők, hanem a halmaznak al-

sőbb rétegeiből választatnak ki a vizsgálandó darabok, mert felül közönségesen a jobbak helyeztetnek.

Minden egyes kenyér rendes alaku egyenlő felületű legyen; a kenyérhaj felül barna alól, pedig lisztportól fehér; elégetve, a lágú kenyértől elválva vagy repedezve ne legyen, úgy szinte kékes szalonnás vonalok a kenyér és haja között ne találtassanak.

A kenyér azon gabonanemhez képest, melyből készült egyenlő fehér vagy barna színű, kellemes szagú ép ízű, ruganyos legyen, az ujjak közt nyomtatván, előbbi alakjába visszatérjen.

Rosz a kenyér, ha igen savanyú vagy egyébként kellemetlen szagú, kesernyés ízű, vereses, kékes vagy szürke színű, ha a kenyérhaja el van égetve vagy nincs kiszívva, bele pedig ragacsos, nedves, vagy fehér foltokkal vegyített; végre ha a fogak között ropog.

A kemenczéből kivett kenyérnek szellős helyen legalább is tizenkét óráig kell hűlni, és csak ezután lehet azt kiosztani.

A nedvességnek káros befolyása által a különben jó kenyér megpenészedik, íze és szaga keserűvé, kellemetlenné válik; az ily kenyér a táplálásra nem alkalmas.

A kiszáradás által a kenyér ugyan kellemes ízéből veszít, de tápláló erejét megtartja, és az egész-

ségre nem ártalmas, sőt éhség idején czélszerűbb ily száraz kenyeret használni, minthogy ebből csekélyebb ize miatt nem fogyasztatik annyi, mint az izletesebb lágy kenyérből.

§. 49.

A kétszersült.

A hadseregeknek és tengeri utasoknak igen fontos tápszere a kétszersült, mely a kenyértől főleg abban különbözik, hogy egészen szárazon készítettik, mi által hosszabb időre eltarthatatik a nélkül, hogy megromolják, és súlyának csekélysége miatt könnyen szállítható.

A kétszersült a búzalisztből akként készítetik, hogy ez kovásszal, de só nélkül tömény tésztává gyúratik, és ez megkelvén, egy—két fontnyi súlyu darabokba vágatik, megszárittatik másfél vagy két óra folyásig, végre a kemenczében megsüttetik, s kihűlvén valamint tökéletesen kiszáradván, légellenesen fedett hordókba rakatik.

A kétszersült a nedvesség által megpenészedik és elrothad, a még nem nagy mértékben penészes kétszersült, vizes-kefékkel ledörgöltetvén és a sütő kemenczében megszárittatván, ismét élvezhetővé válik.

Hajókon különféle moly és rovarnemek emészti a kétszersültet.

§. 50.

A burgonya.

Szegényebb vidékeken egyik főneme a tápszereknek a burgonya, habár főalkatrészei a kem és viz nem nagy táperővel bírnak, de könnyen emészthetők és csekély árért kaphatók lévén, némely országokban mint Cseh- és Irthonban majdnem egyedüli táplálékát teszik a szegényebb osztálynak.

Az igen fiatal és még ki nem fejlődött burgonya az egészségre ártalmas befolyást gyakorol és hasmenést okoz, ugyszinte ártalmas a már csirázó burgonya, mely a bőditő hatásu solanin nevezet alatt ösmeretes mérget tartalmazza.

A rothadt, vagy már egyszer megfagyott, ugy az igen fiatal burgonyának árulása a piaczokon meg nem engedendő, s az ily romlott tápszert elkobozandó.

§. 51.

A zöldségek.

A zöldségek különböző nemei csak egészen friss állapotban, vagy ha igen czélszerűen vannak eltartva, élvezhetők; fonnyadt, rossz szagu, rovarok által tisztátalanított s penészes zöldségeknek árulását, mint melyek az egészségre káros behatást gyakorolnak, nem kell megengedni.

A zöldségek tápereje csekély, minthogy sok vizet tartalmaznak, és könnyen hasmenést okoznak.

A zöldségek némelykor barna, finom porral vannak befedve, mely egy azokon tenyésző gombnanevtől — alphitomorpha — ered, és az egészségre felette ártalmas.

A zöldségek különféle módokon őriztetnek a rothadástól, melyek által azokat hosszabb ideig lehet eltartani és használni, ezek között leggyakrabban alkalmaztatnak:

A savanyítás, mely aként jó létre, hogy a növényrészek csekély nyomásnak kitéve, és a levegőtől némileg elzárva, nedvökben gerjedésen mennek keresztül, mi által megsavanyodnak; az ily zöldség egészséges, és különösen hosszú tengeri utakon a súly

— scorbut — kiütését akadályozza. Ha azonban a vegyész változás a savanyodáson túl terjedett, bűz és rothadás támadnak, úgy az ily romlott zöldségek megsemmisítendőek.

Az összenyomás által a növények lég- és vízmentesekké válva a legkisebb térre szoríttatnak, és légellenes edényekbe zárva évekig eltartathatnak. Használatok előtt vízzel nedvesítettven eredeti alakjokat és izöket kisebb vagy nagyobb mértékben visszanyerik, és táperejökből nem sokat veszítve czélszerűen használtatnak.

Különös orvosrendőri figyelmet kell fordítani az oly növényekre, melyek eczetbe savanyítottva tartatnak, ilyenek: a zöld bab, uborka, kápri, olajbogyók, s több effélék. Ezek ugyanis annál jobbaknak tartatnak, mennél frisebb zöld szintek; ez okból nem ritkán a halvány és rothadt cikkek rézével által zöldre festetnek, igen elterjedt szokás az eczetes uborkát tartalmazó hordókba avagy üvegbe rézpénzt vagy kékövet rejteni, de sokkal veszélyesebb, ha az ily savanyítandó zöldségnek rézüstben eczettel főzetnek, minthogy e munkálat által a mérégnek nagyobb mennyisége hozatik létre, melynek jelenlétét már az összehúzó érciz is elárulja.

A réznek jelenlétét kipuhatóljuk, ha a gyanus eczetbe fényes vaslemezt helyezünk, mely néhány óra mulva vörös rézüledékkel lesz bevonva.

A kápri ezenkívül még nem ritkán mérges növényeknek, mint a szironták — ranunculus — bimbóival vegyítettik.

Az ily módon hamisított tápszerek az egészséget nagy mértékben veszélyeztetvén, mindenkor elkobozandók.

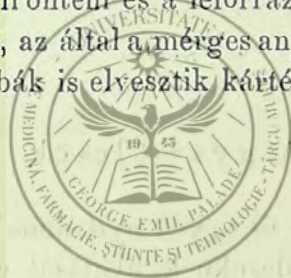
A gombák ugyan nagy légeny és czukortartalmok miatt a táplálékony étnemekhez tartoznak, de a legjobbak is csak nehezen emészthetők, és az emésztő szervek bajaira adnak okot.

Vannak azonban a gombáknak sok fajai, melyek mérges tulajdonokkal birnak és halált is okoznak, feladata tehát az orvosrendőri személyzetnek az ily veszélyes növények árulását figyelemmel kísérni és a gyanus gombákat bárhol is lefoglalni. A gombáknak egymástól megkülönböztetése és az ártalmas fajoknak tökéletes meghatározása sok nehézséggel jár. Egyike a legizletesebb gombáknak a mezei gomba — agaricus campes-

tris champignon — mely könnyen felismerhető felül fehér, alul testszin kalapjáról és egyenlően kerek húsos száráról, csak egy mérges gomba hasonlít némileg ehhez, a duzzos gomba — *agaricus bulbosus* — de ennek szára öblös és kalapjának alsó része fehér vagy zöld.

Ösmeretlen, rossz illatu atkákkal telt rothadt gombák elkobozandók.

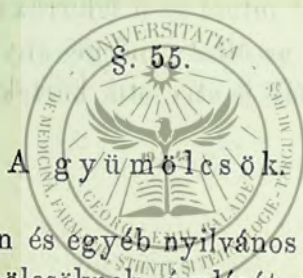
Legzélszerűbb minden gombát a megkészítés előtt kemény szárától elválasztva szétdarabolni és eczettel valamint sóval kevert vízzel leforrázni, az így nyert folyadékot el kell önteni és a leforrázott gombát hideg vízzel megmosni, az által a mérges anyag eltávolíttatik, és a mérges gombák is elvesztik kártékony hatásoknak nagyobb részét.

§. 54.

A gombák által történt mérgezés kórtünetei közönségesen csak több órával az ártalmas eledel elköltése után mutatkoznak. A gyomor és beleknek nagy fokú izgatottsága: fájdalomban, émelygésben, hasmenésben és hányásban jelenkezik, de nem ritkán a kiürítések hiányzanak, és csak fejszédülés, kábultság, a légygomba — *agaricus muscarius* — elköltése után pedig vig örültség tapasztaltatnak.

Főleg oda kell az orvoslásnak irányozva lenni, hogy a gyomor ártalmas tartalmától megszabadítsák, ugyanazért biztosan ható hánytatók, és ezek után hashajtók alkalmazandók, az ideges kórjelek az egyéniség tekintetbe vétele mellett, vérbocsajtások és hideg borogatások által enyhülnek, a kiűritők után a hamiblag jó szolgálatokat teend; savanyok, melyek a mérges anyagnak kifejlődését előmozdítják, czélszerűtlenek és ártalmasak.

A gyümölcsök.

A piaczkon és egyéb nyilvános helyeken áruba bocsájtott gyümölcsöknek árulását csak akkor lehet megengedni, ha azok tökéletesen érettek és romlatlanok; ellenkező esetben a rossz árucikk elkoboztassék.

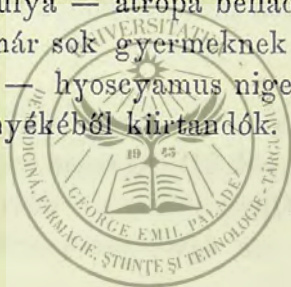
Az uborka és tök éretlenül is szolgálnak eledelül, mint egészségtelen étnekem járványkóroknak, mint az epemirigynek, vérhasnak kiütésekor az efféléknek árulását el kell tiltani.

§. 56.

A mérges növények.

Nyilvános oktatás és utmutatás által szükséges a népet a mérges növények ártalmas behatásáról felvilágosítani és népszerűleg eszközölni felösmerésöket.

A bürök — *cicuta* — mely a petrezselyemhez hasonló, a nadragulya — *atropa belladonna* — melynek fénylő bogyói már sok gyermeknek halálát okozták, a fekete belénd — *hyoscyamus niger* — a kertekből és udvarok környékéből kúrtandók.

§. 57.

A czukor.

A czukornak különböző nemei csak azon vizmennyiség által különböznek egymástól, melyet más testekkel összeköttetésök alkalmával, vagy pedig nagyobb hévfokban magoktól elbocsájtani képesek.

A nád czukor, mely a jegecedésre legalkalmasabb, több növényeknek nedvében találatik, így a jegenyé-, pálma- s diófában, a tengeri- és czukornádban,

a cukorrépában és egyéb gumós növényekben. A nádcukor savanyok által könnyen változtatik és szőlőcukorrá válik, ugyanazért a savanyu növényedvekben mindenkor ez utóbbi, vagy pedig a már nem jegezendő gyümölcs-cukor találtatik; ez, valamint a nyákcukor mézgával, kivonati anyagokkal és különemü sókkal van keverve.

A tejcukor csak a tejben találtatik és a szőlőcukorhoz hasonló szervezetü, vízben lassan és nehezen olvad, lében oldhatlan, hig kénsav szőlőcukorrá, salétromsav nyáksavanyyá változtatja; léles gerjedésbe csak nehezen indul és ehhez két annyi élesztőt kíván mint a nád.

A kemcukor a kemlisztből mesterségesen állittatik elő savanyok alkalmazása vagy piritás által; e cukornem borlében oldhatlan, iblanynyal veres-vio-laszint nyer, és az égvényes rézoldatot melegítés mellett leélenyíti.

A cukornak különféle nemei a következő vegyész-i kísérletek által tűnnek elő:

a) ha valamely cukoroldat lugaljjal — alkali — vegyittetik, ebbe azután kénsavas rézéleg cseppentetik mindaddig, mig az így támadott üledék felolvad, közönséges hévmérsék mellett a nádcukor változást nem szenved, sőt akkor sem, ha kevés ideig főzetik, a rézéleg leélenyítése csak hosszab ideig tartó főzés mellett mutatkozik zöldes vagy zöldsárga üledék előtünése által; mig a gyümölcs-, szőlő- és

kemenczükor a melegítésnél azonnal sárgaveres poralaku üledéket támasztanak.

b) A nádczükor kénsavanyval hozatván érintkezésbe, azonnal barnafekete színt ölt, a szőlőczükor nem változik.

c) A lugalj nemei a szőlőczükrot barna színben feloldják, a nádczükrot főzés mellett sem változtatják.

d) A tejczükor minden egyéb czukornemektől azáltal különbözik, hogy salétromsavany által élynyittetve, nem czükor, — hanem nyáksavanyt ad.

Ezen előadott vegykísérletek által puhatoltatnak ki a czukornak nyereségvágyból történt hamisításai és vegyítéseit; a nádczükor ugyanis vegyittetik szőlőczükorral, melyből háromszor annyi szükséges ugyanazon édesség előállítására, mint az előbbiből.

Az ily czukoroldatban a kétféle czükor konyhasó alkalmazása mellett választatik el: a szőlőczükor ezzel együtt nagy kettős gúlkban jegecedik, a nádczükor pedig a sóval csak nehezen jegecedő és a levegőben szétfolyó összeköttetést képez; a lugalj és kénsavas részleg alkalmazása biztos eredményt nyujtanak.

Vegyittetik továbbá a nádczükor kemczükorral; az ily czukoroldat léibe öntetvén, üledék támad, melyet az iblany veres-violaszinre fest.

§. 58.

A finomítás — rafinade — alkalmával ásványos anyagok jöhetnek a czukorba, melyek részint értékét kevesbitik, részint pedig az egészségre nézve ártalmasak; ilyenek:

A mész és gipsz. Az előbbi a czukornak vizoldatából sóskasav által kiválik, az utóbbinak jelenlétében a savanyok pezsgést okoznak.

Ólom és horganyéleg. Ezeknek kipuhatlására a gyanus czukor szénné égettetik és salétromsavanyval kivonatik, az ólomtartalmu oldatban a könkén — aqua hydrosulfurica — fekete üledéket támaszt.

A salétromsavas sók nem ritkán találtnak a répaczukorban. Az ily czukor izzó széenen fellobban és pufog.

A kobaltkék arra használtatik a czukorfinomításnál, hogy annak kékes szint kölcsönözzön, jelenlétét a vizoldatban támadó kékes üledék árulja el.

A szörpök, melyek a czukornak különféle neimeiből készittetnek, az eredeti anyaghoz hasonló tulajdonokkal birnak. A kemszörp nem ritkán kén-savanyat tartalmaz, mely súlyhalvány által fehér oldhatlan üledék gyanánt tűnik elő.

§. 59.

A m é z.

A m é z három különféle czukorfajból, egy még közelebből nem ismert szabad savanyból, nyákból, viaszból, mannédből — maunit — és mézsavakból áll.

A m é z nem ritkán azon ártalmas növények szagát és tulajdonait veszi fel, melyekből a méhek által szivatik.

A m é z hamisítottik: liszt, víz, mézga és enyvvel; a víz a mézet folyékonyra teszi és fajsúlyát leszállítja; a liszt főzés alkalmával a mézet annyira vastagítja, hogy azt nem lehet megszűrni és vízzel kevertetvén az edény fenekére süllyed; a mézgával és enyvvel hamisított m é z a főzés alkalmával kocsonyává válik, mely az ily m é z nek borlélben történt felolvasztásakor abban oldatlanul fenmarad.

§. 60.

A czukorsütemények.

Tudatlanság és lelkiösmeretellenes pénzvágy vezetik arra a czukrárszokat, hogy áruba bocsátott czikkeiknek fényes külsőt kölcsönözendők, mérges ásványszineket használjanak, s a legszorgosabb orvosrendőri felügyelet mellet is fordulnak elő ilyféle mérgezési esetek.

A sárga színekre használtatnak: az ólomsárga, főstenyólom, mirkéneg — auri pigmentum — mirkénecs — realgar — és guttamézga.

A zöld színekre: rézkészítmények különösen: a mirenyavas rézéleg és a főstenyavas óloméleg indigóval vegyítve.

A vörös színekre: ólompír — minium — és czi-nóber.

A kék színekre: a mirenytartalmu kobaltkék és egyéb réztartalmu festanyagok.

E mérges színvegyületek kipuhatólását eszközözendők, legelőbb is a festett felületet el kell az alatta levő süteménytől választani; a szerves anyagok sósavany és halvanysavas lugalj által megsemmisítettén,

csekély melegben emésztetnek, és miután minden szabad halvány elpárolgott, a leszűrt világos folyadékba könnyen cseppentetik; ez mire nyel sárga légkönyegben oldékony, ólommal fekete üledékeket támaszt; a légkönyeg kék színt ad a réz tartalmu folyadéknak.

A gutta mézga kipuhatólásánál, az egész vizsgálendő tömeg vízben áztattatik, melynek eredménye sárga fejet — emulsio — lesz, ez megszárittatván lélel kevertetik, mely a mézgat feloldja, és ebben a légkönyeg veres színt idéz elő, ha pedig a léles oldatba vizet öntünk, zavarossá válik, és világos sárga üledék támad.

Az indigó és főstenyó lomból eredő zöld színt aként lehet fölfedezni, hogy a vizsgálendő tárgynak színe vízbe mártott esettel lemosatik, a főstenyó e vízben leülepedik, az indigó pedig egy ideig a folyadékban marad, az ily kékes folyadékba halványvíz cseppentetvén, a kék szín elenyészik, salétromsavany pedig a folyadékot előbb barnára festi, azután pedig szinteleníti.

A gyanus színekkel festett papir elégetendő és hamuja, melyben az ásványanyagok föllelhetők, vegyészileg bontandó.

Az említett mérges festanyagok, melyekkel a tragantzukor leggyakrabban festetik, egészen ártatlan anyagokkal pótolhatók, ilyenek: a pirbogár — cochenille — az indigó, a sárga és veres agyag, a szén, a halványkék — ultramarin — s több effélek.

§. 61.

A h ú s.

Az állati tápszerek legalkalmasabbak a testnek táplálására, mert könnyen emészthetők és vegyészeti összeköttetések az anyagcserét legkönnyebben eszközlik; ugyanazért a tevékeny életmodu és terhes munkákkal foglalkozóknak elkerülhetlenül szükségesek.

Habár a húsfélék nincsenek is annyira a hamisításoknak alávetve mint a növényi tápcikkék; az orvosrendőri felügyelet mindazáltal szükséges annak meggátolására, hogy romlott hús árultassék, és hogy a vágóhelyeken beteg állatok vágassanak.

A húsnek minősége és tápbecse az állatnak nemétől, fajától, életmódjától, táplálékától, a vágásnak modorától és az eltartásnak czélszerűségétől függ.

A szabadban élő természetes táplálékot élvező állatok birnak a legerőteljesebb és táplálékonyabb hússal; a hasznos házi állatok közül legtöbb tápbecscsel bir a marhahús, ezt követik a disznó-, juh- és kecskehús

Középkorú állatok adják a legizletesebb húst, a vének húsa nagy mennyiségű szálagos képződményeket tartalmazván, kemény és nehezen emészthető, az

igen fiatal hús pedig csekély táperővel bír, ugyanazért a bornyúk csak akkor használtassanak tápszerűl, midőn már legalább negyven fontot nyomnak, a malacok pedig öt hetes korukban.

A himek húsa táplálékonyabb mint a nőstényké, habár az ivarzás alkalmával némelykor sajátyszerű kellemetlen szaga miatt hosszabb szellőztetés után is élvezhetlen.

A vágómarhának életmódja nagy befolyással bír a hús minőségére; munka által túlságosan erőltetett és rossz bánásmód által elsoványodott marha rossz kemény húst ad, az igen mesterségesen hizlalt és a szabad légre csak ritkán jutó marháknak húsa felette sok kövérséget tartalmazand és kevesebb táperővel bír, ugyanazért a szabad levegőn és természetes, habár csekélyebb táplálékkal élő pusztai marha legjobb húst ad.

A levágás nálunk közönségesen aként történik, hogy a marha előbb bunkózás által megszédítettén, késszurásokkal leöletik, e mellett igen sok vért veszít, mely még nyomás által is a testből eltávolittatik; e vágási mód mellett a hús sokat veszít táperőjéből, azért is czélszerűbb az angol modor, mely szerint a mell hártya-üregekbe lég bocsájtatván, a marhának fuladása eszközöltetik, és így az izmok vérteljesebbek és táplálékonyabbak maradnak; az ily hús azonban előbb rothad, és így a mondott modort csak nagy fogyasztás mellett lehet alkalmazni.

A testrészek annál több táperővel bírnak, mennél több izmokat és kevesebb inakat, hártyákat és csontokat tartalmaznak.

A levágás után az állati melegség és szag eltávolítása végett minden marhát az idő és levegőviszonyokhoz mért ideig kell szellőztetni; ez elmulasztatván a húsnak a főzés után kellemetlen íze és szaga leend.

Az egészségre nézve ártalmassá válik a hús vagy a levágott marhának betegsége, vagy pedig megromlás által.

Mindazon betegségek, melyek hosszas lefolyások alatt nagy soványságot eszközölnék, melyek a vérvegyület változását idézik elő, különösen pedig, melyek által ragályok terjesztetnek, az azokban szenvedő marháknak húsát az egészséget veszélyeztetővé és élvezhetlenné teszik.

Ugyanazért általánosan megtiltandó azon marhák húsának eladása, melyek bármely betegség vagy mennykötés következtében megdöglöttek, vagy pedig melyek lépüszökben, marhadögben, kehben, víziszonyban, heveny bőrkütegekben és szájfájásban szenvednek.

Az oly marhák ellenben, melyek hasürlégben, francia kórban, továbbá azon juhok, melyek szédülésben vagy forgókórban szenvednek, csak akkor nem bocsáttathatnak a levágásra, ha a nevezett betegségek már nagy aléltságot és soványságot szültek.

§. 63.

A hússzemle.

A húst vizsgáló orvos vagy az élő marhát, vagy a levágottat, vagy pedig végre egyes húsdarabokat tűz ki vizsgálata tárgyaul.

Beteg és levágásra nem alkalmas a marha, mely természetes vidorságát elvesztette, tekintete homályos, járása nehézkes és fájdalmakkal egybekapcsolt, mely étvágát elvesztette, nem kérődzik, fülei, orra és szája rendkívül hidegek vagy forrók; nyák, geny vagy vér folynak szájából, melynek szőre felborzolódott, helyenkint izzadsággal fedett, a szemnek köthártyája vérrel beszűrődött vagy sebekkel fedett.

A levágott marha egészben vizsgáltatván, alkalmatlannak nyilvánítandó az eladásra, ha húsán és beleiben a lefolyt kóroknak kórboncztnai tünetényei mutatkoznak.

Az egyes húsdarabok alkalmasak az eladásra és élvezetre, ha frisek, az állatnak fajához és korához ké-

pest egyenlően pirosak, sem feltűnő állati szaggal, sem rothadásos büzzel nem bírnak, ha nem felette szálagosak, és rajtok atkák nem találtnak.

Az igen barna vagy halvány, avagy rothadástól piszkos színű, ugyszinte a kóros változást szenvedett sejtszövetből körülvett húsnak árulását meg kell tiltani, és az ilyet a vágószékekben lefoglalni szükséges.

§. 64.

Az állati tápszerek, különösen pedig a hús különféle módokon őriztetnek meg a rothadástól és megromlástól, ezek között azon módor érdemli meg az elsőséget, melynek alkalmazása mellett a húsnak tápértéke, íze és emészthetősége leginkább megmarad.

A húsnak a levegőben történt egyszerű szárítása a nevezett kivánalmaknak leginkább megfelel, ez által csak a víztartalom fogy, és a hús megtartja egész tápértékét, kellő szárítás mellett a hús több éveken át romlatlanul megőrizhető, azonban a szárítás csak igen kedvező száraz és folytonosan szeles időben eszközölhető, a hús pedig minden nem izmos részétől szorgosan elválasztatva, apró hosszú szeletekre vágatik.

A besózás alkalmazása mellett a húsdarabok száraz és lehetőleg légmentes konyhasóba rakatnak, mi által a hús sokat veszít izéből és a fehérynének egy ré-

sze a só által fölvetetik. Azon sós lé, mely az így őr-
zött húst tartalmazó edényekben támad, nagyobb meny-
nyiségben mérges hatású, és az azt elköltő házi állatok-
nak halálát is okozza.

A füstölés által az izmok sajátyszerű változást
sz szenvednek; kiszáradván az izomszalagok pirosodnak
és kevéssé kedvező időjárás mellett a rothadásnak sok
ideig ellenállanak.

A légmentes elzárás mellett szinte sokáig
eláll romlatlanul a hús, de e modor nagy fáradsággal
és soknemű készletek felállításával lévén egybekapcsol-
va, csak kisebb mennyiségeknel használható.

Ezeken kívül számos oly szerek használatnak,
melyek a rothadást gátolják, vagy a léget a hústól el-
zárják, de mindezek e tápszernek rossz szagot vagy kü-
lönös ízt kölcsönöznek; van azonban egy modor, mely
által a nyers hús legczélszerűbben óvatik meg a rom-
lástól és ez a kénességben történt füstölés, e mel-
lett a húsdarabok légmentes faedényekben fél óráig
a kénesség hatásának kitétetvén, egy hónapig a legna-
gyobb melegben is változatlanul megmaradnak, meg-
főzetvén, a legkisebb idegen szag nélküli izletes levest
adnak; a füstölés egyes kéndaraboknak vagy kénvi-
rágnak égetése által eszközöltetik.

§. 65.

A halak.

A halak és egyéb vízi állatok árulása több okból hija fel az orvosrendőri felügyeletet, mert ugyanis:

1-ör. Mérges halmemek vannak, melyek az egészséget veszélyeztetik (házánkban ily halmemek ugyan nem léteznek.)

2-or. Mert a halaknak betegségei ártalmas befolyást gyakorolnak az azokkal élők egészségére.

3-or. Mert a halak igen hamar rothadván, kiállhatlan büzt terjesztenek, és táplálékul szolgálván, veszélyes kórtüneteket idéznek elő.

4-er. A mérges anyagoknak, mint maszlagnak hatása következtében elbódított és így fogott halak mérges tulajdonokkal birnak.

Ez okokból a már megdöglött vagy maszlaggal fogott halak árulását meg kell tiltani, és az ilyeneket a piaczon el kell kobozni.

A heringek és szardinák rothadt állapotban besóztatván és így árultatván, az egészségre károsan hatnak.

§. 66.

A hurkaméreg.

A füstölt kolbászban, de a fris hurkanemekben is fejlődik ki némelykor a mérgeknek egyik legborzasztóbb neme, mely hurkaméreg nevezet alatt ösmeretes, és melynek vegyészki alkata, ugy egyszersmind ellen-szerei ösmeretlenek.

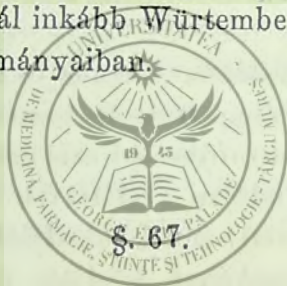
Tökéletlen füstölés, a sónak és fűszereknek nem elegendő mennyisége, rothadt húsnak alkalmazása a hurkában sajátsterü rothadást eszközölnek, mely annak közepéből kiindulva a felület felé terjed, és az említett mérget fejleszti; ennek jelenlétét elárulják a keresztülmetszett hurkának felületén találtató piszkos színü, kocsonyás, rosz szagu és émelygösen kesernyész izü egyes helyek.

A kórtünetek között, melyek az ily mérgezésnél előfordulnak, főleg megemlitendők: fejszédülés és kábultság, fényiszony, kettős látás, égető szomjuság, a nyelv sárgásbarna, a nyelés csak nehezen megy; fuldoklás, hányás, bőfögés, elnyomott kicsiny ütérverés, köhögés, száraz hüvös bőr, nagy soványodás, elalélt-ság, mely kórtünetek néhány nap vagy hét alatt legtöbb esetben halállal végződnek.

Az orvoslás legelőbb is a mérges anyagnak a gyomorból eltávolítását eszközölje, mely cél a hánytatók és hashajtók által eléretik; ezután az izzasztók alkalmaztassanak; a méregnek semlegítése a halványos viznek — chlorina liquida — belsőleg és allövetekben használata által kísértetett meg.

Igen természetes, hogy a hurkaárusok és kolbász-készítők orvosrendőri felügyelet alatt tartása szükséges, és hogy az áruba bocsájtott gyanus hurkanemek a legnagyobb szigorral elkobozandók.

Hazánkban a hurkaméreg csak felette ritkán fordul elő, de annál inkább Würtembergben és Német-hon egyéb tartományaiban.

A s a j t.

A sajtnak különböző nemei fris állapotban gerjedésbe mennek, és ez alkalommal azokban igen hevesen ható méreg fejlődik ki, mely a gerjedés befejeztével ismét elenyészik.

Vegyészi uton e méreg, melynek tulajdonai ösmeretlenek, ki nem puhatható.

Ólom vagy a sajtnak burkolatából, vagy pedig azon festanyagoktól származhatik, melyekkel némely

sajtnak színe előidézttetik; az ólom és egyéb ásvány-
nemek kipuhatólására a sajt szénné égetendő, és ebből
azután salétromsavany által az ásványos anyagok ki-
vonatván, az ösmeretes vegyészki kísérletek felvilágo-
sítást fognak nyujtani.

§. 69.

A vaj és zsir.

A vaj a tejtől elválasztott zsir. A zsir olvasztás
által nyeretik az állatoknak ugyanazt tartalmazó szö-
veteiből. Olajanya — olein — és faggyonya — stea-
rin — a zsirnak fő alkatrészei; az előbbinek nagyobb
vagy kisebb mennyiségétől függ a zsirnak folyékony-
sága, ha pedig a faggyonya túlnyomó mennyiségű, a
zsir nem alkalmas a főzésre, mert az ételeknek faggyu-
izt kölcsönöz.

A vaj a már említett alkatrészekén kívül még több
más zsiralhoz — lypiloxid — kötött savanyokat tar-
talmaz, melyektől ize és szaga ered; az egyéb zsirfé-
lék sajtászerű szagukat bizonyos illó vegyületeknek
köszönik, melyek még magokban nem állítottak elő.

A disznózsir olajanyát és faggyonyát, a kecske-
és juhzsir főleg faggyonyát és baksavanyt — acidum
hircinicum — tartalmaz, a faggyu pedig mind e zsir-
féléknek keveréke, melyben legtöbb faggyonya van.

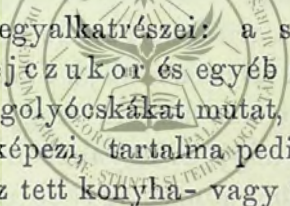
A zsirfélék avasodnak, és pedig annál hamarább, mennél több sejtszövettel és fehérnye tartalmu anyagokkal vannak vegyítve; e mellett savanyu visszahatásuak, az avasodás több időre gátoltatik, ha a zsirfélék sával vegyítjük.

A zsirnemek vagy azon czélból hamisittatnak, hogy idegen vegyítékek által sulyok növeltesék, vagy pedig azért, hogy előnyösebb külszint nyerjenek.

A sulynövelés eszközlésére a vajba szétdöröglt burgonya vegyítettik; ha az ily vaj forró vízben felolvasztatván kis pohárba tétetik, a burgonyapép leülepedik, és abban az iblanyoldal kék színt támaszt; ugyane czélból aludt tejet vagy egyéb zsirnemeket is kevernek a vajba; az aludt tej a vajnak forró vízben felolvasztása után szinte leülepedik, és az üledékre salétromsav cseppentetvén, a melegítésnél sárga szín támad, mely lugalj használatával mellett még barnábbá válik; gipsz, kréta, timsó és a sulyföld a vajnak felolvasztása után mutatkozó üledékben, mint tűzellenes ásványfélék a már többször előadott vegyészti uton puhatolandók; az egészséget veszélyeztető rezet és ólmot ugy lehet legsikeresebben fölfedezni, ha a zsirt vagy vajjat platinaedényben elégetjük, és a megmaradt szenet salétromsavanyval kivonván, az említett anyagokat a szokott módon fürkészsztük; nagyobb mennyiségű só már ize által elárulja magát, a felolvasztott vajnak forró vizében pedig a salétromsavas ezüstéleg fehérszínű halványezüstben álló üledéket mutatand.

A vaj gyakran sáfránnal, gyömbérrel, vagy orleánnal sárgára festetik, veszélyezteti az egészséget a torzsika sirontáknek — ranunculus sceleratus — e czélra történt használata; ha a festett vajot forró vízben felolvasztjuk, ez sárga színt nyerend, mely lugaljnak hozzátétele után még sárgábbá vagy veresbarnává válik.

§. 69.

A tejnek vegyalkatrészei: a sajtany — casein — zsir, tejcukor és egyéb savak; górcsói elemek gyanánt golyócskákat mutat, melyeknek burkolatát sajtany képezi, tartalma pedig zsirféle, e golyócskák a tejhez tett konyha- vagy timsó által elválának, és a szürecsen — filtrum — megtalálhatók; a hígított eczetsavany e golyócskákat fonnyasztja, a lugalj pedig burkolatokat felolvasztja.

A fris tej mindenkor égvényes visszahatásu, de melegben és zivataros időben a sajtany megalvása mellett savanyuvá válik, a megaluvás ásványsavanyok által is eszközölthetik, de a lugalj által ismét elenyézik.

A tejnek nagy fogyasztása soknemű hamisításokra ad okot, ezek közt leggyakoribb: a vízzel

vegyítés és a tejfelnek leszűrése; ez utóbbi nem annyira ártalmas mint a vízzel vegyítés, mert ez által nem csak a tejnek ize, hanem alkatrészei is megromlanak.

E hamisításnak kipuhatolására többfélék ajánltak, melyek azonban magokban véve nem képesek minden egyes esetben a célnak megfelelni. Ilyenek: a tej fajsúlyának kifürkészése, mely rendes állapotban 1,030, és a tejnek különböző állatoktól származó nemei szerint 1,027 és 1,036 között fekszik; a tejkémlesz — galactometer — fokozott kémüvegben áll, mely a tejfelnek fokát mutatja; a jó tejnek legalább tiz rész tejfellel kell bírni, de ha a tej agyvelővel hamisított, ugy e kísérlet is meggyúsul, mert ekkor a kémeszköz, a tejfel helyett az agyvelő mennyiségét fogja mutatni. Donné tejkémlesze — galactoscop — azon elveken alapul, hogy a tejttestcskék nem átlátszóak, és hogy az ugyanazon foku átlátszósággal bíró folyadékból annál nagyobb mennyiség kívánatik, mennél kevesebb tejttestcskét tartalmaz; az eszköz maga két a távcsövekhez hasonlólag egymástól eltávolítható és egymáshoz közelíthető lapos üvegből áll, melyek közé vékony nyíláson át töltetik a vizsgálandó tej, az elibe helyezett gyertyavilág észrevételére megkívántató közelítése vagy eltávolítása az üvegeknek fogja az átlátszóságnak nagyobb vagy kisebb fokát tanusítani; miután azonban a tejnek átlátszóságát nem csak a tejttestcskék, hanem egyéb szilárd anyagok is föltételezik: e kísérlet sem vezet biztos eredményre.

A tejnek rendes viztartalmát egyszerű kísérlet tanúsítja; ugyanis egy csepp tej a hüvelykujj körmére helyeztetvén, ha a csepp domboru, a vízmennyiség rendes, ha pedig szétfolyik, úgy a tej vízzel van vegyítve.

A tejet a savanyodástól megóvandók a tejárusok különféle semlegítőket használnak; ilyenek a haméleg, kréta, keserföld, melyeket azonban csak csekély mennyiségben használhatván a tej ízének megromlása nélkül, csak azon tekintetből érdemelnek figyelmet, hogy a haméleg nem ritkán mirenytartalmu, mi által a tej is mérges tulajdonokat nyerhet.

Hogy a vízzel hígított tejnek sűrűsége növekedjék, kórpa és árpafőzettel, rislével vagy vékony péppel vegyítetik; a görcső alatt mutatkozó, s a tejtetestekéktől különböző sejtek és szálagok fogják a vegyíték minéműségét elárulni.

Ha pedig a tejbe szétdőrgölt agyvelő kevertetett, úgy a görcső alatt a hártvás és vérekes részek maradványai fognak mutatkozni.

Azon edényekből, melyekben a tej tartatik, ásványanyagokat vehet fel, a horganyedényekben a tej sokkal későbbben savanyodván meg, mint a faedényekben, nagyobb üzletekben amazok használtatnak, de nem ritkán ólom és rézedényekben is tartatik a tej.

Ezen ásványokat kipuhathatjuk, ha a tejnek lepárolt maradékát sósavval és halványosavas lugaljjal

élenyítvén a leszűrt oldatba k ö n k é n e g e t b o c s á j -
tunk, ekkor a réz és ólom leülepednek, a horgany
pedig ez oldatban maradván, k ö n k é n e s l é g k ö n e g
— ammonium hydro sulfuricum — által fehér üledék
támad.

Nagy befolyással bír a tejnek minőségére azon
állatnak faja és egészségbeli állapota, melyből fejetett.

A tehéntej: 87, 4 rész vizet, 4, 0 vajat, 5, 0
cukrot és oldható sókat, 3, 6 fehérnyét és oldhatlan
sókat tartalmaz;

A bivaltej 86, 0 vizet, 5, 4 vajat, 5, 0 cuk-
rot és oldható sókat, 3, 6 fehérnyét és oldhatlan sókat
foglal magában;

A kecsketejben van: 82, 0 viz, 4, 5 vaj, 4,
5 cukor és oldható sók, 9, 0 fehérnye és oldhatlan
só;

A szamártejben: 90, 5 viz, 1, 4 vaj, 6, 4
cukor és oldható sók, 1, 7 fehérnye és oldhatlan sók.

Oly állatok, melyeknek tejük a szülés után igen
rövid vagy hoszu időre használtatik, vagy melyek
tölgy — és egyéb kórokban szenvednek, rossz, vizes és
ezenfelül vérrel vagy genynyel kevert tejet adnak,
mely képződmények a górcső alatt ki fognak tűnni.

Vannak némely növények, melyek az állatok ál-
tal a legelőkön elköltetvén a tejnek különféle szint

kölcsönöznek, így a buzér pirosra, a kutyanyelv — kynoglossum — kékre, a sáfrán pedig sárgára festi az ezekkel élő állatok tejét.

§. 70.

A v i z.

A víz tiszta, szagtalan és frisitő legyen, több ideig is tartatván valamely edényben, üledéket ne mutasson; az abban látható hólyagcsák légből és szén-savból állanak. Gyanússá teszi az ivó víznek egészséges voltát minden szag és sós érczes mellékiz.

A forrás- és folyóvíz alkatrészeinek minősége azon magaslatokhoz és medrekhez képest változik, melyekből a víz ered.

A szervtelen alkatrészek: kova, agyag, szénsavas mész, szénsavas keserény, vilsavas mész és keserény, kénsavas agyag, lugalj, halvanymész, halványkeserény, só.

Márgamederből avagy népes helyek kútjaiból merített víz salétromsavas sókat is tartalmaz; oly víz, mely a közönségesen előforduló létrészeket 0, 4, vagy 0, 5 részben tartalmazza, minden házi czélnak megfelelően azon esetben, ha nem nagy mennyiségű szerves anyagokat tartalmaz; még az oly víz is megiható,

melynek tűzellenes maradványa 1, 0 részt tesz, de ha a mész- és keserénytartalom 0, 1 részre megy, úgy a víz a főzésre és mosásra alkalmatlan, és ha ehhez még a szerves anyagok nagyobb mennyisége is járul, élvezhetlen; a nagyobb mész- és keserénytartalomtól akarták némelyek a hülyeséget — cretinismus — származtatni, mi azonban be nem bizonyult.

A vizet különösen a rothadásnak könnyen induló szerves anyagok nagyobb mennyisége teszi az egészségre felette ártalmassá; az ily víz zavaros, nyálkás, kellemetlen ízű és szagú, s az edényben üledéket hagy.

Mérges tulajdonokat nyerhet a víz azon medenczéből, melyekben áll, vagy azon csövekből, melyeken keresztül folyik, ugyanazért a vízvezetésekhez, vagy pedig kutakban ólom vagy horganycsöveket használni szabad ne legyen; a fából készült medenczék vagy vízvezetők hamar rothadnak, mi által a víz poshadt szagot és ízt nyer.

Bármennyi hulladékokat vesz is fel a folyóvíz, egyszerű homokon által eszközlött átszűrés elegendő annak tisztaságát és haszonvehetőségét visszaadni.

A víznek jelesb alkatrészei vegybontás útján ki-puhatolhatók, ez két fő részre osztandó, melyeknek elseje a savanyoknak, másodika pedig az aljakknak felfedezésére szolgál.

I. A savanyok fölfedezése következő módon eszközöltetik:

a) a kísérlet előtt csak kevés idővel meritett friss viznek egy része mészvizzel vegyítettik, ha ez alkalommal homály vagy üledék támad, úgy a víz szabad szénsavat, kétszeresen szénsavas lugaljat vagy savanyu szénsavas lugalj földet tartalmaz.

b) A viznek egy része sósavval savanyítottván, néhány csepp sulyhalványoldattal vegyítettik, ha ekkor fehér üledék támad, úgy a víz kénsavas vegyrészeket tartalmaz.

c) Ha a vízben, mely előbb salétromsavval savanyítottott, a salétromsavas ezüstéleg homályt vagy sárgás fehér üledéket idéz elő, úgy a halvány jelenléte van bebizonyítva.

d) Ha a víz nagy mennyiségű szerves anyagokat tartalmaz, úgy a salétromsavas ezüstéleg azt veresre festi, és ekkor a kénsavas sók a szerves anyagok hatása által vegybontást szenvedvén könkén fejlődik, és az üledék kénezüstben állván, fekete leend.

e) A salétrom- és vilsav a viznek elpárolt maradványában keresendő; ennek egy része salétromsavas vízben feloldatik, és ólansavas légközeggel vegyítettik, a melegítésnél mutatkozó sárga szín és üledék a vilsav jelenlétét tanúsítja;

másik része pedig kénsavval vegyítettén, ha vasgálicz jelenlétében a melegítésnél veres vagy barna színt nyer, úgy a salétromsav van kimutatva.

f) Az iblany és büzeny szinte a viznek lepárolt maradványában keresendők, mely léllel kivonattván és a lél elgőzöltetvén, a maradék illéleg és halvány vizben több ideig rázatik, az iblany és büzeny jelenlétében e folyadék sárga vagy barna színt öltend.

II. Az aljak fölfedezése könnyebben sikerül, ha az elemzendő viz előbb elpárolás által sűrítettik.

a) Minden vizben találtatik vasélecs; ennek ki-puhatolása a friss vizben minden elpárolás nélkül is eszközölhető: kénlégközeg zöldes feketébe menő színt, a veres vérlugsó berlini kék színt fog a vasélecestartalmú viznek kölcsönözni, a gubacsoldat pedig téntaszínű üledéket támaszt; a gubacsoldat használatánál a viz lugaljas, a vérlugsó használatánál pedig savanyu visszahatásu legyen.

b) Az egyéb ásványok könnyén és légközeg által puhatoltatnak az ösmeretes vegytani szabályok szerint.

c) Sóska savas légköneg a mész tartalmu vizben fehér üledéket támaszt.

d) A légköneg fölfedezésére a viz lugaljjal vegyítettik, és a folyadéknak fele csekély mennyiségű sósavat tartalmazó előedénybe általpároltatik; a

lepárolt folyadék érenyhálvaggal — platinchlorid — vegyítettvén főzés mellett abban citromsárga légeköneg — érenyhálvagból álló üledék támad.

e) Az egyéb lugaljfélék az ásványos aljak eltávolítása után az ösmert módon fürkésztetnek.

§. 71.

A szeszes italok.

A szeszes italok számos okokból képezik az orvosrendőri felügyeletnek tárgyát, és pedig nemcsak minőségek, hanem azon mennyiség is felhívja a figyelmet, melyben élveztetnek, mert a szeszes italoknak mértékletlen használata, nemcsak az egyesnek egészségét veszélyezteti, hanem az egyetemes társadalomnak is megmérhetlen károkat okoz; a szeszes italok az embernek természeti szükségletéhez nem tartoznak, azokat a legerőteljesebb és egészségesebb embereknek ezrei nélkülözik, s csak ott, hol a víz rossz, avagy hol járványkórok, mint a poszláz, uralkodnak, ajánlható a szeszes italoknak, mint orvosi szerekek, rendes és mértékletes élvezete.

Balvélemény az, hogy a szeszes italok a testnek erőt adnak, avagy ezt növelik, mert az ideges felizgatóst, melyet előidéznek, csakhamar követi a kimerülés, és ki ez italokból meríti álerejét, az váltót bocsát ki

életerejére, melyet beváltani nem képes; a döreség, az iszákosok rezgőre testi és szellemi hanyatlás, a léles italok gyakori sajnós következményei.

Honunkban az iszákosság szülte bűntények gyakoriak, és az amugy is csekély munkaerő a részegség által is kevesítettik; a mértékletlenség megszüntetése, legkönnyebben eszközölhető a szeszes italoknak legmagasabb fokú megadóztatása által.

A bor: a szőlő vagy egyéb édes gyümölcsök nedvének szeszes gerjedéséből származik, főalkatrészei: a lél, czukor, szénsavany, borkósavas sók, a borégény — oenanthaether — egyéb savak, és festanyagok.

A bornak léltartalma a légmérő — aerometer — vagy forrpontmérő — ebullioskop — által határozatik meg.

A czukortartalom meghatározására a bor előbb lugaljjal vegyittetik, ezután addig csep-pentetik abba kénsavas réz élegoldék, a med-dig a kocsonyanemü ülledek ismét elenyészik, ezután az egész keverék főzetik, és ekkor annál több sár-ga-

veres réz élecs fog mutatkozni, mennél több cukrot tartalmazott a vizsgált bor.

A sók és kivonati anyagok a savanynak és cukornak fölfedezése után határozatnak meg a száraz maradékban.

A szabad savany azon mennyiségű lugaljból íteltetik meg, mely annak semlegítésére szükséges volt.

A bor különféle czélekből hamisittatik, ez által a selejtes bor mesterséges színt és léltartalmat nyer, a jó bornak értéke vízzel vegyítés következtében csökken, a romlott borokat pedig e hamisítások által igyekeznek a kereskedők áruba bocsátani.

A vízzel történt leggyakoribb hamisítás az egészséget nem veszélyezteti, és légmérő által könnyen kipuhatható, minthogy ez a csökkent léltartalmat fogja kimutatni.

Azon festanyagok, melyek által a bornak mesterséges szín kölcsönöztetik: a fernambuk és Campechefáknak főzetei, lakmusz, s több efélék, mind e festanyagok az aljas eczetsavas óloméleggel és timsóval zöld ülledekeket képeznek.

A gyenge boroknak borszeszszel vegyítését eleinte ennek szagából lehet megösmerni, de több idő múlva csak nehezen lehet kimutatni.

A megsavanyodott borokba semlegítő szerek vegyítettnek, hogy így izök javittassék, ezek közül a semleges borsavas lugaly ártalmatlan, és a felesleges savanygyal mint borkő üllepedik le; de e helyett nem ritkán szénsavas lugalyfélék, kréta és keserföld használtatnak.

A bornak felesleges kénezése az egészségre felette rosz hatással van, az ily bor nemcsak heves fejfájdalmat okoz, hanem a nem ritkán mirenytartalmu kén egyéb mérges hatásokat is eszközölhet; az ily borokba helyezett fényes ezüst csakhamar barnafekete szinezetet nyer, a melegítésnél pedig a kénzag oly mértékben fejlődik, hogy a kénnek jelenléte tagadhatlanul bebizonyul.

A réz tartalmu borba helyezett fényes vaslemez veres rézfoltokat kap.

Az ólomezukor könkén által puhatoltatik ki, és fekete kénólom üledék által árulja el jelenlétét.

§. 73.

A pálinka.

Mindazon kórnek, melyek a szesz italoknak mértékletlen használata következtében előtűnnek, a legnagyobb mértékben idéztetnek elő a pálinka által,

mely valódi mótelye a társadalomnak, ugyanazért az orvosi rendőrségnek a közjó érdekében gondoskodni kell arról, hogy a népnek felvilágosítása és mértékletességi egyletek alakítása, nem különben e káros italnak nagy megadóztatása által annak használata lehetőleg szűk korlátok közé szoríttassék.

A pálinka világos, átlátszó, szintelen vagy sárgás színű, szeszes ízű és szagu legyen.

Ártalmas vegyítékei a pálinkának:

a) a keménylang — fusel — mely gerjedési szülemény és undorító szagu; a buzapálinkának vízzel vegyítése után abból zsíros üledékként válik ki, a burgonyapálinkából pedig szintelen folyékony 130° mellett forró bűzös olaj gyanánt állíttatik elő.

b) ásványsavanyok, melyek már a savanyu visszahatas, de az egyéb vegyészti kutatás által elárulják jelenlétüket.

c) bódító növényrészek mint a fekete beléndmag — hyoscyamus —, melyek mérges hatások és az italnak sajátságos íze, úgy a göröcsői vizsgálat által lesznek kipuhathatók.

d) réz és ólom, valamint az egyéb ásványnevek a pálinkának lepárolt maradékában könnyen kimutathatók.

§. 74.

A s ö r.

A sörnek alkatrészei: viz, lél, czukor, mézga, szénsavany, fehérnye, a komló és maláta keserű anyagaik, és sók; ezeknek mennyisége változó, a sörnek minősége szerint; a lének mennyisége 1, 5 és 6, 0, rész között változik; a czukornak és mézgának nagy mennyisége pedig a sört tápláló tulajdonokkal ruházza fel.

A jó sör világos, barna színű, átlátszó, kellemes izü, tartósan habzó frisitő ital; ha zavaros, úgy vagy gerjedése volt hiányos, vagy savanyodott.

A sörnek keserü izét és bódító hatását a hasznos leső gyárosok nem ritkán idegen nemü keverékekkel növelik; ezek: a tarnics — gentiana — az ezerjófű — centaurium — az ebvészmag — nux vomica — és fekete belénd; az ily hamisításokat már a gyanus iz is elárulja, a göröcső pedig szorgos vizsgálat mellett a sörbe elegyedett növényrészeket fogja elöttüntetni.

Lugaljfélek mint haméleg, keserföld, kréta a czélból vegyítettnek a sörbe, hogy annak savanyodását meggátolják.

Hogy a sör léltartalma növekedjék, abba lél vagy pálinka is vegyítették, melyeket szagok avagy a büzös kemenylang fog elárulni.

Ártalmassá válhatik még az egészségre a sör a rosz komlónak használata által; ez ugyanis elavulván avagy a komlólisztből — lupulin — kifőzés által megfosztatván kénvirággal behintetik és ily módon használtatik, mely esetben a sörnek kellemetlen ize leend és a tisztátlan kénből mirenytartalmat is nyerhet, mely a szén maradványban keresendő.

A léltartalmu folyadékok kedvező körülmények között éleny fölvétele által eczetté válnak, mely az anyafolyadéknak alkatrészeit és eczetsavanyt tartalmaz; a boreczet kellemes hűtő borizü, s nagy mennyiségü eczetsavanyon kívül borsavanyt is tartalmaz, szine sárga vagy veres; a gyümölcseczet almasavat, a söreczet pedig a komlónak kivonati anyagát tartalmazza. A pálinkaeczet a czukor, kem és élesztő gyártása mellett nyeretik, de leggyakrabban úgynevezett müeczet gyanánt a lélnek egyenes élenyítése által készittetik, s miután az ily eczet szintelen, égett czukorral vagy szörppel sárgára festetik.

Az eczetsavanyon kívül még eczetzél — aether aceticus — és eczetöly — aldehyd — is találtnak az eczetben; a savanytartalom különböző, a boreczet 6—10, a söreczet 2—5, a pálinkaeczet 3—6, a műeczet pedig 2—4, rész eczetsavanyval birnak.

A savanytartalom kimutatható a közönyítés által, mennél több szénsavas mész fog e czélra megkívántatni, annál több savanyval bir a vizsgált eczet.

Az eczet leggyakrabban hamisittatik só — és kénsavanyval, erős fűszerekkel és némelykor salétromsavanyval.

A kénsavany által az eczet fogtompító izt nyer, vegyészileg következő módon puhaltatik: a gyanus eczetnek bizonyos mennyisége lepároltatik, eleinte az eczetsavany fog elpárologni, a folyadéknek maradványában a súlyhalvány kénsavas súlyföldben álló fehér üledéket mutatand, e kísérletet az eredeti folyadékban eszközölni nem szabad, minthogy minden eczetben vannak kénsavas vegyrészek, és a legjobb eczetben is üledék támad.

A sósavany is csak a lepárolt eczetben keresendő, melynek jelenlétében a salétromsavas ezüstéleg fehér üledéket támaszt.

A salétromsavany kipuhatolására az eczet előbb szénsavas lugaljjal közönyösítendő, és elgőzöltetvén, a salétromsavany a maradvékban keresendő, melyben kénsav és vasgálic veres szinezetet fognak előidézni.

A fűszerek mint: a bors, paprika, mustár legtöbbnyire már izök által elárulják jelenlétüket, nagyobb biztosság okáért a gyanus eczetet szénsavas lugaljjal kell közönösíteni, ha ezután is csipős nyelvmaró, úgy az említett fűszerek valamelyikét tartalmazza.

Azon edényekből, melyekben tartatik, az eczet különmemű ásványrészeket vehet fel, ilyenek az ólom, horgany és réz, melyek a száraz maradékban a már többször említett módokon kimutathatók.

Az étnemekben használandó olaj átlátszó, világos sárga színű, kellemes ízű és szagtalan legyen, a jó olaj már mérsékelt hidegben is megfagy, fajsúlya: 0, 91.

Az érett olajkáknak gyenge sajtolása által nyeretik a legtisztább olaj: ha az olajkák gerjedésnek voltak kitéve és tulságosan sajtoltatnak, úgy az olaj barna, és kellemetlen szagu leend.

Az olajban következő ártalmas vegyitékek találtnak:

a) Óloméleg, mely az avasodott, és ez által kellemetlen izü és szagu olajnak javítására használtatik, és ezt édeses izzel látja el; az ily olaj eczettel rázatván és evvel több ideig érintkezésbe hagyatván, az eczet az óloméleget felveszi és abban vegyészileg könnyen kimutatható.

b) Kénsavany, mely az olajban találtató növényrészeknek megsemmisítésére használtatik, és ha ezután az olaj nemelég óvatosan mosatik meg, savanyu izt és visszahatást mutat; az ily olaj vízzel vegyítettén és rázatván a kénsavany a vízben fellelhető és súlyhalvany által kimutatható.

c) Az olajkából nyert olaj egyéb olcsóbb olajnemekkel is vegyítettik, melyek azonban annak könnyen felismerhető tulajdonokat kölcsönöznek.

d) Azon edényekből, melyekben az olaj tartatik, rezet és horganyt is vehet magába, melyek az olajnak hig sósavval rázása után ebben föltalálhatók.

§. 77.

A kávé és thea.

A kávé azon czélből festetik némelykor ártalmas anyagokkal zöldre, hogy szebb külszint nyerjen és hogy így a korhadt szemek fel ne tűnjenek; a kereske-

dők a közönséges zsákba helyezett kávé t rézpénzekkel dörzsölik, avagy berlinikékkal s vasgáliczczal festik. Ha a gyanus szinü kávébabot fehér nedves kendővel töröljük, a kék szin elő fog tűnni; higitott salétromsav pedig az ásványneveket felolvasztván, abban vegyészileg kimutathatók.

A darált kávéba, égetett katanggyökér — radix cichorei — és szárított sárgarépa is vegyítettik, az ily kávé — nedves, ragacsos, savanyus izü, — vízbe tétetvén, barna üledéket képez, míg a tiszta kávé a víz felületén marad.

A thea is nem ritkán festetik ártalmas festanyagokkal, ilyenek: a szénsavas rézéleg, és a fösténysavas ólom indigóval keverve; ha a gyanus thea sósavtartalmu vízzel mosatik, a réz ebbén legkönege által tűnik elő, mely kék szinü idéz elő a réztartalmu folyadékban; a fösténysavas ólom pedig a theának vízbe áztatása mellett az edény fenekére ülepedik, az indigó a vízben marad és azt kékre festi.

§. 78.

Az edények.

Az étnemek és italok készítésére és eltartására szolgáló edények mérges tulajdonaik által, melyeket artalmoknak is átadnak, komolyan veszélyeztetik az

egészséget és életet, miért is az orvosrendőri felügyeletnek egyik nevezetes pontját képezik.

Csak az oly edények tökéletesen biztosak, melyekben mérges anyagok nincsenek, vagy ha vannak is, az étnemekben találtató viz, savanyok és sók által fel nem oldatnak; e kívánalmaknak egyedül az üveg és porcellán felelnek meg, mert habár az üvegek ólmot sőt mirenyt is tartalmaznak, ezek oldhatlanok, és az egészséget nem veszélyeztetik; czélszerűtlen az üvegeknek srétszemekkel tisztítása, melyeknek egyes darabjaik az üveghez tapadván az abba töltött italt megmérgezhetik.

F a e d é n y e k e t kifőzés és lúggal mosás által kell a használat előtt tisztítani; a lágyléfaemek rövid idő alatt rothadnak és penészednek, általában a fából készült edények az italoknak és ételeknek kellemetlen ízt és szagot kölcsönöznek, habár az egészséget nagyobb mérvben nem veszélyeztetik is.

A v a s e d é n y e k tartósak, könnyen tisztíthatók és mérges létrészeket nem tartalmaznak; némely étnemek mint a kelkáposzta, lencse, a csekély mennyiségben feloldott vas által barnára festetnek, mi azonban nem ártalmas; belől zománczozott vasedények a zománcznak ólomtartalma által válhatnak ártalmassakká, ugyanazért mindenkor ércz nélküli zománczot kell használni.

A r é z e d é n y e k már sok ízben okoztak életveszélyt és halált az által, hogy az azokban főzött sa-

vanyu étnemek a rézéleget feloldván heves mérgekké váltak; ugyanazért a rézedényeknek vegyszileg tiszta ónnal kell behuzatniok, s miután az ón leggyakrabban ólommal vegyittetik, és így a rézedények még egy másik mérges anyagot is nyernek, minden ónozott rézedény a használat előtt vegyszileg megvizsgálandó; e célból az edényben három—négy óráig szabad léghuzam mellett eczet főzetik, ha e folyadék kőnkénnel fekete, kénsavanyonyal pedig fehér üledéket mutat, úgy az edény rosszul ónozott és ólomtartalmu; ha egyuttal réz is oldatott fel az eczetben, úgy abban a legkőneg kék szint fog előidézni.

A horgany máz épen oly veszélyes, mint az ólom; a horganynak jelenlétét kőnkén által lehet kimutatni, mely a horganytartalmu eczetben fehér üledéket támaszt.

A sárga rézből és pakfongból készült edények, a kártékony érczeknek minden nemeit tartalmazván, veszélyesek.

A cserépedények hiányos zománczozás által válhatnak ártalmasakká, midőn is a zománcz nagyobb mennyiségű ólmot tartalmaz; az ily edények eczettel vagy sósvízzel kifőzetvén, az ólom e folyadékokban felelhető.

Az ezüst és aranyból készült evő eszközöket sem kell huzamosb ideig az ételekben tartani, mint-

hogy a bennök foglalt réz feloldása által ártalmassá válhatnak.

A fénymázolt bádgedények veszélyeztethetik az egészséget, ha a használt szinvegyületek mérges érczekből készítvék.

Nyilvános intézetekben, mint kór- s fogházakban, növeldekben sat. az edények az intézeti orvos által időnkint megvizsgáltassanak, és mennyire lehet, csak v a s e d é n y e k használtassanak, melyek tisztán tartván az egészséget nem veszélyeztethetik.

A ruházat.

A ruházatnak legközelebbi célja a testet az időjárás viszontagságai ellen megőrizni, és annak tisztaságát fentartani.

Czélszerű az oly ruházat, mely a testnek szabad mozgását nem hátráltatja, mely az egyes tagokat és szerveket nem nyomja, és mely a bőrnek kigőzölgését nem akadályozza.

A fővegnek feladata: a fejet és szemeket a napsugarak, eső és por ellen oltalmazni, mennél csekélyebb súlyu, és annyira likacsos legyen, hogy álta-

la a fejbőr kigőzölgése ne akadályoztassék; e tulajdonnak hiánya sok betegségre ad okot, mert a sulyos főveg alatt a fejbőr rendkívül izzadván, szédülés és fejfájdalmak okoztatnak, és a fővegnek levételekor hűlések, s következtökben csúzos bántalmak támadnak; ha a főveg csak keskeny karimával van ellátva, vagy ez egészen hiányzik, a szemek, a napsugarainak kitétvén, sokat szenvednek; a keleti népek a karima nélküli főveget — feszt — kendőkkel, sállal tekerik körül, a puszták égető sugarainak kitett vándor arabok pedig a fesz felett előre irányzott és szemellenző gyanánt használt teveszőrből készült ruhanemet hordanak.

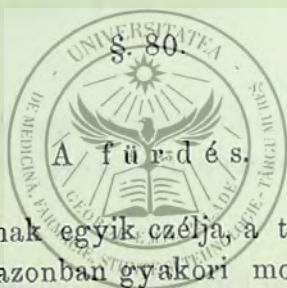
A nyakra való kártékonyan hat az egészségre, ha a nyakat tulságosan szorítja, és így a vérkeringést gátolja.

A nőnemnél különösen, de a magyar népnél is divatozó azon szokás, melynél fogva a mellkas és has részint sajátszerű kinzó eszközök (miderek), részint pedig a gatyamadzagnak vagy nadrágszjznak tulságos szorítása által sajtoltatnak, az egészségre különösen ártalmas hatást gyakorol.

A czipók és csizmák a láb alakja után legyenek készítve, azt ne szorítsák, és a menés közben akadályul ne szolgáljanak; miután pedig a lábnak alakja a föllépésnél változik, legczélszerűbb a mértéket a lábon állva venni; a magas sarkak a menést neheztik; a lábbeli könnyű, vizellenes és az évszakhoz mért melegségű legyen.

A ruganyos mézgából készült sárczipók nagy melegségök által tulságos izzadságot okoznak, s ennél fogva nem ajánlhatók.

Végre megjegyzendő, hogy némely zöld színű ruhaszövetek, mirenytartalmu színvegyítékekkel vannak festve, és ennél fogva egészségtelenek; az ily szövetek eladása Frankhonban hatóságilag is megtiltatott, és mindenütt fölhívják az orvosi rendőrség figyelmét.

A ruházatnak egyik célja, a test tisztaságának fentartása, mi azonban gyakori mosás és fürdés nélkül el nem érhető.

Az orvosi rendőrség kötelessége arról gondoskodni, hogy a lakosságnak minden osztályai a fürdők jótékonyosságában részesülhessenek; e tekintetben nem elegendő a fürdőintézetek felállítását a magány vállalkozóknak engedélyezni, hanem gondoskodni kell arról is, hogy a népnek szegényebb osztálya, melynek a fürdőkre legnagyobb szüksége van, azokban ingyen részesülhessen.

A keleti tartományok lakói, a régi görögök és rómaiak példáját követve, jelenleg is sokkal nagyobb

figyelemre méltatják a fürdőintézeteknek jótékony-
ságát, mint az a műveltebb nyugoton történik ; óhajtandó,
hogy hazánkban, hol a bőr tisztaságának elhanyagolásából
számos kórok keletkeznek, a fürdésnek hasznáról és
szükségéről a nép felvilágosítottván, minden népesebb
helyen fürdőintézetek keletkezzenek.

A közösülés.

§. 81.

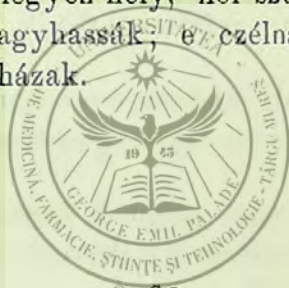
A közösülés, melynek legközelebbi célja a szaporodás, több tekintetben tárgya az orvosrendőri felügyeletnek, melyeknek egyike az, hogy az államnak egészséges újdonszülöttek adassanak, másika pedig, hogy a közösülés által az egész népfajokat elkorcsosító bujasenyves kórok terjedésökben gátoltassanak.

A szülőknek egészségbeli állapota nagy befolyással bír a nemzedékre nézve; tüdővészben, elmekórokban és általános bujakórban szenvedők betegségeiket utódaikra is átruházzák.

Az állam gondoskodik arról, hogy a házasság a serdülésnek bevégezte előtt meg ne engedtessék, mint-hogy az igen fiatal korban kötött házasság mind a szülőknek mind maradékaiknak egészségére károsan hat.

A tapasztalás tanítván, hogy a közel atyafiak közötti házasságok czélszerűtlenek, nem csak azért, mert a családban netalán honos kórnek megöröködnek, hanem azon okból is, mert az általok nemzett újdonszülöttek gyengék és egészségtelenek: az ily házasságok meg vannak tiltva.

Az emberi társadalomnak egyik legszilárdabb alapintézménye: a házasság, ez által alkalom nyújtatik a kedvező szülési arányra, a viselősségnek rendes lefolyására, és az utódoknak czélszerű nevelésére; a házasságon kívül nemzett gyermekek közönségesen mindezt nélkülözik, és különmemü veszélyeknek vannak kitéve; már a megesett leány igyekszik terhétől minden módon idő előtt is szabadulni, és elég gyakran vezetetik az álszégyen és társadalmi viszonyoknál fogva a gyermekgyilkolásra; ugyanazért a házasságok előmozdítása mellett arról is kell gondoskodni az államnak, hogy a házasságon kívül viselősségbe esetek számára is legyen hely, hol szülhessenek és hol gyermekeiket hagyassák, e czélnak megfelelnek a szülő- és lelelenzházak.

§. 82.

A házassági akadályok.

Valamint az állam, ugy az egyház is bizonyos föltételekhez kötötték a házasságnak jogi érvényességét, melyek valamelyikének hiánya, házassági akadálynak neveztetik, ez vagy olyan, melynek következtében a házasság tiltva van, vagy pedig olyan, melynek fönléteben a már megkötött házasság felbontathatik; a házasságot tiltják:

a) Az igen fiatal kor, mely alatt a serdülésnek és kifejlődésnek hiánya értetik.

b) Elmezavar, melynek következtében a házasulandó felek valamelyike beszámítási képességgel nem bír.

c) A közösülés tehetségének hiánya, melynek következtében a házasság célja t. i. a nemzés lehetlenné válik.

d) Csalódás a személyben vagy a nemben, ez utóbbi eset akkor foroghat fenn, midőn a házasuló felek valamelyike a csirákhöz tartozik.

e) A házasuló feleknek vérrokonsága, mely esetben azonban különös engedély eszközölthetik.

f) A szülők vagy gyámok beleegyezésének megtagadása, mely esetben a kiskorúak a polgári bírósághoz folyamodhatnak.

§. 83.

Az állam különös figyelmet fordít arra, hogy a viselős asszonyoknak, úgy gyümölcseiknek épsége fentartassék, és a szülés alatt vagy ezután ne veszélyeztessék; e tekintetben fennálló rendszabályok következők:

a) Viselős nőket testi büntetéssel fenyegetni tiltatik, ha pedig halálra vannak ítélve, az ítélet csak a szülés után hajtathatik végre.

b) Az oly nők, kik gyümölcsöket elhajtják, kik ujdonszülötteiket megölik vagy kiteszik, kik a házasságon kívül szülvén, szülésöket eltitkolván, segélyért nem folyamodnak, szigoruan büntettetnek.

c) Oly nőkn, kik a viselősség utolsó havában elhalnak, a császármetszés műtete el nem mulasztandó, hogy ez által a még netalán életben levő magzat megmentessék.

A szülésznők.

A szülésnek lefolyása veszélyeztetheti mind az anyát, mind a magzatot, szükséges tehát az államnak oly egyénekről gondoskodni, kik a szülőnőket a szükséges segélylyel ellássák; e hivatást közönségesen a szülésznők — b á b á k — teljesítik; ezek tulajdonképen nem tartoznak az orvosi személyzethez, mert feladatuk egyedül a rendesen lefolyó szülésekben segélyt adni, kórtani esetekben szülésmesterhez kell folyamodniok.

Hogy a szegény sorsu nők is részesülhessenek szülésznői oktatásban, ösztöndíjak vannak alapítva, melyeket az alkalmas egyének megnyervén, azokkal tanköltségeiket fedezhetik; a szegény osztály számára szolgálnak a hatósági szülésznők, kik bizonyos évi fizetésért köteleztetnek a szegény szülönőket segélyökkel ellátni.

Csak olyanok tekintethetnek szülésznőknek, kik vagy egyetemi oklevéllel vannak ellátva, vagy pedig a megyei főorvos által engedélyt nyertek megelőző oktatás után a szülésznői teendők gyakorlására.

A szülésznő erényes életű, szolgálatra kész és hallgatag legyen; az oly szülésznő, ki segedelmével élő bármely nőnek titkait elárulja, büntetés alá esik; a szülésznő köteles oly esetekben, melyek műtény eszközlését kívánják, szülészhez folyamodni; éretten világra jövő tetszhalott újdonszülötteken köteles fölélesztési kísérleteket tenni; a bábának a szülönőt addig elhagyni nem szabad, míg az a közönségesen előforduló balesetek, nevezetesen pedig vérzések ellen biztosítva nincs; tiltatik a bábáknak orvosi szerrek rendelésével, vagy körökön túl menő műtényekkel foglalkozni; ily esetekben minden más kuruzslóhoz hasonlólag büntetteknek; ellenben oly helyeken, hol okleveles bábák léteznek, más nőknek, kik erre felhatalmazva nincsenek, a szülészettel foglalkozni tiltva van.

§. 85.

A b u j a k ó r.

A bujakór, mint tudva van, a közöstités által terjed tovább, habár egyes esetekben a ragadványnak a felhámtól megfosztott bőrre jutása által is támadhat.

Legközönségesebb terjesztői e veszélyes, és az egész emberiségre károsan ható nyavalyának, a kéjhölgyek; kötelessége azért az orvosrendőrségnek ez irányban oly intézkedéseket tenni, melyek a bujakórnak tovább terjedését gátolják, s ha bár erkölcsi-ségi szempontból a kéjhölgyek befogadására szolgáló helyiségeknek fönléte szigoruan kárhoztatandó, de a nagyobb rosszat elkerüli az orvosi rendőrség az által, hogy az ily helyiségek lakói felett őrködik, nagyobb városokban a kéjhölgyek hetenkint legalább kétszer tartoznak magokat orvosilag megvizsgáltatni, azok pedig, kik valamely ragályt terjesztenek, a kórházba utasítatnak és szigoruan büntettetnek.

Ha a hatósági orvosok a bujakórnak elterjedését a falukon tapasztalják, kötelesek annak megakadályozását eszközölni; ily esetekben a szegények orvosi szerekkel is ingyen láttatnak el, és az illető község lakói megvizsgáltatván, a betegek azonnal orvoslás alá vétetnek.

§. 86.

A fényüzési czikkekről.

Oly fényüzési árucikkek, melyek a nagy közönségtől többé vagy kevesbé általánosan használtatnak, igénybe veszik az orvosi rendőrség figyelmét, miután a nagyobb mértékben fogyasztott árucikkek hamisítatnak, és némelyek már eredetileg is károsan hatnak az egészségre.

1. A dohány oly mérég, melyet a szokás ártalmatlanná tesz, és melynek általános használata mellett csak arra kell az orvosrendőrségnek ügyelni, hogy mérges növényeknek, mint: a redőszironak, nadragulyának vagy fekete beléndnek leveleivel ne vegyítették; ily vegyítékek honunkban, hol nagy mennyiségű dohány termeltetik, alig képezendik valaha tárgyát az orvosrendőri vizsgának, de vannak országok, melyekben nem ritkán előfordulnak.

A hiányosan óozott bádoggal avagy rézedényekben tartott dohány ártalmas ásványelemeket vehet fel magába, leginkább pedig akkor, ha nedvesen helyeztetik az oly dohánytartókba.

A honunkban csak csekély fogyasztásnak örvendő tobák, mely az orr takhártyájának csiklandozá-

sára használtatik, borszal, fekete hunyorgyökérrel vegyítettik, miáltal az egészségre ártalmassá válik, a tobák némelykor ólomtartalmu, mely annak ónburkolatától veszi eredetét.

2. A pipereczikkek gyakran tartalmaznak az egészségre károsan ható anyagokat; az arcz, ajkak, hajak és szemöldök bemázolására használt pirosítók, fehéritők és feketítő szerek nem csak az által ártalmassak, hogy a bőr mirigyeinek nyílásait befedik és ez által a szükséges elválasztást akadályozzák, hanem leggyakrabban heves mérgeket mint: ólmot, higanyt tartalmaznak; a legtöbb hajfestő és növelő szerek épen ellenkezőjét idézik elő annak, mi fogyasztóik által czéloztatik, ugyanis a hajak kihullását és a fejbőr-különbféle betegségeit okozzák; legújabb időkben különösen Frankhonban nadragulyatartalmu folyadék használtatik, mi a szemeknek különösen igazó kifejezést kölcsönöz; hogy ennek gyakori használata által szemkórok és vakság is okoztatnak, a hiu piperkőczők előtt valószínűleg tudva nincs.

3. A festésre szolgáló szinek, melyek a festő szekrényekben árultatván, majd minden gyermeknek kezei közt vannak, legtöbbnyire: mireny, réz, és fostenysavas ólomban, tehát a leghevesebb hatásu mérgekben állanak; ezeknek árulását korlátozni szükséges, annyival inkább, minthogy e színvegyületek ártatlan s ugyanazon színü anyagokkal pótolhatók.

4. A viasz- és faggyonyagyertyák készítésénél mireny is használtatik, ha az ily gyertyák zárt helyeken, mint a hálósobákban égettetnek, mérgezési kórjelekre adhatnak okot, mely esetben az ily gyertyákat meg kell vizsgálni, és ha mirenytartalmuak, azonnal elkobozni; ha az ily mirenytartalmu gyertya eloltatik, a még izzó bél fokhagyma szagot terjeszt.

§. 87.

A kereskedés és forgalom.

A kereskedés és forgalom különféle veszélyeket szülhet az egészségre és életre nézve, vagy az által, hogy a lakosságot egészségtelen és életveszélyes tárgyakkal hozza érintkezésbe, vagy oly körülmények előidézése által, melyek a közbiztosságot veszélyeztetik; fő figyelmet érdemel e tekintetben a mérges anyagoknak árulása; ha az minden korlátozás nélkül történhetnék, számosok lételét veszélyeztetné, vannak ugyanazért rendszabályok, melyek a méregüzletet korlátozzák, és ezek következőkben állanak:

A mérgek árulása csak nagyobb városokban és mezővárosokban van megengedve minden fűszerkereskedőnek, kisebb helyeken csak némely kereskedők nyerne engedélyt. A gyógyszerészeknek szigoruan tiltatik bármely ürtügy alatt, mérget árulni, és

erre őket csak az orvosi vény hatalmazza fel, midőn is a mérég gyógyszer gyanánt rendeltetik, azon gyógyszerek, melyeknek kiadása orvosi rendelvény nélkül tilos, a gyógyszerlajstromban meg vannak jelölve.

A mérégárulásra felhatalmazott kereskedőnek jegyzőkönyvet kell vezetni, melyben az eladás napja, a vevőnek neve, a mérégnek neve és mennyisége, ugy azon ok, mely miatt vétetett, foglaltassék.

A felsőbb hatóság engedelme nélkül senkinek sem szabad mérget kiszolgáltatni; ez engedély a fent említett jegyzőkönyvhöz csatoltatik.

A kereskedők köteleztetnek hivatalos felszólításra a mérges anyagok beszerzését kereskedelmi könyveik, eladását pedig jegyzőkönyveik által kimutatni.

A vigyázatlanságból eredő balesetek meggátolása végett köteleztetnek a kereskedők, a mérgeket szorgosan őrizni, azokat más árucikkkel egy helyen tartani tilos; a mérgek zár alatt, s mindenik felirattal ellátva tartassanak, megmérésökre és szét-darabolásokra csak oly mérők és mozsarak használ-tassanak, melyek egyéb czélokra nem szolgálnak, a mérekszekrény kulcsa pedig biztos kezek között legyen.

A gyógyszerészek számára a gyógyszerlajstromban vannak kijelölve azon szerek, melyeket külön zárt szekrényben kell tartani.

A kereskedők kötelezettek mindazokat, kik engedély nélkül mérget kérnek, s magokat gyanussá tesszik, a hatóságnak följelenteni; a gyógyszerészek és azon ösmeretes művészek és iparosok, kiknek mérges anyagokra szükségök van, ezeket saját nyugtatónyokra, melyekben nevök, foglalkozások, lakások, a vett mérgetnek neme, mennyisége és célja fel legyen jegyezve, megkaphatják. Az árucikk pecsét alatt, és ezen címmel „mérget“ ellátva adassék által.

A mérges növények árulására jogosított növénykereskedőknek azokat minden egyéb növényektől elkülönítve kell tartani.

Azon iparosok, kik üzleteikben mérges anyagokat használnak, ezekről felelősök.

A mérges anyagoknak szállításánál szükséges csomagolásról következő rendszabályok léteznek:

A mérget vászonzsákokba vagy alkalmas ércedényekbe helyeztetvén, belől vászonnal és irópapírral fedett hordókba rakatik, melyek kellőleg abroncsolva és hasadékaik terpentinn és fűrészporból készült enyvvel legyenek beragasztva; azon mérgek, melyek természetöknél fogva csak üvegekben szállíthatók, szorgosan lezárt vastag palaczkokban, és ezek ismét hordókba helyezendők.

A mérges vagy ösmeretlen vegyészeti tulajdonokkal bíró anyagokkal házalás szigoruan tiltatik.

§. 88.

Az életet és egészséget veszélyeztető hamisított és méregtartalmu tápszerek, fényüzési cikkek és egyéb tárgyak árulása a következő rendszabályok által akadályoztatik:

Büntettetnek azon iparosok, kik a szeszes italokat, egészségtelen anyagból, edényekben vagy hiányos modorban készítik, kik ártalmas vegyítékekkel hamisítják az italokat, és kik ilyeneket pinczéikben vagy másutt tartanak.

Büntettetnek azok, kik az evő és ivó eszközöket, főző edényeket ólomtartalmu ónnal vonják be, s különösen a rézedényeket ily hamisított ónozzattal látják el.

Az étnemeknek, vagy oly anyagoknak, melyek az emberi testet közvetlenül fedik, méregtartalmu szinvegyületekkel festése tiltva van; tilos egyszersmind az oly keményítőnek árulása, mely ily festanyagokkal van keverve, ugy szinte az ásványszínekkal festett gyermekjátékok elkobozandók.

Azok, kik az evő, ivó és főző edényeket ólomtajtaltal, vagy más ólomtartalmu fénymázzal vonják be, vagy rosszul vegyített pakfongból készítik, valamint a húsfüstölők és paczalárusok, kik üzleteikben rézedényeket használnak, szigoruan büntetendők.

Általában büntetésre méltó a tápszereknek akár a készítés, akár pedig idegennemű vegyítékek által üzött hamisítása.

§. 89.

A nyilvános forgalom által támadható veszélyek az életre és egészségre nézve különfélék, meggátolásokra a következő rendszabályok szolgálnak, melyek szerint büntetésre méltó cselekvényeknek tekintetnek:

1. Égő szénnek zárt helyen történt vigyázatlan használata.

2. Vigyázatlanság az égény vagy hangyhalvaggal eszközlött kábitásnál.

3. A hajózási rendszabályok elmulasztása, melyeknél fogva csak bizonyos számú utasok fölvétele engedtetik, a hajó minden szükséges személyzettel és tápszerekkel ellátandó, a kikötés óvatossággal és biztosan eszközlendő.

4. A gőzhajók, mozdonyok és gőzkatlanok iránt hozott rendszabályok mellőzése.

5. Vigyázatlanság a könnyen gyuladó és pukkanó anyagoknak készítésénél áruolásánál vagy szállításánál; milyenek a lőpor, lőgyapot s a t.

6. A bányászok részére fennálló rendszabályoknak elmulasztása, melyek a munkások oltalmára szolgálnak.

7. Vigyázatlan hajtás és lovaglás.

8. Az orvosi és sebészi tudománynak jogtalan gyakorlata, gyógyszerek és titkos szereknek árulása.

9. A gyermekekre szükséges felvigyázatnak elhanyagolása, és a betegeknek orvosi segély nélkül hagyása.

10. A ragályos nyavalyák eltitkolása.

11. A házi fenytéknek tulságos fokozása, és az általa illetteknek kínzása.

12. Általában büntetésre méltó cselekvény mind az, melynek káros és másokat sértő következményeit a cselekvő vagy mulasztó előre láthatja, vagy pedig, melynek következményeire, a fennálló rendeletek által figyelmeztetve, azokat még sem igyekeznek elhárítani.

§. 90.

A foglalkozás.

A foglalkozásnak számos és különféle nemei sok tekintetben veszélyeztetik az egészséget, s miután az

államnak célja nem lehet az ipart és szorgalmat bár miként is korlátozni, a foglalkozás szülte ártalmak ellen csak óvó rendszabályokat hozhat; különösen a gyári munkások vannak gyakran azon mérges anyagok hatásának kitéve, melyeket gyártmányaik készítésénél használnak, e káros behatást, mennyire lehet megszüntetni és kevesbiteni, az orvosi rendőrség feladata.

§. 91.

Az iparüzők mesterségüknek gyakorlatánál különféle testállásokat használnak, s miután a mozgás és testállásnak gyakori változtatása az emberi természetben fekszik, igen természetes, hogy az egyirányu sok ideig megtartott testállás az egészségre különös behatást gyakorol.

I. Az ülve dolgozók a folytonos ülés által annál inkább szenvednek, mennél inkább görbitik gerinczöket. A hasnak és mellüregnek szervei működésökben akadályoztatnak; az emésztés csökken, az étvágy rosz, a testi és szellemi erélyesség elnyomatik; a férfiaknál a vérkeringés gátolásából aranyeres bántalmak, a nőknél pedig fehérfolyás támadnak, különösen árt a folytonos ülés a gyermekeknek, kik ez által kifejlődésökben, hátramaradnak.

Nehogy az ülve dolgozók egészsége felette veszélyeztessék, a következő védő rendszabályok tartásának figyelemben:

1. Az ülés folytonos ne legyen, hanem többször napjában mérsékelt mozgással váltassék fel.

2. Az ülés alkalmával a feltest lehetőleg egyenesen és nem görbén tartassék, a rövidlátók, kik fejüket lehajtani és a munka tárgyához közelíteni kénytelenek, ezt elkerülendőök láttassanak el czélszerű szemüvegekkel.

3. A munka alkalmával használt ruházat tág, a szék pedig, melyen a munkás ül, kemény legyen.

4. A munkaidő felette hosszú ne legyen és a szabad időben a munkás mozogjon.

5. A bőr tisztasága gyakori mosdás és fürdés által fenntartassék; a táplálék könnyen emészthető eledlekből álljon.

6. Az igen fiatal egyéneknek folytonos üléssel egybekötött munkával foglalkoztatását el kell tiltani.

7. Azon iparosok, kik ülő foglalkozások mellett még a gyomortájon nyomást is kénytelenek szenvedni, mint a cipészek és takácsok, e káros nyomást a gyomortájra helyezett kemény párna által kisebbithetik.

II. Az állva foglalkozók közönségesen alvégtagjaikon kiterjedt értágulatokban szenvednek, melyek üdült lábsebekre és veszélyes vérzésekre adnak okot; némelykor e sebek nem az értágulatokból, ha-

nem egyes felcsattanó hólyagoktól veszik eredetüket; az állva dolgozók végtagjaikon nem ritkán vizdagokat szenvednek, melyek a folytonos munka mellett nagy kiterjedést nyernek, s különösen gyorsan fejlődnek ki, ha az illető váltólázban szenved. Gyakori bajaik az állva dolgozóknak, a gyomornak és hasnak puffadása, az émelygés és étvágyhiány.

Hogy az említett ártalmak ellen az állva dolgozók magokat némileg óvhassák, szükséges mindenekelőtt a munka közben többször pihenni, vagy pedig csavarra készült székeket használni, melyekben például a betűszedők és szobafestők dolgozhatnak; az értágulatok legcélszerűbben fűzőharisnyák viselése, és hideg lábviz használata által hártatnak el.

III. A folytonos mozgással és erőmegfeszítéssel dolgozó munkások, vértolulásoknak, sérveknek és szélhűdésnek vannak kitéve, és idő előtt elvétnélnek, mi különösen a nőknél tapasztalható.

Az óvó rendszabályok ez erőmegfeszítésből származó bántalmak ellen csak oda lehetnek irányozva, hogy a gyárakban és az iparosoknál a munkaidő meghatározottassék, és így a testnek a szükséges pihenési idő megadassék.

IV. Az egyes szervek némely iparüzletek és művészetek gyakorlata mellett sokat szenvednek; így: a szemek kicsiny tárgyakra történt folytonos alkalmazás által, mi az órásoknál, csipkekészítőknél, betűszedőknél, szépiróknál és metszőknél fordul elő;

ártalmasak a szemnek az igen nagy világosság és fénylő színek; a kétes világításnak vagy homálynak nagy világossággal rögtön felváltása; szemlobok, rövidlátás, a látideg bénulásából eredő fekete hályog, napvakság az ilyenmű munkáknak nem ritka következményei.

Az említett ártalmak ellen czélszerű szemüvegek legjobb szolgálatot tesznek; a messzelátó szemek, melyeknek igen kicsiny tárgyakra kell függesztve lenni, domboru, a rövidlátók pedig homoru szemüvegekkel legyenek ellátva; a dolgozó gyakran hagyja félbe munkáját és pihentesse szemeit. Legczélszerűbb az tüveg-hengerrel ellátott lámpáktól eredő világítás, melyek csendesen és lobogás nélkül világítanak; az elenzők, melyek az egész világosságot egy helyre központosítják, czéliránytalanok; a viasz és faggyonyagyertyák világa lobogó és változékony.

Azok, kik igen kiáltó színekkel foglalkoznak, halvány kékszinü szemüvegeket használjanak, melyek azok számára is czélszerűek, kik a sötétből vagy homályból a napfényre jönnek.

Némely iparüzletek annyira zajosak, hogy szükségépen ártalmasan hatnak a munkások hallszerveire; kovácsok, tűzjátékosok, tűzérek, molnárok gyakran szenvednek nagyot-hallásban és süketségben. A fülbe ható hangnak mérséklése egyedül a hallcsőbe nyomott pamuk által eszközölthetik.

§. 92.

A hőmérséki viszonyok is kártékonyan hatnak az iparosok egészségére; a nagy hőség, hideg avagy a hőmérséknek gyors változtatása befolyást gyakorolnak az egészségre.

Azok, kik az érczek olvasztásával, üveggyártással, gyapjuszövetek szárításával, sütéssel, főzéssel foglalkoznak, nagy melegnek vannak kitéve, mely ártalmas hatását leginkább akkor mutatja, ha a légkör száraz, és ha a testnek csak egyes részei vannak kitéve a nagy hőségnek, melyekben azután vértorlódások és lobok könnyen támadnak.

Az igen magas hőmérsék káros befolyása ellen legcélszerűbbek a dolgozó helyiségek legmagasb pontjain alkalmazott szelelő nyílások; a ruházat kellőleg óvja a testet a meghűléstől, midőn a munkás az igen meleg légkörből a szabadba lép; pamukból készült alsó ruhák célirányosabbak mint a vászonból készütek. A szomjuság friss vízzel oltassék, szeszes italoknak használata ártalmas.

Azon tüzletek és mesterségek, melyeknek gyakorlata hideg, nedves és változó időjárásban egyiránt folytattatik, gyakori hurutos és csúzos bántalmaknak teszik ki az idő viszontagságaihoz nem szokott munká-

sokat, azonban a szokás által ezen ártalmak befolyása is gyengítettik.

A nedves és hideg időben dolgozó munkások kel-
lő ruházattal legyenek ellátva, és mérsékelt mennyisé-
gű szeszes itallal éljenek.

§. 93.

A mérges anyagokkal folytonos érintkezésben le-
vő munkások életüket és egészségüket leginkább ve-
szélyeztetik; az orvosi rendőrségnek feladata az ártal-
mas behatást óvó rendszabályok által, mennyire lehet,
gátolni, és a mérges anyagokat más oly anyagokkal
fölcseréltetni, melyek ugyanazon czélnek megfelelően
az egészséget nem veszélyeztetik; azon anyagok, me-
lyek mérges tulajdonaik által a munkások egészségére
káros befolyást gyakorolnak, következők:

§. 94.

Az ólom.

Az ólom különféle alakban, ugyanis mint ólom-
ércz, óloméleg, ólomsó és ólomötvény használtatik.

Azok, kik e készítményekkel folytonosan foglalkoznak, sajátos betegségekbe esnek, melyek főleg: az ólomzsába, ólomizsába, bénulás és agyvelő bántalmak; már az ólomtartalmu anyagoknak gyakori érintése is elegendő e kórnek valamelyikének előidézésére; így nem ritkán tapasztaljuk, hogy a betűszedők, kivált pályájok kezdetén, ólomkórban szenvednek, habár a betüminták csak kis mennyiségű ólmot tartalmaznak.

Azon iparosok, kik a nevezett kórneknek leggyakrabban esnek áldozatul: az ólomfehér-készítők, a festők, festékdörgölők, és az ólombányákban dolgozók.

Azon rendszabályok, melyek által az ólomnak káros behatása kisebbitetik, részint a gyári helyiségeket, részint pedig a munkásoknak dolgozó rendszerét illetik.

A dolgozó termek tágak és olyanok legyenek, melyekben a szellőztetés nagy mértékben eszközölthessék; az olvasztó, melyben az ólom olvasztatik, a legerősb léghuzammal legyen ellátva; a szénsavas ólomnak elválasztására szolgáló helyiségen folytonos léghuzam tartassék fenn, e cél legkönnyebben éretik el az Arcet által szerkeztett kandalló által.

A munkásoknak óvniok kell magokat, mennyire lehet, az ólomnak belehellésétől, mely célból a száj és orr nedves kendővel vagy hígított kénsavval nedvesített szivacsos befedve; az ólommalmok-

ban és lemezdékben (az előbbiekben az ólomfehér porrá őröltetik, ezekben pedig az ólom lemezekbe kalapáltatik) a munkások csak rövid ideig és felváltva dolgozzanak; a kezek keztyűkkel, a test pedig a munka helyiségén maradó és gyakran tisztított ruházattal fedessenek; a dolgozó termekben enni vagy inni tiltatik; minden munkás az elmenet előtt kezeit hig kénsav tartalmu vízben mossa meg, és dolgozó ruháit letévén testét mosdás, vagy ha lehet fürdés által tisztítsa; azon munkások, kik kétszernél többször szenvedtek valamely ólomkórban, efféle munkára többé ne használtassanak; a gyárvezetők köteleztessenek a munkásokat azon veszélyre figyelmeztetni, melynek magokat az óvó rendszabályok mellőzése által kiteszik; minden ólommal működő gyárnak legyen orvosa, ki a beteg munkásoknak gyors és czélszerű segélyt nyújtson.

Az ólomkórvegy elhárításának és gyógyításának eszközlésére, szükséges mindenekelőtt a beteget az ártalmas környezetből tiszta és egészséges légkörbe helyezni; a mérég a testből kiürítők, mint: ricinusolaj, növény-savas sók, rebarbara s a t. által eltávolítandó; a vesék zöld thea-főzet, hamiblag, eczetsavas lugalj és ásványvizek által hatályosabb hudelválasztásra ingerlendők, a bőr pedig kénfürdők által tisztítandó; a beteg könnyen emészthető táplálékony eledellel éljen, jó sört és bort igyék; az étvágy serkentésére vastartalmu vizek, és keserű gyógyszerek használtassanak.

Minden óvó rendszabályok mellett is azonban gyakoriak lesznek az ólomkórok, mindaddig míg az

ólom más ártatlan anyaggal nem fog pótoltatni; az ólomfehér csakugyan helyettesíthető a horganyéleg és fehér dárdanyéleg által, s a mennyiben ezek ugyanazon célnak megfelelnek, melyre az ólom használtatik, a nélkül, hogy az egészséget annyira veszélyeztetnék, kötelessége az államnak alkalmazásukat előmozdítani, és a kártékony anyagok gyári használatát nagy megadóztatás által akadályozni.

§. 95.

A higany.

Higanynyal és készítményeivel foglalkoznak: a higanybányák munkásai, aranyozók, ezüstözők, hév- és légmérők készítői, gomb- és tükörgyártók, kalaposok és fényképészek.

A higany a bőr, ugy a száj- és orrüreg takhártyái által felszivatván veszélyes kórtünetek sorozatát idézi elő, melyek általánosan a higanykórvegynevezete alatt ösmeretesek.

Ugyanazon védszerelés, mely az ólomgyárakban szükséges, a higanynyal dolgozók által is megtartandó; elegendő szellőztetés, rövid és felváltott munkaidő, a kezeknek hólyagból vagy viaszos vászonból készült keztyűkkel fedése, rendes életmód és nagy tisztaság.

taság azok, melyeknek figyelemben tartása a higany káros befolyását kisebbsíti.

A már kifejlődött higanykórvegy oly módon orvoslandó, mint azt az ólomkórvegy orvoslásánál előadtuk.

§. 96.

A mireny.

A mireny rendkívül veszélyesen ható mérges tulajdonai miatt csak korlátozottan használtatik az iparüzletekben, mindazáltal vannak munkások, kik a mirenyvel vegyész, orvosi és iparüzleti czélokból foglalkoznak, s habár szigorú óvórendszabályok léteznek, és a mireny csak kis mennyiségben használtatik, a mérgezések mégis gyakoriak.

A mirenynek következő vegyész összeköttetései szolgálnak a munka tárgyául: a mirenyfém, a mirenyesav — acidum arsenicosum — mint patkányméreg, a mirenyesav, mirenyesavas rézéleg — Scheelzöld —, mirenyeczetsavas rézéleg — Schweinfurti, bécsi vagy ásványzöld, kettős mirenyesavas lugaly, mirkéneg — auripigmentum —, mirkénec — realgar —, mirenytartalmu ólom, mely a serétgyártásra használtatik, mirenykobalt és álany.

Mirenynyel foglalkoznak: a bányászok, kobaltkék, mirenyes sav, zöld színek készítői, az új ezüstben dolgozók, festők, festékdörgölők, kartonnyomtatók, serétöntők, aczél- és rézművesek, kik a mirenyesavat használják a fényesítésre, és a tűzjátékosok, az ugynevezett fehértüzet a mirkénecs által hozván létre; mennél nagyobb a feldolgozott mireny mennyisége, annál gyakoriabb a mérgezés; ki vannak a mérgezés veszélyének téve a mesterséges virágok készítésével foglalkozók, kik a vásznat, melyből e virágok készíttetnek, kezeikkel mirenytartalmu zöld színbe mártják.

A védszerelés a mirenymérgezések ellen azokban áll, melyeket már fentebb is előadtunk; különösen szükségesek oly készletek, melyek a munkást a műhely légkörétől elkülönzik; e célra szolgál Paulini készlete; savanyu víz és vaséleg használata a méregnek sem legítését előmozdítja; a kezek vasélegoldatban áztassanak, és a legnagyobb tisztaság, mosdás és fürdés által eszközöltessék; a gyárakban ellenmérgek és gyorsan kapható orvosi segély létezzenek.

Az állam a mirenynek használatát, mennyire lehet, korlátozza; így Porosz és Svédhonban a mirenytartalmu zöld színek gyártása és használata tiltva van, mely példa nálunk is követendő lenne.

§. 97.

A vilany.

A vilany a gyufagyárakban legnagyobb mennyiségben használtatik, és a munkások egészségét veszélyezteti; az üdült vilanymérgezés egy különösen az állkapcsot meglepő csontszút, az ugynevezett vilany csontszút idézi elő, mely Rampold szerint a vilanygőznek a szájüregbe történt letilepedésétől származik; a gyufagyárakban ugyanazért szorgalmas szellőztetés által kell a légkört megújítani; a dolgozó termekben csak kevés vilany tartassék; a gyufák külön helyiségekben száríttassanak, melyekben a munkásoknak tartózkodni tilos; a hamhalvag — calium chloratum — és mirenyessav használata a vilanygyurma készítésénél eltiltandó; a munkások szájaikat mézsvizzel vagy gyenge lúggal gyakran öblintsék és kezeiket úgy testöket tisztán tartsák.

A vilanynak a gyufagyártásban használata óta gyakori égések, mérgezési kísérletek és véghezvitt mérgezések, úgy az említett vilanycsontszu által a társadalom nem kis mértékben veszélyeztetett, miért is a vegyészek oda fordíták figyelmöket, hogy a vilanyt ártalmas tulajdonaitól megfoszssák; azt némileg elérte Schrötter tanár a veres vilanynak feltalálása által, melynek mérges tulajdonai nincsenek, és mely a szabad légen magától meg nem gyulad; az ál-

lannak a mondottaknál fogva a gyufagyárakban csak a veres vilanynak, vagy más nem mérges anyagoknak használatát kellene megengedni.

A vilany még patkányirtó szer gyanánt téstákba gyuratik; ezek nem csak az embernek egészségét veszélyeztethetik, hanem tűzveszélyt is okozhatnak, miért is valamint gyártásuk, ugy használatuk eltiltandó lenne.

Habár a réznek némely készítményei felette mérgesek, mindazáltal a rézzel dolgozók egészsége nem felette nagy mértékben veszélyeztetik.

A réz egészségtelen behatásának ki vannak téve: a bányászok, rézművesek, pénzverők, harang- és ágyuöntők, tűcsinálók és a réztartalmu festékekkel dolgozók.

Azok, kik hosszas ideig dolgoznak rézrészecskékkel eltelt légkörben, megsoványodnak, a bőr és hajak színe zöldes, az emésztés tökéletlen és a lélekzési szervekben kóros tünetnyek mutatkoznak.

Az óvó rendszabályok ugyanazok, melyeket már az ólom munkások számára elősoroltunk.

§. 99.

A lélegzésre alkalmatlan és mérges légnemek.

Némely iparüzleteknél kifejlődő légnemek károsan hatnak a szervezetre, az életre megkivántató légnemek kizárása, a vérnek mérges légnemekkel érintkezésbe hozása és a lélegzési szervek takhártyájának kirágása által; az általok előidézett kór nemek üdültek vagy hevenyek, mely utóbbiak legmagasb foka tetszhalált szül, ez a végenyészetnek legszélső határát képezi.

E károsan ható légnemek a következők:

I. Savanyu légnemek, melyek az ásvány-savanyok gyártásánál légalakban hatván a munkások szervezetére, hurutos lobokat, tüdővéaszt, szemlobot, nagyobb mértékben pedig ájulást és fuladást okozhatnak; ide tartoznak a kénessav, a kén-, salétrom- és sósav.

A savanygyárakban már a nagyobb veszteség elkerülésének tekintetéből is azon kell igyekezni, hogy a savanyu légnemek sűrítettessenek, és a légkört ne

tisztátalanítsák, a gyári helyiségek mindenestre tágasak és a kellő szellőztetéssel ellátva legyenek, a szemek szivacsos környezetű szemüvegekkel védetnek, a szivacs hamélegoldatba mártatik a savany semlegítésére; a hallecsőbe olajba mártott pamuk dugasék; az étrendet illetőleg a tejnek gyakori használata czélszerű.

II. A halvány, iblany és büzeny; a halvány egyike a legmérgezőbb légnemeknek; a légkörbe vegyítve, a légsőnek és ágazatainak ingerlését és gyuladást eszközli, köhögést, fuladást, mellfájdalmakat és köthártyalobot okoz; hosszab ideig szivatván be a légzés által, a vérnek szétbomlását, általános vértelenséget és halált idéz elő.

Ezeknél fogva a halvány gyártásánál a legnagyobb elővigyázattal szükséges lenni; czélszerű a dolgozó termekben vízzel teli nagy hordókat tartani, minthogy a víz a fölösleges halványt magához huzván a légkört tisztítja.

A halvány általi fertőtlenítés mindenkor légmentes készletekben történjék, és az embereket halványnyal füstöltni szigoruan tiltassék.

Az iblany és büzeny szinte felette ártalmasan hatnak az egészségre, ugyanazért azoknak készítésénél is a munkásokat óvni kell ártalmas behatásuktól; azon helyeken, melyeken a büzeny készítettik, hangyhalvaggal teli edényt kell tartani, mely a fölösleges büzenyt magába fölvevén a kiállhatlan büzt mérsékli.

III. A szénlégnek, ide tartoznak, az égő fa- és kőszénből eredő légnemek, a szénsavany és szénköneny.

A széngőz által tetszhalál és halál idéztetik elő; ugyanazért azokról, kik a gyárakban és iparüzletekben a széngőz ártalmainak ki vannak téve, az orvosi rendőrségnek kell gondoskodni, nehogy vigyázatlanság és az óvó rendszabályok elmellőzése által gyakori balesetek történjenek.

A széngőznek legalkalmasabb ellenszere a szabad lég; a fő védszerelés tehát abban áll, hogy az egyszerű és mesterséges fűvők, melyek által folytonos légár gerjesztetik a műhelyekben és olvasztókban, mindenkor jó karban tartassanak; oly helyeken, hol az izzó szén szabad helyen használtatik, a dolgozó szoba tágas és magas legyen, a kezdő munkások pedig figyelmeztessenek mestereik által a széngőz beszívásából eredő veszélyekre.

A szénsavany minden léles gerjedésnél, emberekkel telt és igen számos gyertyáktól világított helyiségeken, a mészkemenczékben, mély kutakban és aknákban, éjjel pedig lombos fák közelében fejlődik; ha a szénsavany kisebb mennyiségben vezettedik a légzés által a testbe, a légzési szervek gyuladását okozza, nagyobb mennyiségben tetszhalált és halált okoz; a gyanus helyiségek vizsgálata előtt azokba előbb égő gyertya bocsáttatik, ha elalszik, ugya lég a belégzésre nem alkalmas; a szénsavany nagy léghuzamnak előidézése, avagy a légkörnek lövések általi

megrendítése által eszközöltetik, czélszerű egyszersmind a szénsavval tisztátlanított helyiségbe a kellő óvatossággal több nagy edényekben mésvizet helyezni, mely az ártalmas légnemet semlegíti.

A szénkönenylég kettős alakban veszélyezteti az egészséget és életet, ugyanis mint akna-lég és mint világító lég; az előbbi leggyakrabban a kőszénbányákban találhatik nagy posványok közelében, melyekből majdnem szakadatlanul jó a felszínre; az aknában dolgozókat e légnem kettős veszélynek teszi ki, ugyanis a gyertyavilággal érintkezésbe jöven borzasztó durranást okoz, mely a munkásokat azonnal megsemmisíti, vagy pedig a belégzésnél mérges tulajdonai által veszélyezteti az életet. A fellobbanás ellen legbiztosabban őrzi a munkásokat Dawy biztosító lámpája. A világító lég tisztátlan állapotban, a kőszénnek, olajnak s több eféléknek égetése által nyertik, megtisztítatva mint légszesz, világításra használtatik; e légnem szinte mérges tulajdonokkal bírván az orvosrendőrségnek figyelmét az utcák és házak világítására felhívja; annyival inkább, minthogy a vezetékcöveknek és légtartóknak rossz szerkezete által az egészségnek veszélyeztetésén kívül tűzveszély is támadhat.

A légszeszgyárakban elegendő szellőztetésről és a légszesz tisztítására szolgáló edényeknek biztosságáról kell gondoskodni; ha pedig légszesszel világított helyiségen annak szaga érzik, szorgosan fűrkészendő a forrás, honnan ered, nehogy a légszesz na-

gyobb mennyiségben az egészségre ártalmas hatást avagy fellobbanást okozzon.

IV. A csatornalég, főleg az árnyékszékekben és csatornáknban képződik, és könkén, valamint könkénes legköneq tartalma által a kéksavhoz hasonlólag a legrövidebb idő alatt vet véget az életnek; a csatornatisztítók vannak e légnem felette veszélyes hatásának kitéve, melynek elkerülése a következő rendszabályok által eszközöltetik:

a) A csatornák főleg télen, nyáron pedig csak hűvös napokon tisztithatók, miután a tisztítás előtt legalább tizenkét órai ideig megnyitattak; a tisztítás alkalmával a csatornának végnyílásain szellőztetők, mint az Arcet-féle kályha alkalmaztassék.

b) Mielőtt a munkások a csatornába szállnának, abba nagy óvatossággal égő gyertya bocsáttassék, ha elalszik, ugy a csatornában nagy mennyiségű légeny van, ha pedig tüzes udvartól környezve ég, könkén jelenléte tanusittatik, mely esetekben a szellőztetés folytatandó.

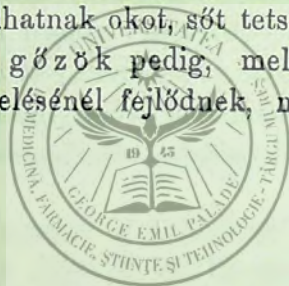
c) Legbiztosabb a tisztítás előtt a csatornába néhány akó halvanymészoldatot önteni, mely az ártalmas légnemeket semlegiti.

d) A munkások köteleken bocsájtassanak a csatornába, melyeknek végeik biztos kezekben levén, a magát netalán rosszul érző munkás azonnal a szabad légre huzatik; ha pedig baleset alkalmával valaki a

csatornába száll, az említett módon kötélen bocsájtásék le, és orra valamint szája előtt halvanymészoldatba mártott szivacsot tartson.

A rothadó állati anyagokból a csatornaléghez hasonló légnemek fejlődnek ki, melyek azonban nagy mennyiségű szabad léggel vegyülvén az életet rögtön veszélylyel nem fenyegetik; eltávolításokról gyakori szellőztetés által kell gondoskodni.

Végül megemlítem, hogy a lúgfélékből származó gőzök nagyobb mennyiségben szem- és tüdőlobra adhatnak okot, sőt tetszhalált is okozhatnak; a léles gőzök pedig, melyek a léltartalmu folyadékok kezelésénél fejlődnek, mámoros állapotot idéznek elő.

§. 100.

Gyapotszövésssel és fonással foglalkozó munkások sokat szenvednek a por alakban a légkörbe vegyült és általok belégzett gyapotrészeszekéktől, melyek káros behatásokat gyakori szem- és tüdőlobokban mutatják.

A dolgozó helyiségeknek naponta többször ismételt szellőztetése és gyakori fecskendés a légkört tisztítják, és a pornak leülepedését előmozditják; a szemek hideg vízzel gyakran mosattassanak, a szemet

egészen bezáró szemüvegek, a port ugyan távol tartják, de a szemek tulságos fölhevítése miatt ártalmasak.

A kővágók szinte ki vannak téve a por és szemekbe pattanó kődarabkák ártalmas hatásának; ez utóbbi ellen jó szolgálatot tesznek finom drótból készült és a szemüvegekhez hasonló szemellenzők.

A kéményseprők herezacskórákja szinte a pornak és koromnak a herezacskó ránczos bőrére telepedésétől származik, a védszerelés gyakori fürdésben, és a tisztaságnak szorgos fentartásában áll.

A ragályos kórokról.

Oly betegek, kiknek testeikben a kórtani folyamat alatt ragály támad, ezt az egészségesekre is átruházzák, mi által a közegészség nagyobb mértékben veszélyeztetik; leginkább vannak a veszedelemnek azok kitéve, kik hivatások vagy társadalmi állások által az ily betegekkel gyakori érintkezésre kötelezvék, ezek főleg: az orvosok, betegápolók, lelkészek és a betegnek közel rokonai. Ezeknek, mennyire lehet, óvni kell magokat a ragály ellen; ugyanazért kerülendő az oly tárgyakkali érintkezés, melyek a ragálynak terjesztői, ha pedig az el nem kerülhető, a ra-

gályos anyagnak mosás, halvány- és szappanvizben áztalás általi eltávolítását mielőbb szükséges eszközölni; azok, kik ragályos kórokban szenvedő betegekkel gyakran érintkeznek, czélszerű étrenddel éljenek, kerüljenek mindent, mi a testet gyengíti, és így a ragályok fölvételeire alkalmasabbá teszi; súlyos esetekben a betegápolók gyakran váltsák föl egymást, a betegszobában hálni vagy enni czélszerűtlen; erős testalkat és bátor gondtalan kedély a legjobb ellenszerek a ragályok ellen.

Nehogy a kórházakban uralgó ragályos kórok a kívül lakó közönség között is elterjesztessenek, ennek közlekedése a kórház lakóival gátoltassék; a látogatások csak rövid időre engedtessenek meg, ragályokban szenvedőknél pedig eltiltassanak; a kórházi személyzet, valamint fehérneműjét úgy egyéb ruháit is a kórház elhagyása előtt mindenkor változtassa, és nagyobb társaságba avagy egyesekhez menetel előtt több időt töltsön a szabad légen.

A ragályos kórokban szenvedők avagy elhunytak ruháik és ágyneműik, úgy szinte mindazon tárgyak, melyek által a ragály tovább terjedhet, az előirt fertőtlenítésnek alávetendők, és azok ellen, kik ezt elmellőzve, ily veszélyes tárgyakat áruba vagy forgalomba bocsátanak, szigoru törvények hoztattak.

A fertőtlenítési modor a tárgyak minőségéhez képest különböző, az ágyszalmát és csekélyebb értékű tárgyakat el kell égetni; vászon- és gya-

potból készült ruhák s fehérenműk ismételve forró lúgban mosattassanak és tiszta vízben ujjalag áztatván több napokon át a szabad légen szellőztessenek; a magas hőmérsék és lúgnak maró hatása a ragályos anyagot semlegítik vagy megsemmisítik, ugyanazért csak ritkán lesz szükség es e tárgyakat ásványsavas füstöléseknek is alávetni; ez utóbbiak szükségessé válnak a durva felületű gyapjukelméknél, melyek a ragályokat magokba fölvevén, sok ideig megtartják; e füstölésekre leginkább halvány-, salétrom- és kénessav használatnak; kórházakban, melyekben sok ily fertőtlenítendő anyagok vannak, e célra saját füstölőcsarnokok szolgálnak, melyek légmentesen zárható ajtókkal és ablakokkal ellátván célszerű fogasokat tartalmaznak, melyekre a gyanus tárgyak helyeztetvén, a füstölésre szolgáló szer a padlatra tétetik, és a csarnok szorgosan elzáratván a benne levő tárgyak több napig füstöltetnek; némely kórházakban a forrpontig menő magas hőmérsék használatik a fertőtlenítésre, ez azonban csak a rovarnemek kiirtását eszközli biztossággal.

Miután a fertőtlenítés hatása nem mindenkor eléggé biztos, a fertőtlenített ruhaneműek is több ideig csak nagy óvatossággal használtassanak, és mennyire lehet, csak oly betegeknek, kik hasonnemű kórházban szenvednek.

Magányházakban kisebb mennyiségű tárgyak fertőtlenítésére szolgál egy jól fedett hordó, melynek egyik feneke kivétetvén, s belseje fogassal ellátatván

a nyílásra rostély alkalmaztatik, melyre a füstölő szer helyzetetvén, a hordó lefele fordittatik, úgy hogy fenekelt vége fölfelé, nyílása pedig lefelé álljon.

§. 102.

A kórházakban, melyekben nagy számu betegek vannak együtt, legtöbb alkalom nyujtatik a ragályok terjedésére, ugyanazért azokban az óvó rendszabályok a legszorgosabban fentartandók; fris és tiszta levegő a legjobb ellenszer, mely gyakori szellőztetés és a legnagyobb tisztaság által éretik el; a belőlfülő kandallók tekintetben a magányházakban is legjobb szolgálatot tesznek, minthogy általok a levegő folytonosan megujtattik, azonban a kórházakban a szellőztetés nem mindenkor elegendő a ragályoknak és gerjeknek eltávolítására, ezeknek megsemmisítése különféle füstölések által eszközöltetik, melyeknek nagyobb része maró és ingerlő hatása miatt szem- és mellbetegeket tartalmazó helyiségeken nem használtathatik; ilyenek: a halvány, salétrom- és kénessav általi füstölések; betegektől lakott helyiségeken czélszerűen alkalmaztathatik az eczetgőz, azon észrevétellel, hogy az eczet csak mérsékelt meleg, és nem tüzes tárgyakra, mint vaskályhákra, vaslemezekre s a t. cseppentessék, mivel ez utóbbi esetben vegyészileg elemzett hatálytalan részei vegyülnek a levegőbe. Czélszerű a bűz eltávolítására a betegszobákban nem sok idővel használatok

előtt tüzesített szénnel töltött edényeket helyezni, minthogy a likacsos széndarabok nagy mennyiségű gerjennemeket vesznek fel magokba; ezeken kívül figyelembe veendő a kórházak fertőtlenítése körül mindazok, melyeket a kórházak tárgyalása alkalmával mondottunk (nézd §. 18 és következők).

§. 103.

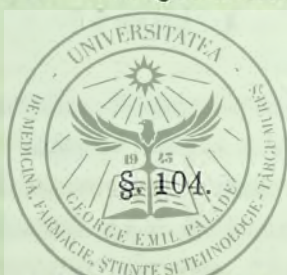
A himlő.

A legjobb és legbiztosabb védszerelés a ragályok ellen az, mely által a ragály fölvételére hajlam, és képesség az emberi testben megsemmisítettik; ez ideig csak a védhímlőajtásban bírnak e czélnak tökéletesen megfelelő szerrel, reménylhető azonban, hogy a tudomány előhaladásával az egyéb nemű ragályok is sikeresen le fognak győzteni.

Nincs oly ragályos betegség, melyek legyőzése és tovább terjedésének meggátolása az orvosrendőri rendszabályok által annyira sikerülne, mint a himlő; s míg a védhímlőajtás fölfedezése előtt a himlőnek számtalanok estek áldozatul, Jennernek e dicső találmánya az emberiségre legjótékonyabb hatást gyakorolt, s habár találkoztak olyanok, kik álokoskodásaikkal akarták az orvosi tudomány e jeles vívmányának biztosságát kétségbe vonni, a beszélő tények lerombolták a támasztott kételyeket.

A himlő legközelebbi terjedésének oka az érintkezés, a ragályt főleg a genyztűsző tartalmazza, azonban ennek részecskéi a légkörbe is hatván, a ragály ez által is terjesztetik; ugyanazért azoknak, kik ily betegekkel bánnak, meg kell tartani mindazon óvó rendszabályokat, melyeket előbbi czikkeinkben elősoroltunk; a lábadozók által is terjesztetik a ragály mindaddig, míg az üszkös bőrrészek tökéletesen le nem váltak.

A himlőnek valamely városban vagy helyiségben történt kiütéséről a hatóságot azonnal értesíteni kell.

A védhímlőojtás

A hímlőragálynak keletkezése és terjedése elleni védszer az ojtásban áll, mely a legtöbb esetekben a ragály iránti fogékonyságot tökéletesen megsemmisíti; ott pedig, hol a betegség annak daczára is előfordul, lefolyásának veszélyességét nagy mértékben kissebbíti; ugyanazért a védhímlőojtás majd nem minden művelt államban és honunkban is törvényesen behozatott.

Az ojtás által csekély kiterjedésű kórfolyamat hozatik létre, mely az avatatlanokban nem ritkán elő-

ítéletet támaszt e jótékony műtét ellen, miért is az orvosoknak és lelkészeknek kötelességökben áll, a nép között netalán létező balvéleményt felvilágosítás és oktatás által lektüzdeni.

Ujabb időkben a népnek legnagyobb része meggyőződve az ojtás fontosságáról az ellenszegülés ritkán fordul elő, és az orvosi rendőrségnek főleg arról kell gondoskodni, hogy a szülőknek elegendő alkalom nyujtassék gyermekeik beojtására; e tekintetben valódi és jó ojtóanyag, és elegendő számu ojtó orvosok szükségesek; az ojtás ingyen vitessék végbe, a hatósági és egyéb magány orvosok az államtól nyerik jutalmokat; az ojtást csak orvosoknak, vagy ezeknek nem léteben sebészeknek szabad véghezvinni, kiknek jó és friss ojtóanyaggal kell ellátva lenniök, a műtét óvatossággal és figyelemmel eszközöltessék, nehogy számos sikertelen esetek által a bizalom csökkenjen.

A fővárosokban létező központi ojtóintézetekből az ojtó orvosok a szükséges mennyiségü friss és jó ojtóanyaggal elláttatnak, honunkban a pesti ojtóintézet szolgáltatja a megyei vagy városi főorvosoknak fölkérésére az ojtóanyagot, melyet ezek az ojtó orvosoknak és sebészeknek átadnak; az ojtóanyag egészséges és izmos gyermekek himlőtüszőikből vétetik, midőn még azoknak tartalma átlátszó savós folyadékban áll, tehát az ojtás után következő hatodik és kilencedik nap között; az anyagnak megőrzésére és elszállítására hajcsövecskék szolgálnak, melyek által a nyirk a tüszőből fölszivatik, és melyeknek végeik ezután beolvastatnak, ily módon az ojtóanyag több havakon át

folyékonyan és változatlanul megmarad. E hajcsövekből az ojtóanyagot következőleg lehet használat végett kivenni: a hajcsőnek végei mintegy fél vonalnyi hosszúságban letöretvén, és egyik végére vékony üres szalmaszál helyezettvén, a nyirk kifuvatik, és a cső alá helyezett üveglemezre cseppentetvén használtathatik; ha csak száraz ojtóanyagot lehet használni, úgy az elébb lágy meleg tiszta vízzel folyékonyvá tétetik, és az ojtógerely hegyének mindkét lapjára kenetik.

Ha az ojtás karról karra eszközöltetik, vagy ojtóanyag gyűjtése czéloztatik, az egyénnek kellő figyelembe vételével oly tüszőt kell választani, mely tökéletesen kifejlődött, elkarmolva, szétnyomva vagy felszúrva nincs; a nyirk ne legyen homályos, hanem vízhez hasonlólag átlátszó, és nem nagyon vékony; ha a beszúrásnál vér mutatkozott, úgy addig kell várni, míg tiszta és átlátszó nyirk mutatkozik, s miután a tüsző több sejtekből áll, a beszúrásokat ismételni szükséges. Ha az ojtott csak egy tüszővel bir, úgy ezt ojtási vagy ojtóanyag gyűjtési célra használni nem szabad, nehogy ez által az ojtásnak védhatálya gyengitessék.

Az ojtás akint eszközöltetik, hogy az ojtóanyagba mártott gerely hegyével a testnek oly helyén, mely a dörzsölésnek és egyéb külbehatásnak legkevesebé van kitéve, mint a fölkarnak küllapján több beszúrások tétetnek, mely műtét gyakorlat által könnyen megtanulható.

§. 105.

Az ojtó orvosnak ösmerni kell a védhímlőajtásból eredő kórtüneteket, és a kórfolyamat alkalmával előfordulható rendetlenségeket; az ojtottakat a műtét után legalább két ízben kell megvizsgálni, és azokat, kiknél az ojtás sikertelen maradt, újra be kell ojtani.

A valódi védhímlőnek lefolyása következő: az ojtást követő első és második napon feltűnő jelenség nem mutatkozik, azon veres udvar, mely a szurás körül támad, elenyészett; a harmadik napon az ojtási helyet kicsiny veres folt foglalja el, mely alatt a tapogató ujj csekély emelkedést érez, mely jelenségek nem ritkán csak a negyedik vagy ötödik napon mutatkoznak; a negyedik napon az ojtás helye veres, kemény kerekded gümőben felemelkedik, mely az ötödik napon keskeny veres udvartól környezett hólyaggá válik; a hatodik napon a hímlő emelkedett szélekkel és beesett középrészszel egészen kifejlődik, a környező veres udvar szélesebb, és a tüssző körüli bőr annak magasságához mért kiterjedésben keményedett; a hetedik napon a tüssző még növekedik, és a nyolczadikon lencseszemnyi nagyságban eléri kifejlődésének legmagasb fokát, kevésbé fájdalmas és tiszta nyirkkel telt; a bőrön kisebb vagy nagyobb szélességű érzékeny veres udvar mutatkozik; ekkor csekély láz is támad, mely forróság, szomj

és nyugtalan alvásban, úgy sebesebb érverésben is nyilvánul; némelykor a honaljmirigyek is megdagadnak; a kilenczedik napon a tüsző nem változott, az udvar vörösebb és szélesebb; a tizedik napon az egész tüsző genyedésben van, közepe emelkedett, de mégis az egész inkább lapos mint domboru; a tizenkettedik napon a tüsző belülről kifele elszárad, a veres udvar halaványulván, elenyészik.

A tüszőnek elszáradása által képződött var, sötétbarna, vastag, lapos vagy domboru, erősen a bőrhöz tapad, és az első napokban ennek megsértése nélkül el nem távolítható, magára hagyatván, a száradást követő nyolczadik napon közönségesen leesik.

A megmaradt heg felületes, kerek vagy tojásdad, több pontalaku mélyedéseket mutat; ha a heg mély, egyenetlen szélü és sima felületü, úgy rendetlen lefolyása himlőtől ered,

A védhimlőnek folyamata alatt, annak véderejét nem kissebbítő rendellenességek fordulhatnak elő; melyenek például: sebesebb vagy lassabb lefolyási idő, a tüszőt környező udvarban a genyedés idejében vagy előbb más apróbb tüszők támadása, melyek némelykor a testnek távolabbi részein is kifejlődnek; végre csekély orbáncz a himlőt környező bőrön.

§. 106.

Álhimlők, melyek a himlőragálytól az illetőt meg nem óvják, már az ojtást követő első napokban támadnak, mindjárt megjelenésök idejében széles és lobos udvartól környezvék, a tüzök hamar genyednek domborúk vagy gömbalakuak, a száradásnál lágy sárga vart képeznek, egymásba folynak, és kiterjedt genyedést okoznak.

Ily álhimlők támadnak, ha az ojtó anyag nem valódi himlőből avagy ismételve ojtottakból vétetik, vagy ha e valódi himlőből is nem tiszta nyirk, hanem geny vétetett; némelykor azonban minden kimutatható ok nélkül is előfordulnak.

§. 107.

Az ojtást bár mily koru egyéneken lehet végrehajtani, azonban mégis elővigyázattal kell lenni, nehogy a mellék körülményekből származó balesetek az avatatlanok által az ojtás rovására magyaráltassanak; ugyanazért nyolcz hetesnél ifjabb koru gyermekeket beojtani nem kell, minthogy ezek között a halandóság nagy és görcsös rohamoknak vannak alávetve; nem

szabad ojtani olyanokat, kik bujasenyvben vagy lázas heveny kórokban szenvednek; az üdült kórnek, bőrkiütések, a fogzás, viselőség és havi tisztulás föltétlen akadályt nem képeznek; ez különösen figyelembe tartandó a járványhímlő uralgásának idejében, midőn csak is a lázas kórokban szenvedőket nem lehet beojtani, ily járvány alkalmával figyelmeztetni kell az illetőket azon lehetőségre, hogy az ojtandó már a ragályban szenvedhet, midőn azután az ojtástól siker többé nem reménylhető.

Az ojtás minden időben eszközölthetik, czélszerűbb azonban a hévmérsék és időjárás kedvezményeiben részesülő tavasz és ősz, melyek az általános ojtásoknál használtatnak.

Az ojtott egyének közönséges foglalatosságukat folytathatják, és az időjárás minősége szerint a szabad levegőn tartózkodjanak; az ojtottak figyelmeztetendők, hogy tüszőikhez ne nyuljanak, gyermekeknél az ápolónőknek vagy dajkáknak kell ügyelni e rendszabály megtartására.

Ritka esetekben szükségessé válik az orvosi segítség; ilyenek: a tüsző környezetében támadó orbáncz, mely közönségesen a genyedésnek beáltával magától elenyészik, különben ellene hideg borogatás használandó; ha a nyolczadik nap körül jelenkező láz heves, az étrend megszorítandó; görcsös rohamok ellen jó szolgálatot tesznek az allövetek, és a tiszta légen tartózkodás, föltéve, hogy azok csak a tüsző képződéséből erednek; ha az egész testen bőrkiütés mutatkozik,

az ojtott az ágyba tartassék, a meghüléstől őriztessék, és langyos italokkal éljen; a genyedésnek huza-mosb ideig fennállása, avagy a varnak leszakítása által némelykor bőrlób és nagyobb kiterjedésű genyedés támad, mely ólomtartalmu vizek vagy kenőcsök használatára csakhamar gyógyul.

§. 108.

Az ojtó orvos köteleztetik azokat, kiket beojtott, a védhímlő lefolyása alatt szorgos figyelemmel kísérni, és kétszer, de legalább egyszer, és pedig a nyolczadik napon meglátogatni, hogy így magának az ojtás sikeréről, avagy az ellenkezőről meggyőződést szerezzen; ha az ojtás nem sikerült, úgy a legközelebbi évszakban ismétlendő.

Hogy pedig az ojtás felett a hatóság kellőleg örködhessék, következő rendszabályok hozattak:

1. A lelkészek köteleztetnek minden év mártius havában a mult évben született újdonszülöttek kimutatását elkészítvén ezt a helyhatóságnak átadni; ezen kimutatást azzal együtt, mely a mult évben ojtatlanokat vagy siker nélkül ojtottakat tartalmazza, a helyhatóság az ojtóorvosnak átadja, és azokat is megemliti, kik ez idő alatt ojtási bizonylat nélkül telepedtek meg a községben.

2. Minden sikerrel ojtott felett két bizonyítvány állittatik ki az ojtó orvos által, melyeknek egyike az ojtottnak, másika pedig a helyhatóságnak adatik át, mely azt saját jegyzőkönyvébe bevezeti.

3. Az ojtó orvos szinte jegyzőkönyvet vezet, melyben az ojtásra összeírott gyermekek szüleinek, és az ojtandóknak neveik, ezeknek kora, az ojtás és szemle napja, az ojtóanyag minősége, az ojtás sikere vagy sikertelensége, és végre az ojtatlanul maradtak bejegyeztetnek.

4. E jegyzőkönyvek, azon utazási költségek díj-jegyzetével együtt, melyek az ojtás körül tétettek, azon községek előjárói által, melyekben az ojtás történt, nem különben a szakaszbeli szolgabíró által meghitelesítettván, a megyei főorvosnak átadatnak, ki azokat a megye közönségének beterjeszti; innen pedig a helytartóshoz küldetvén, a kiérdemlett díjak utalványoztatnak; köteleztetnek az ojtó orvosok ez ojtási jegyzőkönyvekkel együtt jelentést tenni mind azokról, melyeket a védhímlőojtás körül tapasztaltak.

§. 109.

A tapasztalás tanítja, miszerint az egyszeri ojtás nem védi meg az illetőt egész életén keresztül a hímlőragály ellen, hanem hogy védereje mintegy tizen-négyszáz év alatt elenyészik, és ekkor a védhímlőnek is-

mételt beojtása szükségessé válik; czélszerű mindazokat, kik rendetlen ojtási hegekkel birnak, és himlőjárvány alkalmával azokat, kik az előtt öt évvel ojtattak be először, újra ojtani; ha az első ojtásnak hatálya még fennáll, ugy az újra ojtás eredmény nélkül marad.

Az újra ojtásnál fiatal először ojtott egyének tüszőikből kell a nyirkot venni, és a szurásokat oly helyeken tenni, melyek hegeket nem mutatnak; ez ojtásokról szinte jegyzőkönyv vezetendő.

A rüh a rühatkák *acarus scabiei* — által terjesztetik és közönségesen a tisztátlan alsóbb osztályu egyéneket és gyermekeket lepi meg; az orvosi rendőrségnek feladata, oktatás és intés által a szegénység vagy restség szülte rondaság ártalmas következményeire figyelmeztetni; nehogy a rüh az abban szenvedők által tovább terjesztessék, azok az egészségesektől elkülönözendők, gyorsan orvoslandók és ruháik valamint ágyneműik a fentemlitett fertőtlenítésnek alávetendők.

A kórházakban a rühesek számára külön zárt osztályok szolgálnak, melyekben a rühből kigyógyul-

tak a gyógyfolyamat bevégeztével is még néhány napi vizsgálatnak vannak alávetve.

§. 111.

A bujakór.

A bujakór — mint tudva van — közöslés által terjesztetik, habár egyes esetekben a ragályos anyagnak a bőrtől meztelenített, vagy csak vékony felhámmal bíró testrészeire jutásától minden nemi közöslés nélkül is támadhat; miután e ragályos kór a közegészséget nagy mértékben veszélyezteti, és vésszes befolyását már az anyaméhben rejtett magzatra is gyakorolja, az orvosrendőrségnek minden igyekezetét arra kell fordítani, hogy e mótelye az emberiségnek terjedésében gátoltassék, és mennyire lehet, elfojtassék.

Bár minő érvek hozattassanak fel erkölcsi és egyéb szempontokból a mondandók ellen, legczélszerűbb a bujakórnak meggátlására nagyobb városokban a nyilvános kéjházak megtürése és ezeknek szigoru orvosrendőri felügyelet alatt tartása; szükséges, hogy az ily intézetekben nem csak a nők, hanem a férfiak is, kik a bérlendő Venus oltárán áldozni akarnak, megvizsgáltassanak; szigoru felügyeletnek vetessék alá a bujdokló, és a nyilvános kéjházakon kívül kecsével kereskedő női személyzet; azon kéjhöl-

gyek ellen, kik a ragályban szenvedvén, azt tovább terjesztik, aljasságokhoz mért büntetések használhatóak.

A kórházakban a bujakórosok számára külön zárt osztályok léteznek, melyekből azok csak a tökéletes gyógyulás után távozhatnak. Ha a bujakór falukon nagyobb mértékben mutatkozik, ez a hatósági orvosoknak azonnal bejelentendő, hogy így a betegek orvoslás alá vétessenek, és a ragály terjedése lehetőleg gátoltassék.

Az egyiptomi szemtakár.

Bár mennyire igyekezzenek is némelyek a szemtakár e nemének ragályos természetét kétségbe vonni, a számos szomorú példák, melyeknek mindenikében a ragály általi terjedés biztosan kimutattatott, ezt kétségen kívül helyezik; e szemkór különösen a katonaságnál uralkodik, és honunkban főleg az által terjesztetett, hogy az abban szenvedő katonák légváltoztatás végett szabadsággal falukba bocsáttattak; a ragályt a szem köthártyájának kóros elválasztása terjeszti, melynek részecskéi a légkörbe vegyülvén, valamint a himlő úgy ez is némelykor kimutatható érintkezés nélkül támad; miután e gyászos következményű szemkór által nem ritkán a legerősebb emberek

megvakulván munkatehetlenekké válnak, és az által, valamint családjaik úgy az állam nagy veszteséget szenvednek, föl kell világosítani a népet e ragályos szemkór veszélyességéről, és arról, hogy jelentkezését azonnal bejelentvén orvosi segélyért folyamodjanak, ha pedig valamely helységben tömegesen fordulnak elő a kóresetek, úgy a hatósági orvosoknak kötelességök, hatályosan intézkedni a ragály tovább terjedése ellen. Közkórházakban és szemgyógyintézetekben az egyptomi szentakárban szenvedők az egyéb nemű szemkórokban szenvedőktől elválasztandók, és a fertőtlenített ruha, úgy ágyneműk is csak az ily betegségben szenvedők által használtassanak.

A keleti mirigyvész.

A keleti mirigyvész — pestis orientalis — önállólag csak a keletnek némely tartományai-ban mint alsó egyptomban fejlődik ki, hol az egészségtelen éghajlati viszonyok és az igen hiányos orvosrendőri intézmények kifejlődését s terjedését előmozditják; a mirigyvész helyálló ragály által terjed tovább; azon kórtünetek, melyeket előidéző, nem állandók, s csak a honalj, úgy a lágyék nyirkmirigyeinek daganata genyedése és üszkösödése tapasztaltatik minden mirigyvész esetben, nagy és heves láz, és a

vérbomlásnak jelenségei képezik e kínos és életveszélyes kórnak főbb jelenségeit.

Miután tehát e kór csak testi érintkezés által terjed, a fertőztetésnek szigorú eltávolítása és megakadályozása által a terjedés gátoltathatik, és a ragály eredetében elfojtathatik.

E célból az európai államok hatályosan intézkednek a keletről netalán behurczolandó ragály ellen nagyszerű veszteglő intézetek által, melyek a középtenger körüli tartományokban a hajók s tartalmaik szorgos vizsgálatát lehetővé tevéen a mirigyvész behozatalát akadályozzák; honunk, melynek nagy kiterjedésű száraz földben álló része is határos törökhonnal, bír ily veszteglő intézetekkel.

A mirigyvész behozatalának elkerülése tekintetéből szükséges mindenkor azon országoknak vagy tartományoknak egészségbeli állapotát ösmerni, melyekben az közönségesen keletkezik, e célból a külföldön hivatalkodó követségek és ügynökségek koronkinti vagy szükség esetében rendkívüli tudósításokat küldenek a belhatóságoknak a mirigyvészes tartományoknak egészségbeli állapota felől, tudósítják azokat egyszersmind a távolabb helyekre utazóknak előadásaikról.

Gyanútlanoknak csak azon országok tekintetnek, melyekben a mirigyvész magától nem keletkezik, és melyeknek orvosrendőri intézményeik annak bevitelét gátolják.

Az ily országokból jövő hajók, személyek, állatok és portékák azonban csak akkor tekintetnek gyanutlanoknak, ha illető hatóságaiktól bizonylattel bírnak a felől, hogy egészséges helyről jönnek.

Gyanusak ellenben, mindazok, melyek e bizonylattal nem bírnak, ezek ismét három ágazatra oszlanak, ugyanis a) tiszták, midőn az egészségi bizonyítvány által igazoltatik, hogy a hajónak elutazását megelőző 21 napban gyanus kóreset nem fordult elő; b) tisztátlanok, midőn a hajónak állomásán vagy ahhoz közel annak elutazásakor, vagy az azt követő 21 napban a mirigyvész uralkodott, vagy pedig ha a hajónak állomásán ragályos helyről jövő hajók, személyek vagy állatok megelőző veszteglés nélkül közlekedtek, c) súlyosan tisztátlanok, ha a hajón a ragály uralg vagy uralgott és a megérkezés előtti 21 napban meg nem szűnt.

Különösen veszélyes időkben a 21 napi határidő meg is hosszabbíthatatik.

Hajóknak, személyeknek és portékáknak csak oly helyeken lehet kikötni, hol az előirt egészségügyi rendszabályoknak alávettetnek; azon hajók, melyek más helyeken horgonyoznak, szigoruan őriztetnek, és a parttal közlekedéstől eltiltatnak; hajótörést szenvedők és zátonyra jutottak az általános rendszabályoknak szinte alávetvék.

Gyanutlan hajók csak azután léphetnek a kikötő helylyel közlekedésbe, miután az egészségügyi

személyzet gyanutlanságokról meggyőződött, ellenkező esetben a gyanus hajók bizonyos ideig figyeltetnek, és illetőleg tisztíttatnak; annak bebizonyítására, hogy a megérkező hajó gyanus avagy gyanutlan, egészségügyi bizonylat szükségeltetik a hajónak elindulási helyéről, mely külföldön az egészségügyi hivataltól, vagy valamelyik követtől, belföldön pedig valamely orvosrendőri hivataltól állíttatik ki, a hajónak elindulása előtt legfeljebb öt nappal.

Valamint a tengerről érkező hajók, úgy a szárazon mirigyvészes országokból jövő személyek, portékák és állatok vizsgálatára czélszerű intézmények tétettek; hogy pedig a török határon az átlépés szigoruan akadályoztathassék, annak egész kiterjedését katonai őrvonal — cordon — oltalmazza, azon helyeken pedig, melyeken az átlépés megtörténhetik, az ugynevezett betörési állomásokon vesztéglő intézetek vannak felállítva.

A gyanus tárgyaknak figyelése és tisztítása vesztéglésnek neveztetik; ez vagy figyelési vesztéglés, midőn a gyanus hajó, személyek, állatok, portékák bizonyos ideig a közlekedéstől eltiltatván

a személyeknek egészségbeli állapota figyelemmel kísértetik, vagy tulajdonképeni veszteglés, midőn a tengerről vagy száraz földről jövő minden tárgyak is kirakatván az előirt bánásmódban részesülnek.

A súlyosan tisztátlan hajók, tárgyak, állatok és személyek veszteglési ideje negyven napra, és ez időnél nem tovább határoztatik; a valódi veszteglésnél a személyek rövidebb, a tárgyak pedig hosszabb ideig vesztegelnek mint a hajók.

Személyek veszteglése.

Minden veszteglő egyén bizonyos ideig tartó szemlének vettetik alá, melynek eltelte előtt senkivel sem közlekedhetik, ruhái és egyéb magával hordozott tárgyak ez idő alatt szellőztetnek, és gyakori érintés által netafán veszélyes tulajdonaik kiftürkésztetnek. A veszteglők a veszteglési időt a hajón vagy a veszteglő kórházban tölthetik el; mindkét esetben az egymáshoz tartozók a veszteglő intézeti ór által minden közlekedéstől távol tartatnak. A veszteglésnek veszély nélküli lefolyása után, midőn sem a veszteglők sem az örök között gyanus betegség nem fordult elő, orvosi vizsgálat után a veszteglő intézetből eltávozás meg-

engedettetik, és pedig azoknak előbb, kik minden gyanus holmijokat az intézetben hagyván tiszta ruhával ellátva akarnak eltávozni.

Ha a veszteglők valamelyike gyanutlan kórnyomban szenved vagy ilyenben elhal, mindkét esetben a megnyugtató orvosi vizsgálat után a veszteglésben semmi változás nem történik; a beteg a hajón maradhat vagy a kórházba mehet, s magát bármely orvos által orvosoltathatja, kinek azonban az érintkezéstől óvakodni kell, a gyanutlan hullák sirjokat a tengerben vagy a száraz földön találhatják, az utóbbi esetben, ha ezt az orvos szükségesnek találja, ruhák nélkül temettetnek el s mézszzel borítottatnak.

A legesekélyebb gyanuja forogván fenn a mirigyvész kiütésének, a beteg a többi személyektől azonnal elkülönöztetik és holmijával együtt saját örének felvigyázása alá helyeztetik, és addig míg a gyanu meg nem szűnt, a hajóról vagy veszteglő intézetből sem a beteg, sem azok, kik vele közlekedtek, el nem távozhatnak.

Ha valaki mirigyvészben szenved, vagy azon gyanuban van, hogy a ragályt megkapta, azonnal elkülönítetik veszteglő társaitól, és tulajdon örével elszigetelt lakásba helyeztetik; az örnek, mennyire lehet, az ily betegnek érintését kerülni kell, és a beteg lakását elhagynia nem szabad, minden szükségletek kellő elővigyázat mellett a lakásba szállítatnak; az ily betegek közönségesen a veszteglő intézet orvosa által orvosoltatnak, ki betegeit naponta legalább kétszer

meglátogatni köteles, az érintkezéstől, mennyire lehet, óvakodják, minthogy ellenkező esetben az orvos maga is veszteglés alá helyeztetik; idegen orvosok csak akkor vállalhatják el a mirigyvész betegnek orvoslását, ha magokat azzal együtt elzárják.

A lábadozók, miután testök eczettel megmosatott és tiszta ruhákkal elláttattak, öreikkel együtt más lakásba helyeztetnek és orvosi felügyelet alatt ugyanott töltik el a veszteglési időt.

Ha a beteg meghal, a ruha minden kézzeli érintés nélkül testéről lehuzatván, a hulla az orvosi szemle után meztelenül fakoporsóba tétetik, és a hullacsarnokba szállittatik, a rothadás első jeleinek mutatkozása után a hulla a veszteglői intézet temetőjébe vitetik, és a koporsóból hat lábnyi mélységű sirba temettetik, a hulla alá valamint felibe egy lábnyi vastagságban porhanyföld és oltatlan mész rakatik és ezután a sir behányatik.

Csekélyebb értékű tárgyak és a temetésnél használt eszközök elégettetnek, és csak a nagy értékkel bírók vettethetnek alá a veszteglői tisztításnak.

Az elhalt betegek lakásaik halvány mészszel füstöltetvén tiz napig szellőztetnek, megtisztittatnak és falaik újra meszeltetnek.

Minden mirigyvész eset vagy ebből eredő halálozás alkalmával minden gyanusnak tekintetik, mi a hajón vagy másutt a beteggel vagy hullával érintke-

zésbe jött, és a legszigorubb veszteglésnek vették alá; ha pedig a veszteglő intézet több helyiségein fordulnak elő mirigyvész esetek, és a ragály elhurcolása gyanútatik, úgy az egész veszteglő intézet szigoruan elzáratik és az elzárottak között megbetegültek a többiektől ismét elszigeteltetnek.

Azokra, kik a veszteglési rendszabályoknak nem engedelmeskedve a mirigyvész terjedését előmozdítják, a legsúlyosabb büntetések hozattak, és azok, kik a szárazon gyanus időben az őrvonalat keresztül akarják törni, e czéljokban agyonlövés által is gátoztatnak.

Tárgyak veszteglése.

A ragály fölvételének képessége szerint a különféle tárgyak gyanutlanok vagy gyanusak; ez utóbbiakhoz számítatnak a durva felületű likacsos tárgyak, melyekről a ragály csak vegybontó eszközök és nem egyszerű mosás által távolíthatatik el, a gyanus tárgyak: Felette gyanusak, milyenek: mirigyvészben elhaltak ruháik és egyéb holmijok; gyanusak, mint: kender, len, szösz, gyapot, szőr, és az ezekből készült tárgyak kevéssé gyanusak, mint: uj iparkelmék, a veszteglők használatára szolgáló tárgyak, bőrcsövek, s a t.

Gyanutlanoknak tekintenek azon anyagok, melyek sima felületek és tömör minőségök következtében a ragályt föl nem veszik, vagy melyekről ez mosás által eltávolítható, ilyenek: az üveg vagy ércneműek, vegyész készítmények, gyógyszerek, kátrán és evvel bekenet holmik s a t.

A gyanús tárgyak folytonos szellőztetésnek vettetik alá, és ezután a veszteglő szolgálk meztelen karikat naponta kétszer e tárgyak halmazába dugván, ha a mirigyvéstől mentek maradnak, valószínű, hogy azok ragályos anyagot nem tartalmaznak.

Némely esetekben halvány füstölések, mosások és forró hévmérsék használnak a tárgyak fertőtlenítésére.

A gyanutlan portékák megvizsgálatnak, a gyanusoktól elválasztatnak, külön ládába vagy zsákokba tétetnek, sós avagy ecetes vízzel megmosatnak, vagy felületek kátránnal bevonatik.

Gyanus kóreset alkalmával, valamint a veszteglők, úgy a veszteglésnek alávetett tárgyak sem hagyhatják el a veszteglő intézetet.

A levelek tisztítása füstölés által eszközöltetik, azok ugyanis kinyittatván vagy átlyugattatván egy negyed rész salétrom, egy negyed rész kénvirág és két negyed rész korpából álló füstölő szer által megfüstöltetnek, és tisztáknak csak tökéletes meghülésök után tekintetnek.

Az állatok usztatás vagy hideg vizzeli leöntés után elbocsájtathatnak a veszteglő intézetből, kivéven a súlyosan tisztátlan állapotban megérkezetteket, melyek a személyekkel és a portékákkal együtt a veszteglésnek alávetetnek.

§. 117.

Ha a mirigyvész szerencsétlenül az országnak belterületén tör ki, a legnagyobb erélyességgel szükséges az annak meggátolására szolgáló rendszabályokat fentartani, melyek főleg következőkbe állanak:

a) A mirigyvész által meglepett hely czélirányosan elzárattassék.

b) Az elzárt mirigyvész betegek és gyanusak ellátására gond fordittassék.

c) Az egészségesek lehető sietséggel elválasztassanak, és számokra a körülmények és időjárásnak tekintetbe vételével szabad helyen vagy elkülönözt épületekben szállás készítettessék.

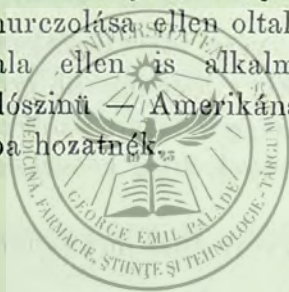
d) A mirigyvésznek emberek, állatok, portékák, hullák és lakok általi terjesztése meggátoltassék; ugyanazért

e) A legrövidebb idő alatt mirigyvész-kórházak és veszteglő intézetek állittassanak, és a megkívántató számú orvosokkal és betegápolókkal elláttassanak.

f) A hullák mielőbb külön hullacsarnokba szállítván a mirigyvészen elhunytak külön temetőbe temettetnek.

g) A szomszéd hatóságok és határos országok a mirigyvész kiütése felől értesítettnek.

Mindazon rendszabályok, melyek az országokat a mirigyvész behurczolása ellen oltalmazzák, a sárga láz behozatala ellen is alkalmaztathatnak, ha az — mi nem valószínű — Amerikának déli tartományaiból Európába hozatnék.

§. 118.

A járványkórokról.

Járványkóroknak — morbi epidemici — nevezetnek azok, melyek ugyanazon általános okozatból eredve nagy mennyiségű egyéneket lepnek meg ugyan egy időben mihelyt valamely helyen ily járványkór üt ki, minden orvosnak, de különösen a hatósági orvosnak kötelességében áll, erről a felsőbb hatóságot értesíteni, és a betegségnek nemét, valószínű okait, terjedését s veszélyességét leírni; a hatóság

gondoskodik a járványkórnak minémüsége szerint a védszerelési rendszabályokról, melyek a netalán fönlétező kórokozatok eltávolításában, kórházaknak felállításában, a szükséges orvosi személyzetnek és gyógyszereknek előszerzésében, és a népnek felvilágosításában állanak, népies iratokban előadja a kórnek valószínű okait, figyelmeztet a megtartandó étrendre, és a mértékletlenség kerülésére, szigoruan intézkedik a csalékony gyógyhirdetések és kuruzsolók ellen; az orvosok köteleztetnek ily járványkórok idejében időszakonként jelentéseket tenni, a betegülések számáról és lefolyásáról, ugy az orvoslási módról és eredményéről, mely jelentéseknek özszzege az országos orvosi hivatal által közzé tétetik.

Járványkórok uralgásakor az orvosrendőri rendszabályok a legnagyobb szigorral fentartandók; különös figyelem fordittassék az áruba bocsájtott tápszerekre; felette nagy mértékben dühöngő járványkórok alkalmával szükségessé válhatik a hiányzó tápszerekkel ellátásról gondoskodni, különösen pedig a szegényeket ingyen vagy csekély árért azokkal ellátni. A hideg ellen a szegények melegítő termek és fakiosztások által oltalmaztatnak. Az utczák tisztasága, a léghőrt fertőztető anyagok eltávolítása, és a kutakban ugy folyókban levő viznek tisztán tartása eré-

lyesen eszközendő. Kerülni kell mindent, mi a kedélyeket rettegésben tartja, s miután nagyobb járványok alkalmával a dolgozó osztálynak egy része dolog nélkül marad, gondoskodni kell arról, hogy azal elláttassék. Az orvosoknak, lelkészeknek, hivatalnokoknak s minden értelmes embernek kötelességében áll, elhatározott és szilárd magaviseletök által jó példával előre menni; a harangozás és felesleges temetési szertartások korlátozandók. Az általános forgalmat akadályozni, avagy a nyilvános multságokat eltiltani csak akkor leendő czélszerű, ha a járványkór egyszersmind ragályos természetű. A járványkórok legveszélyesebbike a cholera, melynek fölléptekor az említett rendszabályok szigorúan fentartandók, a vérhas, hagymáz és több más kórnek is lépnek fel némelykor járványilag, és alkalmat adnak az orvosrendőri szabályoknak alkalmazására.

§. 120.

Az állati ragályokról.

Vannak bizonyos állatkórok, melyek nem csak a hasonnemű vagy más állatokra, hanem az emberre is terjednek azon helyálló ragálylyal történt fertőztetés által, mely azon kórnekemeket jellemzi; ezek: az ebvész, takonykór és lépfene.

Miután pedig ez állatkórok az embernek egészségét és életét legnagyobb mértékben veszélyeztetik, az orvosi rendőrségnek a leghatályosabb intézkedéseket kell tenni azoknak tovább terjedése ellen, mely intézkedések annál inkább szükségesek, minthogy e körnemek által a hasznos állatoknak nagy mennyisége elpusztulván az államgazdászatra is káros befolyást gyakorolnak.

Az orvosrendőrségnek egyik főfeladata az ebvészt, azon borzasztó kórt, mely majd nem minden esetben kínos halállal végződik mind az embereknél mind az állatoknál, kifejlődésében és tovább terjedésében gátolni.

Az óvó rendszabályok három fő irányban működnek, ugyanis: a) a betegségnek kifejlődését gátolják; b) annak állatokra és emberekre terjedését korlátozzák; c) végre a vészben sinlődő embert a lehető orvosi segélylyel ellátják.

Az ebvész a házi állatok között az ebeket, s csak ritkán a macskákat, a vad állatok között pedig az eb-fajhoz tartozókat, mint a farkasokat és rókákat lepi

meg; az ebvész eredetének valódi okai mindeddig ismeretlenek.

Fő rendszabály az ebvész eredetének meggátolására az ebek számának kevesbitése, mi megadóztatás, és a kóborló gazdátlan ebeknek elpusztítása által eszközöltetik; minden eb szájkosárral legyen ellátva, és az olyan, mely szájkosarat nem hord azonnal agyonüttessék; ha meggondoljuk azon rettentő következményeket, melyek egyetlen veszett eb által okoztatnak, nevetségesnek találандjuk az ebbarátnak embertelen, mert az emberiség ellen irányzott érzékenységét; honunkban minden évben fordulnak elő az ebvész gyászos esetei, miért is az ebek számát országsherte kevesbiteni kellene, ez által a fenmaradtak a szükséges tápszerekben és italban hiányt nem szenvedvén az ebvész esetei ritkulnának; nyári meleg napokban gondoskodni kell arról, hogy az ebek vízhiányt ne szenvedjenek, ugyanazért a házakban és utcákon vízzel telt edényeket kell helyezni:

Ha azonban nem sikerül az ebvésznek kiütését meggátolni, ugy azon kell lenni, hogy annak terjedése gátoltassék; ugyanazért minden ebtulajdonos köteles a közjó érdekében e tekintetben a legnagyobb elővigyázattal beteg ebét őrizni és elkülöníteni, nehogy mások, különösen pedig a gyermekek általa veszélyeztessenek.

Az ebvészben szenvedő, avagy ennek gyanujában levő eb, vagy más állat, ha általa még egy ember sem szenvedett harapást, megöletendő; de ha az

ily állat valakit megharapott vagy máskint megsértett, úgy csak akkor kell megölni, ha az ebvésznak jelenléte világosan mutatkozik, ellenkező esetben pedig figyeletnek vettessék alá, és csak a betegség nemének minden kétségen felül helyezése után öletessék meg. Ha pedig valamely veszett állat megszökik vagy más helyről valahova érkezik, úgy erről a rendőri hatóságot tudósítani kell, mely a körüllevőket figyelmezteti a közel vészre, és intézkedik az ily állatnak mielőbbi megsemmisítéséről.

A veszett állatnak hullája bőrével együtt messze eső magányos helyen mélyen a földbe temetendő, és nem szabad azt a vízbe vetni. Az éből, az evő és ivó edények, melyekből a veszett állat evett és ivott, a szalma, melyen feküdt elégetendő; a szobának vagy istállónak padlazata melyben veszett állat volt, forró lúggal lemosattassék és a falnak alsó része újra megszeltessék vagy festessék. A láncz, melyen az eb tartatott és minden érczeszköz, melyet netalán érintett megtüzesítés által fertőtlenítendő.

Ha valamely ember veszett ebtől vagy más állattól, avagy olyantól, mely annak gyanujában van, harapást szenvedett, az első segílyt nyujtók főleg azon igyekezzenek, hogy a méreg azonnal megsemmisítettén annak a vérbe átmenete lehetlenné váljék, ha orvos nincs közelben, úgy bárki is a sebet vízzel, eczettel, lúggal, választó vízzel vagy kénsavval szorgosan mossa ki, a ruhákat, melyeken keresztül a harapás történt és melyek lehetőleg a veszett ebnek nyálával vannak fertőztetve, legezélszerűbb azonnal elégetni.

Az orvos, ki veszett ebtől megmart emberhez hivatván, minden egyéb teendőit félretéve ahhoz siesen, a sebet legczélszerűbben tüzes vassal hatályosan égesse ki, a vegyészi maró szerek; a sósavas dárdany — antimonium muriaticum —, a maró haméleg — kali causticum — és a pokolkő; miután pedig a sebnek minden oldalról hozzá férhetőnek kell lenni, szükséges azt metszések által a maró szerek hatásának a lehetőleg legnagyobb mértékben kitenni; a kiégetés után a seb hat hétig genyedésben tartandó; bensőleg különféle szerek ajánlottak, azonban biztos sikert azoknak egyike sem nyújt.

Ha valamely emberen az ebevészskórnak tünetei mutatkoznak, úgy erről a rendőri hatóság azonnal értesítendő; a kórjelek következők: szédülés, a tagokban szaggató fájdalmak, különösen a megharapott testrészen, fuldoklás, nyugtalanság, nagy iszony a léghuzamtól, világosságtól és fényes tárgyaktól; a hallszervek fokozott érzékenysége, és legnagyobb mértékű görcsök.

Az ily beteg elkülönítve homályos tágas és szelős helyiségbe teendő, mindent kerülni kell, mi rettegését növeli, vagy pedig érzékenységre nagyobb hatást gyakorol, az erőszakos bánásmód, mint a betegnek megkötözése nem szükséges, és a beteget dührohamokra vezet. Miután mindeddig egyetlen orvoslási módor sem sikerült, a gyógyszerek lehetőleg szelid hatásuak legyenek; a betegek öntudatuk tisztaságát közönségesen a végperczekig megtartják miért is végrendeleteik tökéletesen érvényesek.

Eddigi tapasztalások szerint az ebvész emberről emberre még harapás által sem ragad, ugyanazért a hulla közönséges módon temettethetik el; a tisztaság és a netalán félénkek megnyugtatója szükségessé teszi, azon szobának és lakrésznek, melyben az ebvészben meghalt tartózkodott, szorgos tisztítását és halványnyal kifüstölését, mely azután néhány nap múlva minden aggály nélkül használtathatik.

Azon számos szerek között, melyek az ebvész gyógyítására ajánlottak, megemlitendők: az ugynevezett Schwarzenbergféle por, a körösbogár, nadragulya, a tarnics, Marochetti által ajánlott gyógymodor, mely a nyelv alatti mirigyek fölmetszésében áll; mint már említém, mind e szerek bizonytalan hatásuk; az egyetlen biztos szer, a rögtön alkalmazott hatályos kiégetés, és a sebnek több ideig genyedésben tartása.

§. 122.

A ló takonykór.

A ló takonyknak ragálya az emberre átvitvén halálos mérgezést szülhet, ugyanazért az orvosi rendőrség figyelmét e tekintetben is felhívja.

A takonykór a lovaknál üdült és heveny alakban mutatkozik; amaz az orrüreg takhártyájának

gümőkórban áll és lefolyása havakig sőt évekig is tarthat; az utóbbi vagy az üdült takonykórból, vagy magától is fejlődik ki, és az orrüreg takhártyájának genyülékes gyuladásában áll; a kórnak mindkét alakja ragályos, és a ragály gyűlhelye az orrüregből származó kifolyás.

A takonykór bármely nemének kiütésekor következő szabályok foganatosítandók:

1. Minden takonykórban szenvedő vagy erről gyanus lónak tulajdonosa, köteles a betegség kiütéséről jelentést tenni, s a bizotmány megérkezteig, mely ennek megvizsgálására kiküldetik, a beteg lovat elkülöníteni.

2. A heveny takonykórban és a nagyobb mértékű üdült kórban szenvedő lovak azonnal megöletendők, a gyanusok elkülönítetvén állatgyógyászilag orvoslandók és saját gondviselőkkel, valamint külön istállóval ellátandók.

3. Taknyos lovakkal érintkezett lovak tizenöt napig szorgosan szemmel tartandók, és ha valamely községben a takonykór kiütött, úgy a község minden lovai megvizsgálandók; a takonyban elhullott lovak bőre több metszések által haszonvehetlenné tétetvén, a hulla oltatlan mésszel befedetik és mélyen elásatik.

4. Az istálok, melyekben taknyos lovak voltak, ujra meszelendők, a jászlok, rácsok, oszlopok és nagyobb fá-

ből készült eszközök legyalulandók, a kisebbek elégetendők, a vasból készült eszközök megtüzesítendők, a talaj forró lúggal surolandó, ha pedig földben áll, úgy az két lábnyira felásatván, kihányandó és mással pótolandó; a megtisztított istálló végre kénnel füstölendő és ezután nyolcz napig szellőztetendő; a fertőzött szerszámok és lőkészletek elégetendők.

5. A takonykór uralgása csak akkor tekintetik megszüntnek, ha az utolszor mutatkozott kóresetet követő tizenöt napban újabb kóreset elő nem fordult.

A takonykór ragálya az emberre is terjed, és következő kórjelekben mutatkozik:

A fertőztetés után rövid időre heves láz mutatkozik, a fertőztetett sebhely megdagad, fájdalmas, környezete orbánczos, ezekhez szédülés és eszméletlenség járulnak, és két — három nap alatt bekövetkezik a halál. Az ily gyorsan halálos kimenetű esetek közönségesen olyanok, melyeknél a méregnek sebes testrészt általi fölvétele ki nem mutatható, de legtöbbször látható orrsebek és az egyike arczfél daganata arra mutatnak, hogy ily esetekben a méreg a kezek által az orrnak takhártyájára vitetett. A kórboncztatani lelet sajátzerű; ugyanis az életben dagadt arcz összeesik a halál után és az arczizmokban számos borsószemnyi nagyságu vastag genynyel telt tályogocskák mutatkoznak, melyek a sűrűdött sejtszövetben hiányzanak; az orrüreg takhártyájának felső részeiben többé vagy kevésbé mély sebek mutatkoznak; az agy és tüdők vértelyesek, a vér igen barna és hig.

Ha a méreg valamely nyílt seb által szivatott fel úgy annak környezetében kelések és orbáncz láthatók.

Hogy valjon a takonykór emberről emberre terjed-e, mindeddig bizonytalan, azonban a bonczolásnál mindenesetre nagy elővigyázattal kell lenni, minthogy valamint a genyvérben — pyaemie — úgy a takonykórban meghaltak hulláik általi fertőztetés halálos következményeket szülhet.

A mondottaknál fogva a taknyos állatok gondviselőik a ragály veszélyességére figyelmeztetendők, és olyanokat, kiken bőrhámítások vagy sebek vannak, ily foglalkozásra alkalmazni nem lehet, a gondviselőik leginkább őrizkedjenek az állatok orrából folyó takonytól, nehogy az által az állatnak kilégzése vagy prüsszentése alkalmával, avagy más módon fertőztetést szenvedjenek; a beteg állatra alkalmazandó kenőcsök nem pusztá kézzel, hanem marha- vagy sertéshólyagból készült keztyűkkel használtassanak; az istálló szellőztetés; a gondviselőik rendesen éljenek és a legcsekélyebb roszullét alkalmával is azonnal orvosi segély után lássanak; e rendszabályokat az állatgyógyászok és más orvosok is kövessék, kik a takonykórban szenvedő állatok vizsgálatával foglalkoznak.

§. 123.

A lépfene.

A lépfene sajátzerű kórfolyamatot képez az állatoknál, mely főleg vérbomlásban áll és az állatokat gyorsan és nem ritkán járványilag megöli, előfordul: az ökröknél, lovaknál, juhoknál, disznóknál özeknél és szarvasoknál, egyébiránt minden más állatra is elterjed. A helytálló ragály az állatnak szilárd és folyékony részeihez van kötve, melyek ragályos tulajdonait a halál után még sok ideig megtartják; a mérgek átvitele, lehámlott bőr avagy nyílt sebek által történik, Renault szerint a lépfenében megdöglött állatoknak húsa veszély nélkül megehető.

Az emberben a lépfene-ragály a fertőztetési helyen üszkösödésre hajlandó lobot, kelést támaszt, mely vagy genyvérbe vagy más vérbomlásba menvén át nem ritkán halált is okoz, e honunkban gyakran előforduló kór, pokolvarnak neveztetik, a kórtünetek következők: a fertőztetés után 2—3 nappal a fertőztetett helyen sárgás folyadékkal telt hólyagocska emelkedik, mely néhány óra mulva megkékül, eleinte csekély veres udvartól környezettetik, de a sejt-szövet lobja perczről perczre növekedvén a környezet mindinkább dagad, heves láz és agytünetek következnek; különös veszélylyel fenyegetik az életet a tenyeren és nyakon, ugy a karnak bellapján támadt

pokolvarok, és a halált nem ritkán hagymázos jelenségek között idézik elő; a kórboncztoni lelet következő: a vér sötétbarna és vastag, a hullák hamar rothadnak; a nyirkmirigyek dagadnak, a fertőztetett seb körüli daganat a halál után elenyészvén, azon csak csekély változás mutatkozik; a gyógyszerelés eleinte főleg a fertőztetett sebhely tökéletes kiégetésében áll, mely tüzes vas vagy maró szerek által eszközöltetik; a varnak lehullása után a genyedő seb kevéssé izgató szerekkel kötöztetik; bensőleg eleinte hánytatók, későbbben pedig halvány, kinal és ásványsavanyok nyujtatnak. A jóslat kedvezőtlen, és a pokolvar genye által mások is fertőztethetnek.

E ragálynak veszélyessége miatt az orvosi rendőrségnek azon kell igyekezni, hogy az emberekre ne terjedjen, miért is azok, kik sebekben vagy bőrhámlásokban szenvednek, a lépfenében elhullott állatok érintésétől eltiltandók, a lépfenében szenvedő marhákat a mézárszékekben levágni avagy húsokat árulni szigorú büntetés alatt tiltva van; ha pedig valaki az ily állatokkal érintkezésbe jön, kezeit halványvízzel megmossa és a netalán megsértett helyek haméleggel vagy pokolkővel kiégetendők, az oly istálók pedig, melyekben lépfenés marhák voltak, oly módon fertőtlenítendők, mint ez a takonykór tárgyalásánál előadatott,

§. 124.

A keleti marhavész.

Habár a keleti marhavésznek tárgyalása tulajdonképen az állatgyógyászati rendőrséghez tartozik, de szükségesnek véljük e helyen is arról szólni, mint-hogy különösen érdekli a hatósági orvosokat, kik a fenálló rendeletek szerint utasítva vannak a nemzeti jólétnek e méhelyét kifejlődésében és terjedésében gátolni.

A keleti marhavész a legpusztítóbb állati járványok közé tartozik, mely a szarvas marhákat, életökben csak egyszer lepi meg és tapasztalás szerint honunkban eredetileg nem támad, hanem orosz és oláh országból hozatik be; egyszer behozatván a kórfolyam alatt kifejlődő és a levegőbe is átható ragály által hirtelen terjed, ha csak elharapódzása erélyes rendszabályok által nem gátoltatik; e rendszabályok kettős irányban működnek, ugyanis: gátolják a járványnak külhombóli behozatalát, és annak, ha már egyszer kiütött, tovább terjedését.

Az előbbi czél eléretik a marhavesztegintézetek által, melyekben az orosz, moldva és oláh honokból behozott mindennemű szarvas marhák több kevesebb üdeig tartó veszteglésnek vettetnek alá; ez intézetekben egyszersmind minden marhától eredő és a forga-

lomnak átadott tárgyak, mint; a bőrök. szarvak és olvasztott faggyu megtisztítatnak; miután pedig a veszteglőből elindulás után is üthet ki a marha falkákban az említett ragályos állatkór, az ily falkák vagy göbölők felett a hatóságok örködnek és a beteg marháknak a helységekben keresztül hajtását megtiltják ugyan ily felvigyázat gyakoroltatik a marhavásárok felett, melyek gyanus vagy mahavészes üdökben be is tiltatnak.

Ha mindazáltal a marhavész valamely helységben kiütött ugy erről a helybeli előljáróság a felsőbb hatóságot, legközelebb a szolgabíróat értesíti, ki a helyszinén valamely jártas tisztit orvossal vagy állatgyógyászsal azonnal megjelenvén a kitört betegség felől magának meggyőződést szerez, mi után a határos községeket a közlő veszről értesíti, a helybelieket pedig a nyavalya természeté és ragályossága felől felvilágosítván a fertőzés ellen biztosító oktatásokat ad; a fertőzött hely tökéletesen elzárandó s bejáratainál intő táblák állítatnak fel, melyeken a hazai nyelven s világosan meg van magyarázva a tilalomnak oka s célja; ugy szinte minden ház, melyben marhavész esete fordult elő, szembetűnő jel által ösmerhetővé teendő, és az egészséges udvaroktól elkülönítendő; a járvány helyeken s környékeiken csupán lovas fogattal szabad járnai. a marhák pedig zárt istállókban tartandók; a helység bejáratait biztos örök őrizték; a marhavásárok tartása a járványos helyeken és környéken három órányi kertületben, valamint a szarvasmarha vásárlása vagy eladása s a lakosoknak marhájokkal költözködése a járvány üdejére eltiltandó; a helység szükség-

letére vágandó marha a vágás előtt és után szorgosan megvizsgáltassék s a mészárosok felett őrködni kell, nehogy beteg marhák húsát árulják, — (bővebb tárgyalását az állatok járvány nyavalyáinak nézd: a belügyministeriumnak 1859 évi 32592 sz. rendeletében.)

§. 125.

A büntetések ről.

A társadalom annyi különböző elemeket foglal magában, hogy azoknak egy része a társadalomnak fenálló törvényeit nagyobb vagy kisebb mértékben megszegve csak büntetések által javíthatatik, avagy azoktól félelem következtében tartatik vissza a bűntények elkövetésétől; a büntetések a mondottaknál fogva elkerülhetlenek, de azoknak sohasem kellene kegyetlenségre fajulni avagy az emberiség szent törvényeivel ellentétben lenni.

Minden büntetésnek lényegével kapcsolatban van a testi vagy szellemi nélkülözés és a mennyiben ez az egészséget tulságosan veszélyezteti, az orvosi rendőrség köréhez tartozik azon határokat megszabni, melyeken túl a büntetésnek az embertelenség jellege nélkül terjedni nem szabad.

Miután pedig a büntetéseknek befolyása a bűnhődők testére és szellemére az egyéniségi minőség

szerint különböző: azokat általános szempontból tárgyalni nem lehet, hanem mindenkor az egyéniséget szükséges tekintetbe venni, mert valamely büntetés az egyik egyénre majd nem semmi hatást sem gyakorol, míg a másikat súlyosan sértheti.

A jelenleg szokásban levő büntetés nemek az egyszerű és súlyos börtön, a magány fogság sötét helyen elzárás, víz és kenyér melletti koplalás, vasra verés, testi fenyítés és halálbüntetés.

A büntetéseknek e nemet csak azért tárgyaljuk mert léteznek és mert az orvos hivatva van sok esetekben véleményt adni arról, vajjon képes-e valamely egyén egészségének tulságos veszélyeztetése nélkül a mondott büntetéseknek valamelyiket (természetesen a halálbüntetésről itt szó nincs) kiállani? Meggyőződésünkkel a halálbüntetés, mely a bűnös javítását lehetlenné teszi, másoknak rettentő például nem szolgál, a köznép előtt pedig legtöbbször vértanuság színében állítja elő a bűnhődőt úgy a becsületérzést semmisítő és a bőrnek nagyobb vagy kisebb érzékenységétől függő e szerint aránytalan testi büntetések merően ellenkeznek.

A fogság hosszas tartalma által veszélyeztetheti az egészséget; a foglyok csak kis mértékben élvezik a friss légnak és szükséges testi mozgásnak jótéteményeit, és azokra hat különös kártékonysággal, kik életöknek nagyobb részét a szabad légen töltötték; ugyanazért minden fogolynak elkerülhetlenül szük-

séges bár, mily zordon üdőben is naponta legalább másfél órát a szabad légen sétálni.

A foglyokat egészséges és megkivántató mennyiségű tápszerekkel kell ellátni, a börtönöket kellőleg fűteni, a büntetés általában akint legyen kimérve, hogy a fogoly szabadságának elvesztésén kívül egyéb módon ne kizoztassék és mennyire lehet szokásaihoz alkalmazott munkával elláttassék.

A fogság súlyosbittathatik: koplalással, a fogoly csak kenyeret és vizet kap; miután e súlyosbítása a büntetésnek az éhség kinaival is egybe van kapcsolva, melyeket a fogoly magányosságában minden elszórodás hiányában kétszeresen érez, gyenge, beteges, lábadozó vagy oly egyéneknél kik terhes munkákat kötelesek végezni, nem alkalmazható; a kemény fekhely, midőn a fogoly csak deszkán kénytelen az éjet tölteni, és így a nyugalmas alvást nélkülözi az előbb említett tulajdonságu gyenge egyéneknél szinte nem vétethetik foganatba; a vasra verés nem csak a szökési kísérleteket nehezíti, hanem egyzersmind a fogsági büntetésnek súlyosbítása. A testnek részeit veszélyezteti e büntetés a bilincseknek nyomása vagy feszítése által, ugyanazért azoknak ugyan körül kell fogni a tagokat annyira, hogy le ne csuztathassanak, de tulságosan szorosoknak lenniök nem szabad, mert ez által a bőr és csontok nagy nyomást szenvedvén sebek, csonthártyalob keletkeznek; a láb-szárbékoknak felső és alsó széleik mindenkor kifele legyenek hajtva, hogy a fogoly alattok valamely a nyomást szelidítő lágy ruhadarabot viselhessen.

Ha a vasak viselése az azokra ítélt fegyenc egészségét veszélyezteti, avagy annak következtében már kóros állapot jött létre e felől orvosi bizonyítvány állítatván ki a vasak a vizsgáló orvostól meghatározott időre levétetnek.

A kurta vasra verés, mely abban áll, hogy vasláncok által a fel- és alvégtagok¹ egymáshoz közeltetvén a fogoly csak alig ülhet úgy szinte a gúzsba kötés, mint az embertelen² kínzások nemei a büntetések sorából kihagyandók.

A magányfogság.

A magány fogságra ítélt fegyenc külön szobácskában ugynevezett cellában tartatik, hol munkával ellátatván naponta többször a fogda igazgatójától, lelkésztől és tanítótól meglátogatatik, de egyébkint sem a külvilággal sem fogolytársaival nem közlekedhetik, sétáját szinte magában kell végeznie.

Minden cella legalább tizenkét lábnyi hosszúságu hét lábnyi szélességü és tiz lábnyi magasságu legyen és ugy építessék hogy a foglyok egymással semmi közlekedésben ne lehessenek, az ablakon át pedig csak az égboltozat legyen látható. A calla kellőleg fűtessék és szellőztessék a benne levő árnyékszék

pedig semmi büzt ne terjessen; a fogolynak módjában legyen bármikor is a felügyelőt előhívni, ki őt az ajtón át a nélkül hogy észrevételessék mindenkor figyelemmel kísérhesse, az ajtó nyílással legyen ellátva melyen keresztül az ételek és egyéb kisebb tárgyak nyujtathassanak.

Minden magányfogdában nagyobb és kényelmesebb czelláknak is kell lenni, hova a betegek átszállítandók, ugy szinte fürdő helyiség is szükségeltetik, melybeu a foglyok egyenkint fürödhessenek.

A sétahelyek ugy szerkesztessenek, hogy azokon minden fogoly egyenkint és minden közlekedés lehetősége nélkül sétálhasson.

A büntetésnek e leírt néme t. i. a magányfogság legcélszerűbben eszközli a bűnös javulását és egyszersmind bűnhődését, azon munka pedig melyet minden fegyencz végezni köteles nagyobb részben fedezi a költséget, melyet a bűnhödő az államnak okoz; ugyanazért honunk nagy férfia és törvénytudója Deák Ferencz az általa kidolgozott büntető törvénykönyvi javaslatban szinte a magányfogságot ajánlotta és kívánta behozatni, és e sorok írója nem képes abbéli óhaját eltitkolni, hogy azon remek dolgozat a magányfogsággal együtt mielőbb behozatván az emberiség legszentebb elveibe ütköző halálbüntetés és a testi büntetések megszüntessenek.

§, 127.

A testi büntetések.

A testi büntetések a bűnhödőknek egészségét legnagyobb mértékben veszélyeztetik és az ítélő bíró soha sem határozhatja meg azon arányt melybeu az elítélt egyéniséghez állanak, mert míg egyik azokat minden következmény nélkül képes kiállani, a másik általok mindenkorra nyomorékká válhatik; az orvosnak jutott azon szomorú kötelesség a testi büntetésre ítéltet megvizsgálni, hogy vajon alkalmasak e a büntetésre? A mondottakból következik, hogy e tekintetben a legnagyobb óvatossággal szükséges eljárni és csak ott lehet a fegyenget az ily büntetésre alkalmasnak nyilvánítani, hol igen erős testalkattal egyzersmind a bőrnek csekélyebb érzékenysége párosul; gyöngé testalkat, finom bőr, sérvek és bárminő kóros állapot tiltják a testi büntetések alkalmazását, a fegyencz pedig rövid, idővel az ítélet végrehajtása előtt vizsgáltassék.

§. 128.

Különös figyelemre méltók orvosrendőri tekintetben a gyermekeknek büntetések; ezek könnyen

sérthető testi alkattal és kedélylyel birván, durva bánásmód által sokat szenvedhetnek; ugyanazést a gyermekek ártatlan és e becsületérzést gerjesztő büntetésekkel büntetendők; bot, korbács, vessző csak megátalkodást vagy tulságos rettegést idéznek elő és a gyenge gyermekeknek egészségét veszélyeztetik, ugyanazért a gyermekeknek ily módon történhető kínzása a törvény által tiltva van.

Ha az ember megelőző betegség avagy rögtön keletkezett erőszakos behatás miatt mely a vérkeringést, lélegzést és az idegek működésének nyílánulását gátolja az élet jeleit nélkülözi, a nélkül hogy élete megszűnt volna t e t s z h a l o t t n a k neveztetik. Ezen állapotnak különös jelenségei: az öntudatnak, érzésnek, és önkéntes mozgásnak hiányában s a lélegzésnek és vérkeringésnek meggátolásában állanak; e jelenségeknek nagyobb vagy kisebb fokozata szerint különböztetjük meg:

1-ör. Az ájulást — deliquium animi — mely rövid ideig tartó szédülésben, bódulásbaa a látkör elsötétülésében fülzugásban áll, a lélegzés, érverés és öntudat tökéletes megszűnése nélkül.

2-or. Az aléltságot — syncope — ez az ájulásnak nagyobb foka; melyet kis alig érezhető érverés, gyenge lélegzés, az öntudat hiánya, az ábrázat halványsága és a végtagok hidegsége jellegznek.

3-or. Végre a kifejlődött tetszhalált — asphyxia — melynek a valódi halállal legtöbb hasonlatossága van.

Az orvosi rendőrséget a tetszhalál nevezete alatt ösmert állapot és annak okai különösen érdeklik azért, minthogy kötelessége, a társadalom tagait elegendő oktatással ellátni, mikint kelljen a legtöbb esetekben rögtön bekövetkezett szerencsétlenség által tetszhalottá lett embertársaikkal bántani és mikint kelljen azokat sikeres segélyvel ellátni.

Mielőtt azonban e bánásmódot részletesen előadnánk, ösmernünk kell a valódi halál jelenségeit.

§. 130.

A halál jelei.

Valamint az életnek kutforrása ösmertlen, úgy a halál is valódi minőségében, mindeddig talány; tagadhatatlan azonban, hogy az anyagcserének tökéletes megszűntét idézi elő.

Az életnek megszűnte után nem sokára, midőn még a test melegsége részben létezik mutatkoznak a hullajellenségek, feltűnő halványság és sajátlagos hullaszag gyanánt; a vér lassankint a viszerekbe tolul és természetes sulyánál fogva üllepedik a hullafoltokat és vérsülyedéseket képezvén; a test melegsége tökéletesen megszűnvén, beáll a hullahidegség és hullamerevség. A hulla azon tárgyhoz lapul, melyen fekszik, az ábrázat és szemek beesnek, a merevség végével kezdődik a rothadás; mindezek külső hullajellenségeknek neveztetnek,

A tökéletes kihűlés vagy is a hulla hőmérsékének a környezetével egyensúlyba jövedele 15—20 sőt több óra mulva áll be, külsőleg gyakran már három óra elteltével a halál után érezhető és a rekesz körüli tájat legkésőbbén éri el.

A hullamerevség közönségesen a halál után 12 órával kezdődik és 36—48 óráig tart; a tetszhalottmerekévtől abban különbözik, hogy a hullamerevség által megmeredt izmok erővel kifeszítettvén előbbi állásokat többé el nem foglalják, míg a tetszhalottak nem merevült hanem öszvehúzódt izmaik kinyújtatván, lassankint ismét öszvehúzódnak.

A bekövetkezett halálnak legbiztosabb jele a tökéletesen kifejlődött rothadás egyetemben az egyéb hullajellenségekkel, ezek a légzésnek és érverésnek megszűnésc, a testnek márványhidegsége a hullame-

revség, a szaruhártya homályodása, a körizmoknak tágulása, az állkapocs leesése, hullafoltok.

A lappangó élet jelének tekintendő, ha a bőrnek dörzsölése annak veresedését idézi elő vagy ha a bőrre égő spanyol viasz cseppentetvén e körül piros udvar támad, ha az ujjak hegyein keresztül a világosság piros szinezetbe látszik, végre ha az orrnyílás elibe tartott pehely bármi csekély mozgást mutat.

A tetszhalottak körül követendő bánásmód.

Mindenkinek emberi kötelessége, baleset avagy egyéb okok folytán tetszhalottá lett embertársának lehetőleg segílyt nyújtani; ösmerni kell tehát azon módot, mely szerint a segíly sikeressé válhatik.

Főszabály az ily esetekben azonnal orvost hivatni de addig mig ez elérkezik, avagy oly helyeken hol orvos nem található a következő eljárás követendő:

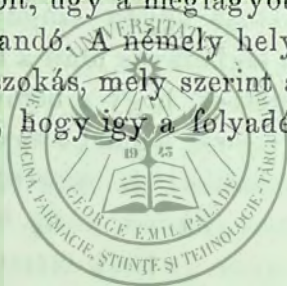
A tetszhalottat óvatosan elég tágas nem felette meleg vagy hideg tiszta léggel ellátott helyiségbe kell vinni, ruháit, kivált azokat melyek szűkek, ha más-kint nem lehet felhasítás által kell eltávolítani; a tetszhalott hanyat fektettetik úgy hogy feje és melle ma-

gosabban feküdjék, mint testének alsó részei. Az orr és szájüreget az azokban tapadó nyák, hab, vagy iszap-tól langyos vízbe mártott szivacs vagy ruhával tör-tént mosás által kell megszabadítani: a testet meleg kendőkkel, kendőkbe tett meleg hamuval, a bőrnek különösen a talpaknak kefék általi dörzsölésével, a mustárszesznek a sziv táján, lábínakon és talpakon al-kalmazott bekenése által kell melegíteni; e melegítő szerekkel együtt az akadályozott légzést is elő kell mozdítani, melly czélnak elérésére a megtisztított száj-üregbe levegőt kell fújni; ugyanis a tetszhalottnak or-ra befogatik és ezután a szájüregbe légfuvatik akint hogy az ezt eszközlő egyén száját a tetszhalottnak szájára illeszti. a légbefúvás után a has és bordák alol-ról felfelé dörgöltetnek, hogy a befúvott lég ismét ki-mehessen; ezen eljárás legalább egy órányi ideig ls-métlendő; egyszersmind az arcz többször öntöztatik hideg vízzel, az ornyíláshoz pedig legkönyegb — am-moniak — erős eczet s e félék tartatnak, ezek hiányá-ban égett toll vagy szaru is használtathatik. Végre a tetszhalotton eczet és vlből avagy csak az utóbbiból álló allövetek alkalmaztatnak. Ha ezen eljárás mellett a visszatérő életnek jelei tapasztaltatnak, a légbefúvás ritkábban, de az egyéb leirt mentő eszközök szorgal-masan alkalmaztassanak; ha pedig a beteg nyelni ké-pes, néhány findzsa meleg theát igyék s melegen be-takarva fekhelyén maradjon.

A tetszhalált előidéző egyes esetekben nyujtan-dó segély következőleg alkalmazandó:

1. A vízbe fultaknál.

Az orr, száj és garat különös figyelemmel tisztítassék, a fentemlített és a melegségnek, légzésnek és öntudatnak visszahozására szolgáló eljárás követtessék. Ha a garat öszvehuzódott, hogy a lég be nem hat, a nyelvet óvatosan előre kell húzni; az életnek visszatérése után a beteget óvni kell a tulságos fölmelegüléstől; ha a víz, melybe az ápolás alatt levő egyén esett jéghideg volt, ugy a megfagyottaknál szükséges eljárás alkalmazandó. A némely helyeken tudatlanok által gyakorolt szokás, mely szerint a vízbe fult fejjel lefelé fordittatik, hogy így a folyadék eltávolittassék, felette ártalmas.

2. A megfagyottaknál.

A szerencsétlen különös óvatossággal szállítandó tovább, nehogy megfagyott tagjai törést szenvedjenek a ruhák lehasítandók; az egész test hóval befedessék és dörgöltessék, vagy pedig jéghideg vízbe mártott kendőket kell e célra használni. Ha a test hajlékonyabbá vált; ugy fütetlen szobába hideg ágyra helyezendő, száraz takarókkal befedendő és ezekkel dörgölendő ezután a légbefúvás szagos szerek és hideg állóvetek alkalmazandók. Csak akkor, ha már az életnek jelei világosan tapasztaltatnak, lehet óvatosan a

meleget alkalmazni, a beteget melegített ágyba helyezni és meleg italokkal ellátni.

3. A felakasztotaknál és megfojtottaknál

A nyakat körülfogó zsinog gyorsan oldassék meg vagy vágattassék keresztül, azon elővigyázattal hogy a test le ne essék, a ruhák eltávolítandók és az arc hideg vízzel locsoltassék; a fejre jéghidek a kezekre pedig és lábakra meleg borogatások alkalmaztassanak, e mellett az általános szerek, melyeket említettünk alkalmaztatnak.

4. A fojtó légnekemben megfultaknál.

Széngőz, csatornalég, friss olajfestékek, nagy mennyiségű virágok. forrásban levő szeszes italokkal telt pinczékben, sok ideig nem szellőztetett helyiségekben és csatornáknál tartozkrdás által fuladás jöhet létre. Minden esetekben a szerencsétlen a romlott légkörből tiszta légkörbe helyezendő. Mielőtt azonban valaki az ily helyiségbe mást menteni hatolna minden becsukott nyílások megnyitvatnak; a rossz léggel telt helyiségbe égő szalma, mézsviz vagy fellobanó lőpor vetetik; ha a mentő egyén kútba, pinczébe, barlangba vagy aknába száll, szája előtt eczetbe mártott szivacsot tartson, dereka körül pedig kötél legyen mely-

nek külső végét biztos ember tartsa, ki a behatolót a szükség esetében és ha erre a kötéllel jelt ad, azonnal kihuzhassa; a mentő, kezében égő gyertyát vagy fáklyát vigyen és csak ha ez el nem alszik, mehet életveszély nélkül tovább; a szerencsétlen ily módon kihozatván, félig ülő helyzetben levetköztessék arca, s a szívtáj hideg vízzel locsoltassék, a garat és szájpaddés hátsó része tollal csiklandoztassék; dörzsölések, légbefúvás mustárkovászok, szagos szerek és allöveitek alkalmaztassanak; a csatornalégbe megfultak számára halvány mészoldatba mártott szivacs is helyeztetetik.

5. A villám által sujtottaknál.

A tetszhalott hűvös és szellős helyre szállítandó, ruhái eltávolítandók és az általános fölélesztési kísérletek, mellyeket többször említettünk eszközlendők: ha a villám által sujtás a szabadban történt, a tetszhalott ujonnan ásott gödörbe helyezendő és porhanyos földdel befedetendő úgy, hogy csak feje és ábrázatja maradjon szabadon, mely eczettel, horral vagy léllel dörzsöltessék, az élet jeleinek visszatérése után pedig a betegnek csekély mennyiségű szeszes ital nyutassék.

§ 132.

A halottszemle.

Azon intézmény, melynél fogva minden hulla eltemetése előtt az arra hivatalosan kirendelt halottkém által megvizsgáltatik és csak az általa kiadott halotti bizonyítvány mellett temetetik el, halottszemlének neveztetik; ezen intézménynek céljai.

a) A tetszhalottak elevenen eltemetésének megátolása.

b) Az erőszakos halál nemeinek fölfedezése.

c) Az orvosi segély nélkül vagy kontárok kuruzslása következtében elhunytak számának kitudása.

d) A járványos és ragályos betegségeknek mielőbbi felfedezése és az ilyekben elhaltak után maradt árgyaknak és lakoknak fertőtlenítése.

A halottszemle oly helyeken hol orvosok és sebészek léteznek mindenkor ezek közül választott halottkémre bizattassék, oly helyeken pedig hol orvosi egyének nem léteznek oly egyén választassék a halottszemle eszközlésére, ki a bekövetkezett halálnak tünetényeit ösmeri, és ki elegendő értelmességgel bir az erőszakos halálnak tünetényeit is felösmerni.

A halottkémnek kötelessége, mihelyt valamely haláleset tudtára adatik, a kijelölt helyre menni és azon orvos által kiállított halotti bizonyítványt előkérni, ki a beteget halála előtt gyógyította, ha pedig az elhunyt orvosi segélyben nem részesült; azokat kik a halott körül vannak a megelőző betegség és a halálnak oka felől kell kikérdezni és így a hullának szorgos de illedelmes megszemléletét fogja eszközölni.

Mindenekelőtt arról kell meggyőződnie, hogy a halál csakugyan bekövetkezett és ha az életnek legcsekélyebb jelét tapasztalná, avagy a tetszhalálnak lehetőségét vélné, a szükséges fölélesztési kísérletek haladéktalanul foganatba kell vennie és halotti bizonyítványt addig nem szabad kiállítani, míg a rothadásnak világos jelei a bekövetkezett halált minden kétségen felül helyezik.

A halottkémnek a szemle után halottszemlési bizonyítványt kell kiállítani, melyben az elhaltak neve, állapota, kora, vallása, lakása, a lefolyt kór neme, és a bekövetkezett halálnak napja és órája be legyen jegyezve; ha erőszakos halálnak jeleit veszi észre ezt a halottszemlési bizonyítványban a törvényszéki hullabonczolás szükségességének megjegyzésével együtt föl kell említeni; ha az elhalt kuruzsolótól avagy oly egyéntől orvosoltatott ki erre feljogosítva nem volt, e körülményt szinte be kell jegyezni a halotti bizonyítványba.

Végre gondoskodik a halottkém, hogy ragadványos kórokban elhaltaknak hátrahagyott tárgyaik, ru-

háik, ágynemüik sat. a fertőtlenítésnek vettessenek alá és ennek mikinti eszközléséről a halott körül levőket felvilágosítja.

A halottkémnek jegyzőkönyvet kell vezetni, melyben minden általa megszemlélt hulla a mellékkörülményekkel együtt fel legyen jegyezve, s melyből azután a koronkinti halotti kimutatásokat szerkeszteni köteleztetik.

A z e g é s z s é g ü g y i s z e m é l y z e t.

Jól szervezett államokban csak azok vannak feljogosítva az embernek legdrágább kincsének az egészségnek helyre állításával foglalkozni, kik a természettani és orvosi tudományokkal foglalkozván és magoknak kellő képességet szereztvén ennek bizonyításaul oklevelekkel elláttattak; azonban oly heveny betegülési és tetszhalál — esetek fordulhatnak elő, melyekben a betegnek megmentése a rögtön nyújtott segélytől függ; ily esetekben vezérfonalul szolgálnak a népies oktatások és ezek által megösmertetése azon módnak, mely szerint az orvos eljöveteleig a segélynyújtás eszközlendő.

A társadalom legfontosabban működik megbetegedett tagainak érdekében: ügyes orvosi sze-

mélyzetnek képezése, a kellő gyógyszereknek megszerzése, és gyógyintézeteknek felállítása által.

§. 134.

Orvostudór

— Medicinæ doctor. —

Orvostudórnak — medicinæ doctor — nevezetik az ki honunkban a pesti avagy valamely osztrák birodalmi egyetem által a letett szigorlat után orvostudóri oklevéllel ellátatott, mi által egyszersmind az orvosi gyakorlatra feljogosittatik.

Az orvosi tanpályára csak azok léphetnek, kik megelőző tanulmányok által a szükséges előképzetet megnyerve az érettségi vizsgát sikeresen kállották.

Az orvosnak nemcsakjoga hanem egy szersmind kötelessége is betegeket orvosolni; tekintetlenül saját veszedelmére avagy kényelmére köteleztetik mindazoknak, kik hozzá fordulnak orvosi segílyt és tanácsot nyujtani; ha azonban az orvos maga is beteg, avagy túlságos fáradság és szellemi erőltetés következtében erélyességet kifejteni nem képes, a szenvedőnek magának érdekében nem köteleztethetik annak orvoslását és azon nagy felelősséget elvállalni mely azzal kapcsolatban van; ugy szinte a hivatali orvosok, kik főleg

a közegészségi ügy kezelésére és fentartására vannak az államtól kirendelve nem kényszerítettnek e magány gyakorlatra, kivévn a rögtön beállott veszélyt midőn a betegnek ezek is legalább addig míg más orvos előlön segélyt nyújtani kötelesek.

Oly helyeken, hol a szegények orvoslására külön orvosok vannak alkalmazva bizonyos évi fizetés mellett, más orvos azoknak ingyen orvoslására nem köteleztethetik.

Azon orvos, ki valamely betegnek orvoslását elvállalta köteleztetik azt ennek felgyógyulásaig avagy addig folytatni, míg őt más körülmények e kötelességtől fel nem oldják.

A betegekkel figyelemmel és szorgosan köteleztetik minden orvos a fennálló tudományos elvek és szabályok szerint orvosolni, ha pedig a helytelen és vastag tudatlanságot eláruló orvoslás miatt a betegnek halála avagy egyéb tetemes egészségbeli kára következett, az orvos kereset alá vonathatik, mely esetben azonban az orvosnak műhibáját mindenkor csak az egyetemi orvosi kar bírálhatja meg.

Sajnos tévedések elkerülése végett az orvosi vények érthetően és olvashatólag irandók, az orvosi szerek neveik valamint a súly mértékek mindenkor betűkkel és nem jelekkel jegyeztessenek.

Fontos és nehéz esetekben, valamint akkor is, midőn az orvos a kórisme iránt tiszta fogalommal nem

bir, valamint saját magának, ugy betegének érdekében orvosi tanácskozmányt — concilium — tartson.

Az életveszélyben levő betegeknek környezete mindenkor figyelmeztessék e körülményre, hogy az ily beteg halála előtt a vallás vigaszát. — a katolikusoknál az utolsó kenet szentségét — élvezhesse.

A kábitó szerek általi kábitás mindenkor a legnagyobb elővigyázattal és a metalán szükségessé válандó fölélesztési kísérletekhez megkivántató szereknek meglétében eszközlendő és csak akkor midőn a kábitás orvosi sebészi avagy szülési ezélokra szükséges, min indokolatlan kísérletek kizárásával melyek szigoruan tiltatnak.

Az orvosnak büntetés terhe alatt tiltatik azon titkokat, melyek valamely általa orvosolt betegnek betegségére vonatkoznak elárulni, kivéven azon esetet midőn ezek iránt hatóságilag megkérdeztetik; köteleztetik az orvos minden általa fölfedezett emberölési, gyilkossági, súlyos avagy könnyü sértés, magzat elhajtási avagy gyermek gyilkossági eseteket a hatóságnak haladéktalanul bejelenteni.

Az orvosnak joga van a betegek orvoslására fordított fáradságáért és az evvel járó idő veszteséért dijt követelni,

Végre köteleztetik az orvos az illető hatóságot mindazokra figyelmeztetni, melyek a közegészséget tetemesen veszélyeztetik.

§. 135.

Habár az orvosi tudomány, természettani elveken alapulván és előhaladásnak örvendvén, mely minden önámítást és csalást kizár, csak egy lehet, voltak minden időben egyes orvosok, kik önérdekből vagy más mellékczielokból az avatatlan közönséggel azt hitették el, hogy ők oly gyógymódot követnek, mely a tantézetekben előadott és a tudományok lényeges elveiből meritett orvoslástól különbözik; ily gyógymódok az ugynevezett hasonszenvi gyógymód — homoeopathia — az állati delejesség; Baumscheidt gyógy-módja s több a félék.

Ezeknek gyakorlatát a fennálló rendeletek azon orvostudóroknak, kik az orvosi gyakorlatra feljogosítják megengedik.

A hasonszenvi gyógyszerek mindenkor rendelve nyek folytán a gyógyszer-tárakból beszerzendők, ha pedig a hasonszenvi orvos műhibát követ el annak megítélésére nem csak az orvosi kar, hanem más hasonszenvi orvosok is kihallgatandók.

Az állati delejesség, szinte csak orvostudórok által alkalmaztathatik.

E sorok írója nem titkolhatja el abbeli óhaját, vajha minden orvos komolyan foglalkozván a természettani elveken alapuló s a csodákat magából kizáró

orvostannal s felhagyva önmagának valamint mások-
nak ámitásával mind e kétes jellemű gyógy módok
megszünnének!

§. 136.

Sebész mester.

— Chirurgus —

A sebészmesterek vagy seborvosok az egyete-
meken avagy orvos-sebészi tanintézetekben képezet-
tven sebészmesteri oklevelekkel elláttatnak.

Nem részesülvén azon tudományos kiképezésben,
mint minővel az orvostudórnak birni kell, feladatok a
külbetegségekkel foglalkozni hatáskörük egyébiránt
a fennálló rendszabályok szerint szabályoztatik ezek
következők:

Oly helyeken, hol orvostudór lakik, a sebésznek
belső betegségek gyógyításával foglalkozni nem sza-
bad, ott azonban hol orvostudór nem létezik azoknak
orvoslását is eszközölheti; súlyos kóresetekben tar-
tozik a legközelebb helységbeli orvostudórt meghívni;
fontos műtéteknél köteles a seborvos azt orvostudór
jelenlétében véghez venni és a kivitel előtt annak
szükségéről az orvostudórral tanácskozni; a tudóri
czimnek bitorlása valamint mindenkinek ki tudóri ok-
levéllel nem bir, ugy a sebésznek is tiltatik.

Ha a seborvos belső betegségek gyógyításával foglalkozik, ugyanazon rendszabályokat kell követnie melyek az orvostudór számára előírják; különösen szem előtt kell a sebésznek azon említett rendeletet tartani, mely szerint súlyos kóresetekben orvostudórral tanácskozmányt tartson, minthogy ellenkező esetben műhibával vádoltatván nagy felelősségnek teszi ki magát.

Mi egyébiránt saját véleményemet a sebészi tanfolyam felett illeti, az tökéletesen megegyezik azzal melyet honunk legjelesb szakfíjái az orvosi ügy rendezése körül tett munkálatokban a következőkben mondtak ki:

Szükséges hogy azon hiányos és tökéletlen fél-orvosi nevelés, melylyel eddig az úgy nevezett sebészek képeztettek, megszüntetessék, és a polgári egészség és élet szent érdeke továbbá bűnös csalódás által ne veszélyeztessék.

Bűnös csalódás orvosi és emberiségi szempontból az eddig fennállott sebészi tanfolyam, melyben két-három évig tartott felületes és hiányos tanítás után csoportok okleveleztettek fel azon indokból, hogy a népnek is legyen orvosa, mert hiszen annak az ilyen is jó.

Háromszoros csalódás ez, mert megcsalatik maga az ezen pályát választó egyén, miután azt kénytelen elhinni, hogy ő azon rövid idő alatt hallott hiányos töredékek megtanulása által teljesen kiképezte

magát azon győgművészetben, melyről a tudomány bölcsőidőszakában már Hypokrates azt mondá „ars longa, vita brevis.“

Veszélyesen csalatik a szakértetlen emberiség, mert nem láthat a tudományosság czifra függőnye a sebészi oklevél mellé.

Méltánytalanul csalatik a nagy feláldozással és fáradsággal magát kiképzett és állam kívánatainak megfelelő orvostudór, megszünvén a tanulmányi osztályzat és okleveli különbség az élet iskolájában.“

Óhajtandó volna, hogy az orvossebészi tanintézetek egyetemi rangra emeltetvén, az orvosi tudomány külön kasztái eltörültsessenek és az egészségnek helyreállításával, az életveszélynek elhárításával egyenlő képezettséggel bíró egyének foglalkozzanak.

(Igen természetes hogy e véleményem által a jelenben működő és hivatásoknak megfelelő derék seb-orvosok meg nem támadtatnak, sőt kettős tisztelettel tartozunk azok iránt, kik hiányos kiképezésben önhibájukon kívül részesülvén ernyedetlen szorgalmok által magokat művelni és tökéletesíteni igyekeznek.)

Azon orvostudórok, kik a sebészettel különösen foglalkoznak és ebbeli jártasságokat külön szigorlatok által bebizonyítják sebésztudóri — Chirurgiae doctor — oklevelet nyerhetnek ezeken kívül a szülészeti, szemészeti és fogászi szakmában jártasságokat bebizonyító az egyetemeken mesteri — magister — oklevéllel ruháztatnak fel.

A szülésznőkről — mint kik tulajdonképen az egészségügyi személyzethez nem tartoznak már fen-
tebb szólottunk. (nézd §. 84.)

§. 137.

Gyógyszerész.

Minden művelt államban ugy hazánkban is különös gond fordittatik azon egyénekre kik, a gyógyszerkészítésével és kiszolgáltatásával foglalkoznak, ugyanazért az egyetemeken gyógyszerészeti tanfolyamok léteznek, melyekben a megkívántató természet-
tanokkal foglalkozók a gyógyszerészetre képeztetnek s a képességet bizonyító szigorlat után gyógyszerész mesteri oklevéllel elláttatnak, mely nélkül a gyógyszerészet mesterségét űzni nem szabad.

Az állam gondoskodik egyszersmind arról, hogy a gyógyszerterek helyesen elosztva lévén a gyógyszerek megszerzése mindenkinek lehetővé tétessék.

A gyógyszerészek következő rendszabályoknak vannak alávetve:

1. A gyógyszerlajstromban — Pharmacopoea — foglalt gyógyszerekkel minden gyógyszertereknek el kell lenni látva, s azok mindenkor az előszabott ár szerint adandók; a gyógyszereknek kellő minőségűeknek és

mennyiségüknek kell lenni; azok tiszta és czélszerű edényekben tartassanak; melyeken neveik világosan és érthetően feljegyezve legyenek: a fiókok minden tévedés elkerülése végett alosztályokkal ne birjanak; a heves hatásu gyógyszerek különös óvatossággal őrizendők, a mérgek pedig záros szekrényben tartandók, melynek kulcsát a gyógyszerész mindenkor magánál hordja.

2. A gyógyszereket mindenkinek éjjel és nappal tartozik a gyógyszerész minden szükségtelen késedelem nélkül kiszolgáltatni; a gyöngé hatásu és ártatlan szerek vény nélkül, a heves hatásuak pedig, melyek a gyógyszerlajstromban keresztül jelelvék csak orvosi vény mellett szolgáltatathatnak ki. Ha valamely vény érthetlennül vagy olvashatlanul van írva a készítés előtt az illető orvostól felvilágosítást kell kérni; ha pedig a gyógyszerész valamely vényben tévedést vél észrevenni, mely a beteg életét veszélyeztetheti ez iránt szinte köteleztetik az orvost megkérdezni, ha pedig ennek távolléte ezt lehetlenniténé, akkor a világosan életveszélyt vagy halált okozó mennyiségben irt gyógyszert vagy ki nem kell adni, vagy akint változtatni miként az rendeltetni szokott, miről az orvos minden szükségtelen lárma nélkül értesitendő.

3. A gyógyszerésznek tiltva van a gyógyszerekért jövő személyekelőtt a vény avagy az azt rendelő orvos felett észrevételeket tenni. Heves hatásu gyógyszerek készítését a tanoncra bizni tiltatik. Minden gyógyszerész köteles a gyakorló orvos kívánatára egyik vagy másik, gyógyszert előmutatni, hogy annak

minőségéről meggyőződhatték. Az egyes gyógyszereknek, a készítésnek és edénynek ára minden egyes vényen fel legyen jegyezve és a gyógyszert készítőnek nevével ellátva, a gyógyszernek miként használata pedig érthetően irt jelvényben — signatura — foglaltassék.

4. A gyógyszereket az árszabály alatt azaz olcsóbban adni megengedtetik ekkor azonban valamint a rendes úgy a leszállított árnak fel kell jegyeztetni és az ily árleszállításoknak nyilvános hirdetése tiltva van. Az árszabálynak szigorú megtartása felett minden orvos örködni köteleztetik.

5. Ha valamely gyógyszerárban a gyógyszerek elcseréltetnek vagy hiányosan szolgáltatnak, ha a jelvényen irt használati módor különbözik attól melyet az orvos előirt; ha a gyógyszerek nem birnak a megkívántató minőséggel, az egészséget veszélyeztető edényekben készítettnek; avagy ha az előirt ovatosági rendszabályok meg nem tartatnak: valamint a kihágásnak legközelebbi okozója úgy a gyógyszerári felügyelő és tulajdonos büntetés alá esnek; minden orvos köteleztetik az ily eseteket a hatóságnak föl-jelenteni.

6. A gyógyszerészeknek szigoruan tiltatik bármi néven nevezendő orvoslással foglalkozni.

7. A falusi orvosoknak és sebészeknek házi gyógyszerár használata azon esetben meg van engedve, ha a legközelebbi gyógyszerár felette távol

van, mely esetben a gyógyszereket rendes jegyzőkönyv mellett a gyógyszerésztől kell beszerezniök, melyben a beszerzett gyógyszernek neve és mennyisége, úgy a beszerzésnek ideje és a kiszolgáltató gyógyszerésznek aláírása foglaltassék.

8. A gyógyszertárak az erre kirendelt bizottmánnak közreműködése mellett a megyékben a megyei, a városokban pedig a városi főorvos által évenként megvizsgálatnak és az e vizsgálat felett felvett jegyzőkönyvek a megyei és illetőleg városi hatóságnak betérjesztetnek.

A hatósági orvosi személyzet.

Mind azt, mi az orvosi rendőrségnek tárgyát képezi előadván, szólanunk kell még az államnak azon közegeiről, kik által az orvos-rendőri szabályoknak fentartása, a szükségeseknek újból szervezése, a célszerűtleneknek pedig másokkal pótolása eszközöltetik.

Nem elég ugyanis a közegészség fentartására az orvosrendőri szabályoknak fönlétele, az államnak oly egyénnel is kell birni, kik szakavatottságok által képesek legyenek a fennálló rendszabályoknak helyes kivitelét eszközölni, és kik hivatalok által erre kötelezvék; ezek képezik a hatósági orvos személyzetet. Honunkban a hatósági orvosi személyzet következő:

I. Az országorvos.

Az országorvos az egészségügyi intézményeknek élén áll, ő a helytartósági tanácsnak egészségügyi előadója és az egészségügyi osztálynak főnöke; a helytartótanácsban az országorvos ülési és szervezési joggal bír; az egészségügyi dolgokban a megyei hatóságokkal valamint a megyei főorvosokkal levelez, az országorvosnak hivatali teendői következőkben öszpontosulnak: a) a közegészség felett folytonosan őrködik. b) emberi és állati járványok alkalmával a fennálló rendszabályoknak pontos eszközését és a netalán szükségessé vált újabb rendeletek kivitelét figyelemmel kíséri. c) az országnak orvosi összes személyzete felett felügyelést gyakorol. d) mindennemű kórházak, nevelő intézetek fogdák, fegyencz-házak és minden jótékony intézetek, valamint a himlőoltásnak országos eszközése felett mint legfelsőbb hatóság őrködik.

II. A megyei főorvos.

A megyei főorvos a megyei hatóságnak egészségügyi hivatalnoka, honunk nagyobb megyéiben, melyeknek nagy kiterjedése a hivatali teendőknek teljesítését egy főorvosnak lehetlenné teszi a legrégibb üdöktől óta rangban és fizetésben egyenlő két

főorvos működik. Tisztelt ügyfelem Kún Tamás borsodmegyei főorvos a „megyei főorvos tiszti köre“ czimű munkájában a főorvos kötelességeit tüzetesen és jelesen tárgyalta, mely szerint a megyei főorvos teendői következők: a) a megyében leginkább az évszakok szerint változó közegészségi állapotra pontosan ügyelni. b) az orvos-sebészi, gyógyszerészi és szülészi személyzet felett őrködni. c) a megyében létező kórházakra, nőveldekre, fogdákra, mindennemű jótékony intézetekre, gyógyvizekre és fürdőkre gondosan felügyelni. d) az emberi és állati járványok alkalmával a helyszínén azonnal megjelenvén a szükséges intézkedéseket és az óvó rendszabályok alkalmazását eszközölni. e) a törvényszéki és orvosrendőri vizsgálatoknál a törvényszéki orvostan és orvosi rendőrség szabályai szerint lelkiismeretesen és igazságosan eljárni. f) a katonai felszólamlási és ujonczozási bizottmányoknál a megyei érdeket képviselni. g) a szegény betegek gyógyítását és az alárendelt orvosi személyzet által haladéktalanul foganatosított orvoslását éber figyelemmel kísérni. h) a gyógyszertárakat megvizsgálni.

A megyei főorvos évi jelentését a megyei kormányzónak nyújtja be, melyben mindazokról, melyek lefolyt évben hivatali körében történtek számot ad és egyszersmind a megyében működő egészségügyi személyzet névsorát bemutatja, a netalán fönlevő hiányokat pedig azon eszközökkel együtt melyek által azokon segíteni lehet elősorolja.

A megyei főorvos az országorvossal egyenesen

levelezve annak az egészségügyre vonatkozó fölterjesztéseket tehet, a megye gyűléseiben pedig ülési és szavazati joggal bir.

A városi főorvosok a sz. kir. városokban a megyei főorvosokkal egyenlő hatáskörrel biznak.

III. A járási orvos.

A járási orvos a járási hatóságnak egészségügyi közege és a megyei főorvosi rendeleteknek eszközlője; egészségügyi dolgokban a megyei hatósággal csak a főorvos útján közlekedhetik és egyenes levelezésben csak ezzel állhat. A járási orvosnak kötelességei következők: a) a szegényeknek orvoslását közvetlenül eszközölni. b) a fennálló orvosrendőri szabályoknak fentartására járásában ügyelni. c) a himlő-oltást szorgalmasan és minden halogatás nélkül, teljesíteni d) az orvostörvényszéki bonczolásokat és egyéb vizsgálatokat véghezvinni. e) a falukon divatozó kuruzslókat és kontárbábákat följelenteni. f) a megyei főorvosnak minden holnapban havi jelentést küldeni, melyben: az időjárás, a hév- és légmérő naponkinti állása, a kórjárat, a járvány és helyi kórok különös tekintettel a bujakórra, váltólázra és egyptomi szemlobra, a szegények gyógyítása, az orvosrendőri és törvényszéki esetek a kiállított látlelet és véleménynek rövid leírásával együtt végre az állati járványok pontosan feljegyezve legyenek.

IV. A községi orvosok.

A községi orvosok az illető községek által fizetnek ugyan, de a megyei hatóságnak örködni kell a felett nehogy ily állomásokra képtelen egyének választassanak, a mennyiben pedig a szükség ezt megkívánja a községi orvosok államorvosi teendőikkel is megbízhatnak és azokat teljesíteni kötelesek.

V. A megyei szülésznők.

Nehogy az újdonszülötteknek a világra jövele veszélyeztessék a szükséges segély hiánya által az állam gondoskodik arról, hogy a vidéken is legyenek állandó fizetéssel ellátott szülésznők, kik a szülőknek segélyt nyújtsanak, ebben áll a megyei szülésznőknek fő kötelessége, egyszersmind a törvényszéki vizsgálatokat, mennyiben ez hatáskörökhöz tartozik eszközölni kötelesek. A megyei szülésznők a járási orvosok közvetlen felügyelete alatt állanak.

§. 139.

A gyermekági láz.

Jeles tanárunk Semmelweis úrnak sikerülvén a legelmé debates vizsgálatok által meggyőződni arról miszerint a gyermekági láznak egyedüli okát a gyermekági által fölvetett állatszerves elbomlott anyag

képezi; eunek folytán fontos orvosrendőri utasítás következett, melyet csak munkánk bevégeztével kapván kezünkhöz e helyen kénytelenítettünk közölni:

Ezen utasítás szerint a pusztító gyermekágyi genyláznak védszerelése egyedül abban állhat, hogy a gyermekágyasnak testébe ily fertőző elbomlott anyag ne vezettessék; kötelességökbe tétetik ugyanazért az orvosoknak és szülésznőknek, hogy kezeiket mindenkor, midőn fertőző anyagokkal érintkezésbe jönnek előbb beolajozzák, mi által a fertőző anyag a bőr lika-csaiba be nem hathat; az érintkezés után pedig kezeiket szappannal szorgosan megmosván a még netalán elnem távolított fertőztető anyagnak megsemmisítése tekintetéből mészhalvaggal — chloretum calcis — kezeiket addig dörgöljék, míg a bőr síkamlóssá válik. — Ily eljárás által a kezek tökéletesen fertőtlenítettvén a gyermekágyasok rendkívüli veszélynek nincsenek alávetve; miután a fertőztetés különemü tárgyak, mint: sebészi műszerek, ágynemük és szivacsok nem különben a tisztátlan lég által is történhetik, mely okból a fertőztetett tárgyak nem alkalmazandók vagy előbb megtisztítandók, a gyermekágyasoktól lakott helyiségek pedig szorgalmasan szellőztetendők.

.....

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	3
Bevezetés	4
A lakhely	6
Épületekről	9
Ujonépült házakról	0
Szobák festései	11
Lakatlan épületek	13
A lakóknak tetteik	14
A hálóhely	16
A fűtés	17
Arnyékszékek és csatornák	18
Szellőztetés	10
Posványok	22
Temető	22
Nyilvános épületek	20
Kórházak	31
Betegek nyughelye	32
Betegek tápláléka	37
Tébolydák	37
Koldusápodák	39
Lelenczházak	30
Bölcsödék	41
Fogházak	42
Egyházak és tanodák	43
Fürdőházak	44
Laktanyák	47
Éghajlati viszonyok	48
A táplálék	48
A gabonanemek	43
A magtárak	55
A liszt	51
A kenyér	64
A kétszersült	65
A burgonya	66
A zöldségek	68
A gombák	61

	Lap
A gyümölcsök	70
Mérges növények	71
Czukor	71
Méz	75
Czukorsütemények	76
A hús	78
Hússzemle	81
Húsfélék szárítása	82
Halak	84
Hurkaméreg	85
Sajt	86
Vaj és zsír	87
Tej	89
Viz	93
Szeszes italok	97
Bor	98
Pálinka	100
Sör	102
Eczet	103
Olaj	105
Kávé és thea	106
Az edények	107
A ruházat	110
A fürdés	112
A közösülés	114
Házassági akadályok	115
Szülésznők	117
A bujakór	119
Fényüzési czikkek	120
Kereskedés és forgalom	122
A foglalkozás	127
Az iparüzők testállásaik	128
Hévmérséki viszonyok	132
Mérges anyagokkal dolgozók	133
Az ólom	133
A higany	136
A mireny	137
A vilany	139
A réz	140
Légzésre alkalmatlan és mérges légnemek	141
Gyapotszövők	146
Ragályos kórok	147
Fertőtlenítés	148

	Lap
A himlő	151
Védhimlőoltás	152
Rüh	161
Bujakór	162
Egyiptomi szemtakár	163
Keleti mirigyvész	164
Veszteglés	167
Személyek veszteglése	168
Tárgyak veszteglése	171
Járványkórok	174
Állati ragályok	176
Ebvész	177
Lótakonykór	181
Lépfene	185
Keleti marhavész	187
A büntetésekről	189
Magányfogság	192
Testi büntetések	194
Tetszhalál	195
Tetszhalottak körüli bánásmód	198
Vizbe fultaknál	200
Megfagyottaknál	200
Megfojtottaknál	201
Megfultaknál	201
Villám által sujtottaknál	202
A halottszemle	203
Az egészségügyi személyzet	205
Orvostudór	206
Sebész mester	210
Gyógyszerész	213
Hatósági orvosi személyzet	216
Országorvos	217
Megyei főorvos	217
Járási orvos	219
Községi orvos	220
Megyei szülész nő	220
A gyermekágyi láz	221

Sajtó-hibák.

Lap	Sor	helyett	olvasd
20	4	egészséget	egészségét
22	12	számárahát	számára hat
32	8	gyógy folyamatra	gyógyfolyamatra
48	2	hosszabb	hosszabb
58	7	ugyane	ugyan e
63	1	réteigeiből	rétegeiből
66	10	gombna nemtől	gombanemtől
72	5	jegeczendő	jegeczedő
72	7	különnemü	különnemű
75	3	maunit	mannit
89	3	sirontáknak	szirontáknak
107	23	artalmoknak	tartalmoknak
114	10	általénos	általános
187	10	életökben	életökben
188	2	miutáü	miután
188	8	mahavészes	marhavészes
190	20	fügyö	függő
190	25	és	ez
191	25	csuz	csusz
192	21	calla	cella
195	11	asphyazia	asphyxia
195	14	nyilyánulásat	nyilvánulását
196	7	asphyxsia	asphyxia
199	12	légfuvatik	lég fuvatik
199	16	ismétlendő	ismétlendő
199	17	öntöztatik	öntöztetik
199	18	legkönyegb	legköneq
201	15	tartozkrdás	tartózkodás
202	16	emlitetlünk	említettünk
203	14	árgyaknak	tárgyaknak
206	11	kállották	kialották
207	14	betegekkal	betegeket
208	11	min	minden

